

INDEX 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

Płock

3/252

2017

ISSN 0029-389X

INFORMACJA DLA AUTORÓW

Materiały do „Notatek Płockich prosimy przysyłać w 1 egzemplarzu (wydruk komputerowy wraz z płytą CD), napisane zgodnie z normą (tj. 30 wierszy na stronie, 65 znaków w wierszu, bez poprawek), maksymalna objętość 15 stron wraz z przypisami.

Prosimy również o krótką informację Autora o sobie: wykształcenie, tytuł lub stopień naukowy, miejsce zatrudnienia, telefon i adres e-mail do wiadomości redakcji.

Artykuł prosimy zaopatrzyć w abstrakt w języku polskim o objętości do 250 znaków oraz zestawienie słów kluczowych (nie więcej niż 5).

Prosimy o dołączenie, po przypisach, tytuł artykułu i „Summary” w języku angielskim o objętości do 300 znaków.

Informujemy, że wydrukowanie artykułu uwarunkowane jest uzyskaniem pozytywnej recenzji wydawniczej.

Redakcja „Notatek Płockich”

Na okładce: Dwór w Sokołowie
Rys. Anna Michalak

Skład i druk:
Wydawnictwo i Poligrafia „IWANOWSKI”
09-407 Płock
Tel. (0-24) 26-36-593
e-mail: wydawnictwo@iwanowski.com.pl

PŁOCK NOTICES

SCIENTIFIC SOCIETY OF PŁOCK
(published since July 1956)

3/252
JULY – SEPTEMBER
2017

EDITORIAL BOARD

WIESŁAW KOŃSKI
(EDITOR-IN-CHIEF)

KRYSTYNA STASZEWSKA
(EDITORIAL SECRETARY)

MAŁGORZATA DUCH
(LANGUAGE EDITOR)

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(STATISTICAL EDITOR)

ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

RENATA WALCZAK

SCIENTIFIC COUNCIL

PROF. DR HAB. SC. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(CHAIRMAN)

REV. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Slovakia)
PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Lithuania)
DR MARIAN CHUDZYŃSKI

REV. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Lithuania)
PROF. DR HAB. SC. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. SC. DANIELA ŻUK

EDITORIAL ADDRESS:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 262-26-04, 366-99-50

e-mail: notatkiplockie@gmail.com
www.tnp.org.pl

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO PŁOCKIEGO
(ukazuje się od lipca 1956 r.)

3/252
LIPIEC – WRZESIEŃ
2017

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

KRYSTYNA STASZEWSKA
(SEKRETARZ REDAKCJI)

MAŁGORZATA DUCH
(REDAKTOR JĘZYKOWY)

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(REDAKTOR STATYSTYCZNY)

ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

RENATA WALCZAK

RADA NAUKOWA

PROF. NADZW. DR HAB. INŻ. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(PRZEWODNICZĄCY)

KS. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Słowacja)
PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Litwa)
DR MARIAN CHUDZYŃSKI

KS. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Litwa)
PROF. DR HAB. INŻ. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. INŻ. DANIELA ŻUK

ADRES REDAKCJI:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 262-26-04, 366-99-50

e-mail: notatkiplockie@gmail.com
www.tnp.org.pl

LIST OF CONTENTS

MICHAŁ TRUBAS THE PŁOCK LAND IN THE RUSSIAN PRIMARY STAFF'S 19 TH CENTURY ANALYSIS.....	3
MICHAŁ SOKOLNICKI THE JUDICIARY, THE PROSECUTOR'S OFFICE AND THE LEGAL COMMUNITY IN THE INTERWAR PŁOCK (ON THE 100 TH ANNIVERSARY OF THE REBIRTH OF THE POLISH JUDICIARY)	11
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI THE LIST OF PEOPLE KILLED IN ACTION IN THE DEFENCE OF PŁOCK ON THE 18 TH AND 19 TH OF AUGUST 1920 AND THOSE WHO DIED OF WOUNDS IN LATER TIME – SUPLEMENT	21
MICHAŁ KACPRZAK PŁOCK CLUB OF THE EASTERN BORDERLAND DEVELOPMENT SOCIETY	26
JANUSZ PIWOWAR ACTIVITY OF COURT-MARTIAL (STANDGERICHT) REFLECTED IN THE FILES OF GERMAN SECRET STATE POLICE IN CIECHANÓW – PŁOCK	33
KONRAD PODAWCA THE DIVERSIFICATION OF ACCOMODATION FACILITIES AND ITS USE IN THE COMMUNES OF THE DISTRICT OF PŁOCK OVER THE PERIOD FROM 2011 TO 2014	38
ANNA SCHULZ A VOLUNTEER OF PŁOCK	44
REVIEW PIOTR GRYSZPANOWICZ, <i>A LEXICON OF STREET NAMES OF PŁOCK</i> (Rev. Grzegorz Gołębiewski)	50
FROM THE MOURNING CARD PROFESSOR ANDRZEJ CHODUBSKI HAS DIED Andrzej Kansy	53
BIBLIOGRAPHY OF MAZOVIAN PŁOCK FOR THE PERIOD 1 VII – 30 IX 2016	54
OUR AUTHORS	72

SPIS TREŚCI

MICHAŁ TRUBAS ZIEMIA PŁOCKA W DZIEWIĘTNASTOWIECZNYCH OPRACOWANIACH ROSYJSKIEGO SZTABU GŁÓWNEGO	3
MICHAŁ SOKOLNICKI SĄDOWNICTWO, PROKURATURA ORAZ ADWOKATURA W MIĘDZYWOJENNYM PŁOCKU (W STULECIE ODRODZENIA SĄDOWNICTWA POLSKIEGO)	11
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI LISTA POLEGŁYCH W OBRONIE PŁOCKA 18-19 SIERPANIA 1920 R. ORAZ ZMARŁYCH Z RAN W PÓŹNIEJSZYM CZASIE – SUPLEMENT	21
MICHAŁ KACPRZAK PŁOCKIE KOŁO TOWARZYSTWA ROZWOJU ZIEM WSCHODNICH....	26
JANUSZ PIWOWAR DZIAŁALNOŚĆ SĄDU DORAŻNEGO (STANDGERICHT) W ŚWIELE ZACHOWANYCH AKT TAJNEJ NIEMIECKIEJ POLICJI PAŃSTWOWEJ W CIECHANOWIE – PŁOCKU.....	33
KONRAD PODAWCA DYWERSYFIKACJA BAZY NOCLEGOWEJ I JEJ WYKORZYSTANIE W GMINACH POWIATU PŁOCKIEGO W LATACH 2011-2014	38
ANNA SCHULZ PŁOCKI WOLONATRIUSZ.....	44
RECENZJA PIOTR GRYSZPANOWICZ, <i>LEKSYKON NAZW PŁOCKICH ULIC</i> (Rec. Grzegorz Gołębiewski).....	50
Z ŻAŁOBNEJ KARTY PROFESOR ANDRZEJ CHODUBSKI NIE ŻYJE Andrzej Kansy	53
BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO ZA OKRES 1 VII – 30 IX 2016 R.	54
NASI AUTORZY	72

ZIEMIA PŁOCKA W DZIEWIĘTNASTOWIECZNYCH OPRACOWANIACH ROSYJSKIEGO SZTABU GŁÓWNEGO

Abstrakt

Wykonane w połowie XIX wieku na potrzeby rosyjskiego Sztabu Głównego wojskowo-geograficzne opisy ziem i guberni Cesarstwa są dziś cennym źródłem do badań dziejów regionów. Zawierają one unikalne informacje o warunkach naturalnych, stosunkach ludnościowych i gospodarce regionów. Przedłożona praca jest próbą wykorzystania tekstów źródłowych do sporządzenia wojskowo-geograficznej charakterystyki płockiego obszaru operacyjnego według współczesnej metodyki.

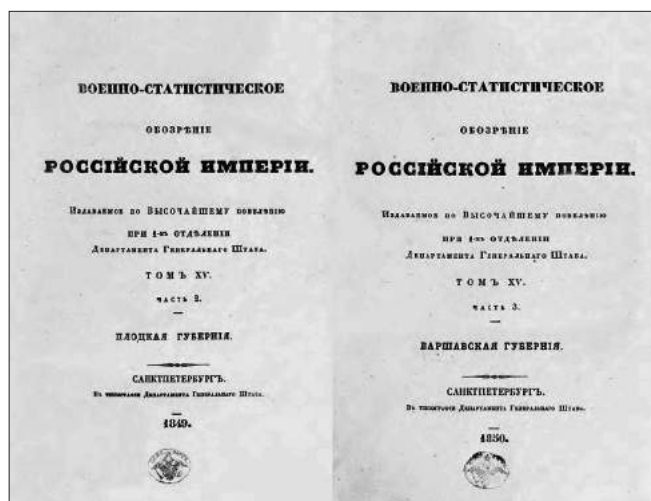
Słowa kluczowe: ziemia płocka, XIX wiek, charakterystyka obszaru operacyjnego

Przedmiot pracy

W końcu pierwszej połowy XIX w. rosyjski Sztab Główny podjął wielkie zamierzenie sporządzenia wojskowo-geograficznych opisów obszarów imperium, które mogły stać się terenem działań wojennych. Nie dotyczyło to tylko guberni zewnętrznych, potencjalnie zagrożonych wtargnięciem nieprzyjaciela, lecz także możliwych terenów konfliktów wewnętrznych na tle społecznym, religijnym lub narodowościowym od Finlandii po Zachodnią Syberię i Zakaukazie. Zadanie to zlecone zostało Korpusowi Topografów armii cesarskiej.

W dziewiętnastowiecznej armii rosyjskiej niewątpliwą elitą byli wojskowi inżynierowie, ludzie nie tylko doskonale przygotowani teoretycznie i praktycznie do wykonywania zadań, lecz także – w większości – o wysokiej kulturze osobistej, szerokich zainteresowaniach i ożywieni ideologią rosyjskiego romantyzmu. Wśród nich zaś pozytywnie wyróżniali się oficerowie Korpusu Topografów. Dlatego ich prace także dziś zadziwiają najwyższym profesjonalizmem i wszechstronnością, bowiem kompetentnie odnoszą się nie tylko do zagadnień geograficznych, lecz także historycznych, politycznych, kulturowych lub gospodarczych.

W wyniku szeroko zakrojonych pięcioletnich prac powstało siedemnaście tomów opracowań, każdy składający się z 5-9 oddzielnych części, odpowiednio do liczby opisywanych guberni. Prace ukazały się drukiem w latach 1848-1853. Wszystkie sporządzone zostały według jednakowej metodyki i układu przedmiotowego. Wojskowo-geograficzny opis Królestwa Polskiego zawarty jest w XV tomie, obejmującym pięć części poświęconych poszczególnym guberniom; część 2. dotyczy guberni płockiej, zaś

Strony tytułowe wykorzystanych źródeł

część 3. – warszawskiej. Kierownikiem prac terenowych w guberni płockiej był por. Kruze, a w guberni warszawskiej kpt. Astafiew¹. Oni też byli autorami wydanych drukiem opracowań.

Przedmiotem prezentowanej pracy jest wojskowo-geograficzny opis ziemi płockiej według stanu z połowy XIX w., lecz dokonany zgodnie z współczesną metodologią. Użyte pojęcie ziemia płocka jest tożsame z płockim obszarem operacyjnym w granicach wyznaczonych w oparciu o parametry właściwe dla teorii sztuki wojennej. Obszar ten z dużą dokładnością pokrywa się z regionem płockim zdefiniowanym przez cywilnych badaczy według kryteriów antropogeograficznych². Materiałem źródłowym są, wskazane wyżej, 2. i 3. część XV tomu opracowań. Zawarte w nich informacje dostosowane są do współczesnej metodologii oceny terenu. Zgodnie z nią, oceniając dowolną przestrzeń geograficzną, należy poddać analizie jej części składowe: przestrzeń przyrodniczą, społeczno-gospodarczą

i kulturową³. Dla współczesnego czytelnika niewątpliwie najbardziej interesująca jest ocena przestrzeni społeczno-gospodarczej, prezentującej obraz materialnych wyników ludzkiej działalności. Obejmuje ona analizę sieci komunikacyjnej, sieci osadniczej, struktury przestrzennej rolnictwa, struktury przestrzennej przemysłu oraz sieć administracyjną. Ograniczenie charakterystyki do płockiego obszaru operacyjnego i tylko jednego aspektu oceny przestrzeni geograficznej wymaga przyjęcia pewnych założeń. Ziemia płocka położona jest na styku dwóch ówczesnych guberni: warszawskiej i płockiej, jej obszar nie pokrywa się także z granicami dziewiętnastowiecznego powiatu płockiego (gubernia płocka) i gostynińskiego (gubernia warszawska). Dlatego konieczne jest odejście od sformalizowanego układu wykorzystywanych opracowań. Jednocześnie uzyskanie opisowych i liczbowych charakterystyk obszaru operacyjnego wymaga zarówno interpolacji, jak i ekstrapolacji danych źródłowych. Zastosowanie obu metod w badaniach bezpieczeństwa jest w pełni uprawnione i zapewnia szeroki przedział ufności uzyskanych wyników.

Sieć komunikacyjna

Sieć komunikacyjna jest zwykle ściśle powiązana z układem osadniczym. Między tymi elementami zachodzi wyraźne sprzężenie zwrotne. Oba też są funkcjami właściwości przestrzeni przyrodniczej (ukształtowanie terenu, hydrografia, warunki geologiczne, klimat, elementy pokrycia terenu) i decydująco wpływają na całą przestrzeń społeczno-gospodarczą.

Sieć komunikacyjną obszaru tworzą drogi wodne (przede wszystkim rzeczne) i połączenia lądowe. Podstawą pierwotnej sieci komunikacyjnej ziemi płockiej była niewątpliwie Wisła. Właściwie był to jedyny szlak o znaczeniu ponadlokalnym, łączący region z resztą ziem polskich, a jednocześnie istotna przeszkoda w komunikacji na kierunku północ-południe. Możliwość pokonania tej przeszkody określały kształt sieci połączeń lądowych. Na swym płockim odcinku, tj. między Zakroczymiem a Dobrzyniem, rzeka miała względnie jednorodny charakter. Płynęła zorientowanym równoleżnikowo korytem o nachyleniu 2,6%, a szybkość prądu przy normalnym stanie wody wynosiła średnio 1,2 m/s, jedynie w czasie powodzi przekraczając 2 m/s. Lustro wody miało szerokość 600-1000 m, a mocno zmienna głębokość sięgała nawet 6 m. Sezon nawigacyjny na rzece trwał do 9 miesięcy⁴. Prawy, północny brzeg doliny rzeki był wysoki i na niektórych odcinkach przylegał bezpośrednio do lustra wody,

tworząc wysokie skarpy i urwiska. Jednak między Wyszogrodem a Borowiczkami wysoki brzeg doliny rzeki oddalony był od lustra wody na 1,5-5,0 km. Lewy brzeg rzeki był niższy, piaszczysty a skraj doliny łagodny. Szeroko rozlana rzeka odkładała materiał skalny na licznych mieliznach i wyspach (kępach); źródła odnotowują istnienie siedmiu takich kęp o długości 2-4 km i szerokości 200-300 m. Warunki hydrologiczne i geologiczne powodowały, że Wisła była trudną przeszkodą, na której większe przeprawy mogły powstać jedynie w nielicznych miejscach. Były to przeprawy promowe w Wyszogrodzie, Drwałach, Tokarach i Dobrzyniu oraz jeden most łyżwowy w Płocku. Oprócz płockiego mostu znaczenie ponadregionalne miały tylko promy w Wyszogrodzie i Tokarach⁵. Na całym środkowym odcinku Wisły były jedynie dwa mosty, obydwa łyżwowe, w Warszawie i Płocku.

Równinną ziemię płocką pokrywała gęsta sieć gruntowych dróg lokalnych. Znaczenie ponadlokalne miał bity trakt, poprowadzony południowym skrajem regionu, nazywany szosą warszawsko-poznańską, przebiegający przez Łowicz, Krośniewice i Koło w kierunku przejścia granicznego w Słupcy. Ważne znaczenie komunikacyjne miały, utrzymywane w dość dobrym stanie, drogi pocztowe: od Modlina przez Wyszogród, Bodzanów, Płock i Dobrzyń w kierunku Lipna i granicy pruskiej, z Piotrkowa do Włocławka przez Łęczycę i Krośniewice oraz z Rawy do Płocka przez Skierniewice i Gąbin, łącząca ziemię płocką z wielkim traktem z Warszawy przez Częstochowę na Śląsk⁶. Między nimi poprowadzono lokalne połączenia pocztowe: z Płocka do Sierpca i Mławy i z Krośniewic do Gostynina i Płocka⁷. Zarysowaną sieć uzupełniali drogi rokadowe, komunikujące z sobą główne szlaki. Na prawym brzegu droga z Płocka do Lipna z odnogą do Włocławka ułatwiała podróż w kierunku Torunia i Powiśla. Natomiast droga Sierpc-Dobrzyń n. Drwęcą była częścią najkrótszego szlaku wiodącego z wiodącego z północnego Mazowsza i Prus Wschodnich do Wielkopolski i Prus Zachodnich. Podobną funkcję spełniała droga z Płońska do przeprawy w Wyszogrodzie, będąca odnogą traktu z Zakroczymia do Lubicza na granicy pruskiej. Między tymi drogami oraz poszczególnymi miejscowościami poprowadzono gościńce i drogi polne. Miały one charakter naturalny, co najwyżej uzupełniony groblami i małymi mostami. Dlatego przez większą część roku były bardzo trudne do wykorzystania⁸. W 1848 r. przyjęty został rządowy program przekształcania głównych traktów w drogi bite (utwardzone szosy). Przewidywano głęboką modernizację drogi z Zakroczymia do granicy pruskiej przez Płońsk, Drobin

i Sierpc, z Płocka przez Bielsk i Drobin do komory celnej w Pełtowie, oraz z Płocka do Zakroczymia przez Bodzanów i Wyszogród a także odcinek Płock–Góra. Na lewym brzegu Wisły modernizacji podlegała droga Sochaczew, Gąbin, Płock oraz z Płocka do Krośniewic przez Gostynin⁹.

Autorzy analizowanych opracowań podkreślali, że sieć drogowa regionu w znikomym stopniu wykorzystywana była do transportu towarów w obrocie zewnętrznym, mimo położenia ziemi płockiej na szlakach tranzytowych z północnego Mazowsza do Wielkopolski i dwóch ważnych prowincji Królestwa Pruskiego. Zwracali jednak uwagę na potencjał istniejącej i sieci dróg, nie precyzując co mogłoby ten potencjał wyzwolić. Główne drogi nie odgrywały także ważnej roli w wewnętrznym (międzyregionalnym) obrocie towarowym. Dość obciążone były natomiast drogi miejscowe zbiegające się w Płocku. Pośrednio świadczy to o względnie ożywionym handlu lokalnym¹⁰. Mimo swego korzystnego położenia na szlakach wiodących z Warszawy i ziem etnicznie polskich do Wielkopolski i prowincji pruskich Płock nie był ważnym centrum komunikacyjnym. Ponad wszelką wątpliwość był to rezultat wspomnianego już kiepskiego stanu technicznego dróg. Ważną arterią komunikacyjną była a natomiast Wisła, którą rocznie (w 1846 r.) spławiano towary na blisko 6,5 tys. łodziach i 7,5 tys. tratwach¹¹. Drogi lądowe nie były w stanie przejąć tego potoku towarów poza sezonem nawigacyjnym.

Wyraźnie istotniejsze znaczenie system drogowy ziemi płockiej miał w sferze militarnej. Wynikało to z usytuowania regionu względem północno-zachodniej granicy Cesarstwa. Choć w momencie powstawania opracowań funkcjonował w Europie porządek wiedeński i system Świętego Przymierza, wojskowi rozpatrywali scenariusze ewentualnego konfliktu zbrojnego z Prusami. Przyjmując za zasadniczy kierunek działań oś Warszawa–Poznań, dostrzegali znaczenie środkowej i dolnej Wisły jako osłony północnego skrzydła głównego zgrupowania przed uderzeniem (przeciwuderzeniem) z Prus Wschodnich. Przewidywano, że główna masa zaopatrzenia transportowana będzie ze strategicznych magazynów w Brześciu, Warszawie, Dęblinie i Modlinie do punktu przeładunkowego w Płocku a następnie drogami lądowymi do wojsk. Stąd znaczenie szlaków transportowych z Płocka:

- przez Kamień Kotowy i Kikół do Lubicza i Dobrzyń n. Drwęcy;
- przez Sierpc i Rypin w kierunku Brodnicy i Grudziądz z odnogą w kierunku Królewca;
- przez Gostynin i Krośniewice w kierunku Koła i Słupcy.

Przez ziemię płocką przebiegały także drogi operacyjnego rozwinięcia wojsk, tj. wyprowadzania wielkich zgrupowań na podstawy wyjściowe do działań. Taką funkcję przewidywano dla traktu Warszawa–Toruń przez Gąbin i Gostynin, z Warszawy do Słupcy przez Sochaczew i Krośniewice oraz z Warszawy i Modlina do Torunia i Grudziądz przez Drobin i Sierpc¹². Oficerowie dostrzegli także, że wskazane szlaki mogą być wykorzystane przez zgrupowania wojsk pruskich do wykonania głębokiego oskrzydlenia sił rosyjskich w Królestwie Polskim. W szczególności wskazane zostały dwa kierunki: na prawym brzegu z rejonu Toruń–Dobrzyń n. Drwęcy przez Lipno w kierunku Płocka oraz na lewym brzegu z rejonu Inowrocław–Toruń w kierunku Gostynina i Łowicza¹³.

Specyfika układu komunikacyjnego ziemi płockiej polegała na promienistym rozchodzeniu się dróg od głównych przepraw na Wiśle: w Wyszogrodzie oraz w rejonie Płock–Tokary. Był to niezwykle korzystny czynnik miastotwórczy, lecz zła jakość techniczna szlaków komunikacyjnych ograniczała ich wykorzystanie.

Sieć osadnicza

Podstawowa sieć osadnicza tworzyła się w oparciu o najdogodniejsze połączenia komunikacyjne. O ile jednak o rozmieszczeniu miast i większych osad decydowały w pierwszym rzędzie warunki komunikacyjne, o tyle o powstawaniu (lokowaniu) wiosek decydowała przede wszystkim dostępność wody, pozyskiwanej z rzek i strumieni a czasem – w północno-zachodniej części regionu – jezior. W przypadku braku ujęć wody powierzchniowej, korzystano z wód gruntowych; stąd lokowanie licznych wsi w obniżeniach terenu.

Osnową sieci osadniczej były miasta, powstałe na skrzyżowaniach szlaków komunikacyjnych: Płock oraz, w powiecie płockim, Bodzanów, Bielsk, Czerwińsk, Drobin, Płońsk, Wyszogród, Sochaczew i Zakroczym, zaś w powiecie gostynińskim – Dąbrowice, Gąbin, Gostynin, Kutno¹⁴. Gubernialne miasto Płock w 1847 r. liczyło 11,8 tys. mieszkańców, w tym 6,7 tys. chrześcijan (56%) i 5,1 tys. (43%) starożytnych. W podziale według kryterium głównego źródła utrzymania rodziny urzędnicze liczyły 728 osób (6% mieszkańców), kupców – 375 (3%), rzemieślników – 1032 (8%), posiadaczy ziemskich – 181 (2%) i 96 duchownych wszelkich wyznań (1%). Pozostałe 80% mieszkańców Płocka utrzymywało się z pracy najemnej w rzemiośle, usługach i rolnictwie. Infrastrukturę miejską stanowiło 565 domów (przede wszystkim mieszkalnych), w tym 380 murowanych, 289 budynków gospodarskich oraz 7 świątyn

różnych wyznań¹⁵. Powiatowy Gostynin był miastem niewielkim i miał charakter wybitnie rolniczy, a większość jego powierzchni zajmowały grunty użytkowane rolniczo. Z ogólnej liczby 3,2 tys. mieszkańców 1,5 tys. (48%) uważało się za Polaków, 956 (30%) określano mianem Niemców, zaś 672 (21%) – Żydami. Głównym źródłem utrzymania mieszkańców było oczywiście rolnictwo, jednak rzemiosło i szeroko rozumiane usługi dostarczały środków do życia około 40% ludności. Urzędnicy i przedstawiciele innych zawodów stanowili margines społeczności. Zabudowę miejską tworzyło 220 domów mieszkalnych (z tego jedynie 26 murowanych), 4 świątynie i około 215 budynków gospodarskich¹⁶.

Leżące na południowym skraju płockiego obszaru operacyjnego Kutno, także miało charakter rolniczy. Tylko mniej niż 5% powierzchni miasta stanowiła zabudowa zwarta, reszta to tereny użytkowane rolniczo. W niespełna 5,5 tys. populacji większość stanowili Żydzi (3,6 tys., 65%), ludności słowiańskiej było 1,6 tys. (30%) oraz około 200 osób narodowości niemieckiej (3%). Domy mieszkalne (łącznie 219) w 62% zbudowane były z drewna. Zabudowania niemieszkalne to 3 świątynie oraz 150 budynków gospodarskich. W opisie miasta wyróżniono trzy budynki użyteczności publicznej: żydowską szkołę, hotel oraz szpital. Zwraca uwagę duży odsetek rzemieślników; było ich 443, tj. 8% mieszkańców miasta. Nieznana liczba ludzi zatrudniona była w siedmiu przedsiębiorstwach określanych mianem fabryk. Biorąc pod uwagę ich profil produkcji (wełkiennicza i pasmanteria) musiały one zatrudniać co najmniej kilkudziesięciu (80-90) pracowników, zapewniając im i ich rodzinom środki utrzymania. Jeżeli dodać do tego działalność związaną z handlem (kupcy, wozacy) można przyjąć, że z działalności pozarolniczej utrzymywało się do 40% populacji miasta¹⁷.

Informacje o pozostałych miastach i większych miejscowościach regionu są w tekstach źródłowych rozproszone. Przede wszystkim odnotowano liczbę gospodarstw domowych: w Bodzanowie – 61, Biełsku – 66, Czerwińsku – 73, Dąbrowicach – 189, Drobinie – 70, Gąbinie – 220, Łłowie – 50, Krośniewicach – 50, Sierpcu – 312, Wyszogrodzie – 266 i Żychlinie – 96¹⁸. Podana liczba gospodarstw nie w pełni określa wielkość miejscowości, bowiem podane wartości dotyczą obejść mogących zapewnić choćby elementarne warunki zakwaterowania wioski. W powiatowym Gostyninie za przydatne do rozmieszczenia oddziałów uznano jedynie 180 obejść, a więc około 80% zabudowy mieszkalnej¹⁹. Rzeczywistą przybliżoną liczbę gospodarstw domowych w innych miejscowościach można uzyskać zwiększając podane wartości o 1/5.

Zabudowa wiejska była bardzo zróżnicowana. Tworzyły ją zarówno dwory (od pałaców do bardzo skromnych domów mieszkalnych), jak i zabudowania folwarczne oraz obejścia chłopskie. Wioski miały zwykle zabudowę typu ulicowego. Występowała też, szczególnie w okolicach zasiedlonych przez kolonistów, zabudowa rozproszona. Zarówno domy mieszkalne, jak i zabudowania gospodarskie w przeważającej większości były drewniane, bez fundamentów. Rzadko budulcem była ubita glina, a sporadycznie – cegła lub kamień polny. Dachy z zasady kryte były słomianą strzechą. Oficerowie uznali, że same domy mieszkalne i obejścia wiejskie były dość zaniedbane.

Powiat płocki liczył 96,4 tys. mieszkańców, w tym: wyznania rzymsko-katolickiego – 75,1 tys. (78%), prawosławnego – 0,4 tys. (0,3%), protestanckiego – 8,6 tys. (9,0%) i mojżeszowego – 12,3 tys. (12,7%). Nieco inną strukturę ludności miał powiat gostyniński. Z ogólnej liczby 109,6 tys. mieszkańców 77% (84,8 tys.) stanowili rzymscy katolicy, 14% (15,6 tys.) protestanci oraz 9% (9,2 tys.) starozakonni. W powiecie nieco ponad 80% populacji mieszkało na wsi. Mniej niż co dziesiąty mieszkaniec (8,7%) zaliczany był do stanu szlacheckiego, zaś jedynie 0,2% to duchowni wszelkich wyznań i różnego rodzaju urzędnicy. Można przypuszczać, że podobne proporcje występowały w powiecie płockim, choć – z uwagi na gubernialny charakter miasta oraz siedzibę diecezji – urzędników i duchownych musiało być więcej²⁰. Interesujące jest wyjaśnienie, dlaczego charakteryzując strukturę ludności przyjęto kryterium wyznaniowe. Wynika to z odnotowanej przez oficerów zróżnicowanej świadomości narodowej. Mieszkańcy ziemi płockiej określali się jako tutejsi lub miejscowi z rzadka dodając, że są Mazowszanami, Kujawiakami lub Mazurami. Jedynie warstwy wyższe: ziemianie, kupcy, urzędnicy oraz duchowni określali się niemal w całości jako Polacy. Ludność starozakonna prawie wyłącznie definiowała się według wyznania, przy czym – zdaniem oficerów – nie wykazywała ona żadnej tendencji do integrowania się z ludnością polską (słowiańską)²¹. Gęstość zaludnienia w powiecie płockim wynosiła 37 osób na kilometr kwadratowy, zaś w powiecie gostynińskim – 48. Ekstrapolując dane z sąsiednich powiatów można przyjąć, że parametr ten dla ziemi płockiej wynosił 41 mieszkańców na każdym kilometrze kwadratowym.

Struktura przestrzenna rolnictwa

Rolnictwo było podstawą gospodarki regionu i głównym źródłem utrzymania ludności. Wskazuje na to struktura użytkowania gruntów. W powiecie

gostynińskim 45% obszaru zajmowały pola uprawne, 24% lasy, 11% łąki i 20% inne (obszary zabudowane, nieużytki, jeziora). Nieco inne proporcje odnotowano w powiecie płockim. Grunty uprawne zajmowały aż 65% powierzchni, lasy – 16%, łąki – 9%, zaś inne jedynie 10%²². Teren na ogół sprzyjał produkcji rolnej; większość gruntów to przekształcone gleby gliniaste i bielicowe. W dolinie Wisły i obniżeniach terenu występowały, obok piaszczystych wydm, urodzajne gleby brunatne. W północnej części powiatu gostynińskiego dominowały piaski. W połączeniu z korzystnymi warunkami meteorologicznymi region posiadał znaczny potencjał produkcyjny. Jednak profil i rozmiar produkcji nie w pełni odzwierciedlał naturalne możliwości. Najpopularniejszą uprawą było żyto; na niemal takim samym areale uprawiano także owies. Blisko o połowę mniejsza była powierzchnia upraw pszenicy i jęczmienia. Oczywiście najwięcej zbierano żyta. Jeżeli zbiory tego zboża przyjąć za 1, to owies stanowił 0,77 uzyskanych plonów, a pszenica i jęczmień po 0,23. W produkcji roślinnej uprawy przemysłowe (len, konopie, buraki) a także gryka, proso i groch nie zajmowały istotnego miejsca. Odnotowano jednak rosnący areal upraw ziemniaków, choć roślina ta w dalszym ciągu miała marginalne znaczenie. Oceniano, że roczne spożycie ziemniaków przez ludzi i zwierzęta gospodarskie nie przewyższało 1 korca, tj. 75-80 kg. W przypadku nieurodzaju zbóż (np. w latach 1844-1846) ludność, nie mogąc uzupełnić diety, cierpiała niedostatek, a nawet głód i zaopatrzenie regionu musiało być uzupełniane dostawami z zewnątrz²³. Oficerowie uznali, że kultura rolna w większości gospodarstw, w porównaniu z kujawskimi i wielkopolskimi powiatami guberni warszawskiej, była bardzo niska. Powszechna była ekstensywna metoda uprawy – trójpolówka; rzadko też nawożono glebę. Wyjaśnia to niskie plony; średnio z jednego wysianego ziarna (czterech głównych zbóż) zbierano maksymalnie 4-5 ziaren. Z pewnym przybliżeniem można przyjąć, że wydajność zbóż z hektara wynosiła: pszenicy – 5-6 q, żyta i owsa – do 4 q, zaś jęczmienia – 3,5 q; średnio zbiory czterech zbóż szacować można na 4,0 q/ha²⁴. Plony uzyskiwane w powiecie gostynińskim były o ok. 20% wyższe niż na prawym brzegu Wisły.

Drugim działem rolnictwa była produkcja zwierzęca. Jej ówczesną specyfiką było zróżnicowanie funkcji hodowli – wyraźne rozgraniczenie według głównego sposobu wykorzystania zwierząt gospodarskich: jako jedynej dostępnej siły pociągowej (konie i woły), dostarczanie wełny i mleka (owce, krowy) i bezpośrednia konsumpcja (świnie). Poziom hodowli zwierząt w regionie, w porównaniu

z Kujawami i Wielkopolską, oceniany był jako bardzo niski. W powiecie płockim jeden koń hodowany był średnio na 13 ha, wół lub krowa – na 8 ha, owca – na 5 ha, zaś świnia na około 6,6 ha. W powiecie gostynińskim, mimo wyższej kultury rolnej, wskaźniki były podobne²⁵. Odnotowano jednak zróżnicowanie między gospodarstwami włościańskimi i większością folwarków, a niektórymi majątkami ziemskimi. W tych drugich podejmowano próby intensyfikacji produkcji roślinnej i zwierzęcej, wprowadzając płodozmian, intensywniejsze nawożenie, uprawę roślin użytkowych oraz hodowlę bardziej wydajnych (szlachetniejszych) ras zwierząt gospodarskich. Zapewne nie były to szczególne ośrodki postępu rolniczego, bowiem oficerowie wymienili z nazwy jedynie majątki starające się wprowadzić nowe rasy bydła i owiec. Nie wskazano, w jakim kierunku zmierzała poprawa ras bydła: większej mięsności czy młeczności. Sądząc po wymienianych rasach bydła (fryzyjska i holenderska), celem było zwiększenie ogólnej użytkowości zwierząt. Natomiast zastępowanie tradycyjnych ras owiec zwierzętami o runie długi i cienkowłóknistym wyraźnie wskazuje na dążenie do uzyskania większej ilości surowca dla przemysłu włókienniczego. Jednocześnie wymieniane w źródłach rasy: metys i merynos, jak się wydaje, prezentowały dobre cechy mięsne. Do majątków dążących do poprawy hodowli zaliczono: Bedlno, Borowice, Ciechomice, Eratkowo, Leszczynek, Osiny, Ostrowy, Rękokocice, Sieluń, Strzelce, Szumlino i Trębki a także, jako całość, gospodarstwa kolonistów. Także pod tym względem wyższy poziom reprezentowały gospodarstwa na lewym brzegu Wisły, bowiem większość wymienionych majątków (a także gospodarstwa kolonistów) właśnie tam były położone.

Struktura przestrzenna przemysłu

Na ziemi płockiej połowie XIX w. można mówić co najwyżej o początkach przemysłu w dzisiejszym rozumieniu tego określenia²⁶. Przekształcanie surowców i półproduktów odbywało się głównie sposobem rzemieślniczym, rzadko manufakturowym. O charakterze produkcji przemysłowej na ziemi płockiej decydowały trzy czynniki, wszystkie ograniczające jej rozmiar. Przede wszystkim bardzo skromny był miejscowy rynek zbytu. Wynikało to z omówionej wyżej struktury gospodarstw domowych i struktury ludności według źródeł utrzymania. Potencjalnie najbardziej chłonny był rynek wiejski (ponad 80% populacji), jednak ponad 40% gospodarstw chłopskich było bezrolnych i ludzie ci żyli w skrajnej biedzie. Rozwojowi produkcji nie sprzyjały

też trudności komunikacyjne, czyniące transport towarów wyjątkowo kosztownym i długotrwałym. Co prawda Wisła komunikowała region z warszawskim rynkiem zbytu, lecz z powodu słabości ekonomicznej, zapewne także niskiej innowacyjności (a więc także niskiej jakości produktów i wysokich kosztów własnych), miejscowe wyroby nie mogły konkurować z prawdziwie przemysłową produkcją okręgu warszawskiego.

Asortyment produkowanych towarów nie był specjalnie zróżnicowany. Zgodnie z potrzebami i możliwościami miejscowego rynku dominowały artykuły tekstylne i pasmanteryjne, drobna chemia domowa (mydło, świece), niektóre artykuły spożywcze (ocet, cykoria) oraz artykuły budowlane, reprezentowane przez wapno, cegły i kafle. Autorzy opracowań oceniali rozmiar produkcji na podstawie wartości wyrobów finalnych. W większych miejscowościach regionu sumaryczna wartość produkcji wynosiła (w rublach): Bodzanów – 175, Gąbin – 480, Gostynin – 24250, Kutno – 6400, Płock – 24340, Sierpc – 8800, Wyszogród – 900. Przedstawione wartości nie odzwierciedlają całkowitej wartości produkcji rzemieślniczej, czy też manufakturowej. W źródłach brak jest bowiem oceny usług dla miejscowej ludności, w tym tak istotnych jak krawiectwo, szewstwo lub kowalstwo. W tej sferze w guberni płockiej działało łącznie blisko 12 tys. majstrów różnych specjalności i odpowiednio większa liczba czeladników i uczniów. W powiecie gostynińskim w 1847 r., wśród różnych wytwórców, było 184 kowali, 183 krawców, 279 szewców, 181 młynarzy, 70 piekarzy i liczni inni. Można uznać, że wartość ich wytworów była co najmniej porównywalna z produkcją manufakturową²⁸. Podana wartość w rublach finalnych wyrobów nie daje też wyobrażenia o rzeczywistym stanie produkcji. Można je uzyskać przez porównanie z produkcją fabryczną nielicznych przedsiębiorstw regionu. Fabryką była niewątpliwie papiernia w Soczewce, cukrownie w Bedlnie, Strzelcach i Sierakowie, destylarnie i wytwórnie wódek w Rogoszewie i Rybnie, zakłady szklarskie w Solcu i Zaborowie oraz garbarnie w Krośniewicach, Radziwiu i Żychlinie. Wartość produkcji tych przedsiębiorstw wynosiła: Soczewka – 80000 rubli, Bedlno – 27000, Strzelce – 27500, Sieraków – 14000, Rogoszewo – 6700, Rybno – 9000, Solec – 6400, Zaborów – 4000, Krośniewice – 5500, Radziwie – 1800, Żychlin – 1200²⁹. Przemysł regionu reprezentowany był więc przez nieliczne przedsiębiorstwa w całości zgrupowane w powiecie gostynińskim. Niewątpliwie przeważająca większość produkcji kierowana była na rynek zewnętrzny, np. cały wyprodukowany w Soczewce papier był wywożony poza region, także na rynek

rosyjski. Powiat gostyniński można uznać za ówczesne zagłębie cukrownicze; z produkcją o łącznej wartości 68 000 rubli wyprzedzał go jedynie powiat łowicki (113 000 rb.) z największą w Królestwie Polskim i bardzo nowoczesną cukrownią w Guzowie³⁰. Z cukrowniami niewątpliwie kooperowały wytwórnie wódek i rumu, przerabiające melasę.

Sieć administracyjna

Ziemia płocka, zajmując obszar na styku guberni warszawskiej i płockiej, podlegała dwóm odrębnym administracjom. Władzę cywilną w każdej guberni sprawował mianowany zarząd, tworzony przez gubernatora oraz trzech radców (administracyjnego, policyjnego i finansowego). Strukturalnie Zarząd Guberni podporządkowany był Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, zaś funkcjonalnie Komisji Finansów. Urząd gubernialny tworzyły zarządy: administracyjny, finansowy, wojskowy, policyjny i ogólny, każdy zatrudniający po kilku urzędników. Zadaniem zarządu było ogłaszanie oraz organizowanie i nadzorowanie wprowadzania w życie postanowień wszystkich komisji rządowych, organizowanie bezpieczeństwa wewnętrznego, zarządzani finansami guberni oraz całym mieniem skarbowym na jego terenie³¹.

Gubernie podzielone były na powiaty. Głównym organem władzy tego szczebla był naczelnik, łączyły kompetencje zarządcy miasta – siedziby powiatu, powiatowego szefa policji (*kapitan isprawnik*) oraz marszałka szlachty powiatu. Naczelnik był mianowany i bezpośrednio podlegał gubernatorowi. Wyłącznie rządowy charakter miały władze (zarządy) miast gubernialnych, a więc Warszawy i Płocka. Zarząd miasta stanowili mianowani urzędnicy: prezydent, trzech radców oraz inspektor policji. Oprócz zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w mieście, ich głównym zadaniem było zarządzanie mieniem municypalnym. Także prezydent miasta gubernialnego bezpośrednio podporządkowany był gubernatorowi. Podobne zadania spełniał organ władzy w pozostałych miastach. Był nim burmistrz kierujący wydziałem administracyjnym i policyjnym, a podporządkowany naczelnikowi powiatu. Jego głównym zadaniem było wprowadzanie w życie zarządzeń władz powiatowych.

Powiat złożony był z gmin, związków administracyjnych kilku wsi. Jednoosobowym organem zarządzającym był wójt, także podporządkowany naczelnikowi powiatu. Był on organizatorem zadań zleconych przez zarząd powiatu, w tym ponosił bezpośrednią odpowiedzialność za organizację robót publicznych w systemie szarwarkowym. Stanowił też

pierwszą instancję sędowniczą w sprawach cywilnych. Starszym wsi był sołtys, wybierany przez gospodarzy i akceptowany przez wójta. Należy jednak zwrócić uwagę na specyfikę wsi i miast położonych na gruntach prywatnych. Także w tym przypadku mamy do czynienia z burmistrzami, wójtami i sołtysami, lecz podporządkowani byli oni właścicielowi dóbr i wykonywali jego decyzje. Właściciele byli zobowiązani do przyjmowania i wykonywania zarządzeń władz powiatowych, przekazywanych przez naczelnika – marszałka szlachty powiatu.

Wydaje się, że gminy, szczególnie w na prawym brzegu Wisły, nie były jednostkami silnymi. Porównanie ilości gmin wiejskich z ilością wsi pozwala przyjąć, że gminę stanowiło średnio 6 osad. Biorąc pod uwagę, że większość wsi liczyła do 20 gospodarstw (choć często nie przewyższała 10), przeciętna gmina jednocyfrowa obejmowała 100-150 jednostek administracyjnych, a więc 400-600 osób. Nieco inaczej problem przedstawiał się w powiecie gostyński. Obok gmin małych (Ciechomice – 207 mieszkańców, Tokary – 411, Jasienice – 133) istniały gminy bardzo ludne: Brwilno – 1024, Strzelce – 1737, Korzeń Rządowy – 2843³². Wydaje się, że to zróżnicowanie jest kolejnym dowodem na wyższy stopień rozwoju gospodarczego i społecznego

lewobrzeżnej części ziemi płockiej. Można je wiązać z produkcją przemysłową i bardziej efektywnym rolnictwem.

Administracja cywilna w guberniach podporządkowana była władzy wojskowej. Sprawował ją naczelnik, którym zawsze był wojskowy generał. Podlegał on bezpośrednio namiestnikowi Cesarstwa, a jego zadaniem było sprawowanie nadzoru nad wszelkimi organami władzy w guberni. Sprawował też funkcje zarządczo-porządkowe wobec wszystkich wojsk, stacjonujących na administrowanym terenie. Nadzielony był prawem wykorzystania wszelkich środków, w tym użycia wojska, w celu zapewnienia porządku. Wyznaczał też kontyngent rekrutów powoływanych do służby w armii Cesarstwa³³. W strukturę władzy wpisane było także sędownictwo. Obszar guberni podzielany był na okręgi sądowe, o właściwości terytorialnej z grubsza odpowiadającemu obszarowi powiatu (z wyjątkiem Warszawy i okolic). Na omawianym terenie istniał okręg sądowy w Płocku oraz w Gąbinie, dla powiatu gostyńskiego³⁴. Administrację kościelną reprezentowały diecezje rzymsko-katolickie: łowicka i płocka, z ponad 110 parafiami na płockim obszarze operacyjnym. Istniały też parafie protestanckie (prawdopodobnie 6) i około 10 gmin żydowskich.

Przypisy

- ¹ *Przegląd wojskowo-statystyczny imperium rosyjskiego*, t. XV, cz. II, *Gubernia płocka*, tłum. i red. M. Trubas, Płock 2014 (dalej: *Gubernia płocka*); *Военно-статистическое обозрение Росийской Империи*, t. XV, č. 3, *Varšavskaâ guberniâ, Sanktpeterburg 1850* (dalej: *Varšavskaâ guberniâ*). W części 1. zawarty został opis guberni augustowskiej, w 4. – lubelskiej i 5. – radomskiej. W dostępnych materiałach brak jakichkolwiek informacji o autorach opracowań. Korpus Topografów Sztabu Głównego Jego Cesarskiej Mości zaprezentowany został w wprowadzeniu do pracy wydanej przez TNP.
- ² M. Trubas, *Ziemia płocka w wojnach XIX i XX wieku*, Warszawa 2006, zał. 1; A. Maciesza, *Mazowsze Płockie jako odrębny region geograficzny*, „Przegląd Geograficzny”, 1927, t. VII, z. 1-2; S. Berezowski, *Struktura przestrzenna podregionu płockiego*, „Notatki Płockie”, 1968, nr 1(45).
- ³ Z. Lach, A. Łaszczuk, *Geografia bezpieczeństwa*, Warszawa 2004, s. 61.
- ⁴ *Gubernia płocka*, s. 34; *Varšavskaâ guberniâ*, s. 20, 23.
- ⁵ *Ibidem*, s. 26, 32-33; *Gubernia płocka*, s. 38. Przeprowadzenie mowy w podpłockich Tokarach wspomagała most oparty na 37 łodziach (łyżwach), który z różnych powodów często był wyłączany z użytkowania.
- ⁶ *Varšavskaâ guberniâ*, s. 144.
- ⁷ Drogi pocztowe podlegały gubernatorom, a za ich utrzymanie odpowiadały urzędy ziemskie. Korzystanie z nich wymagało wniesienia myta: 5 kopiejek srebrem za każdego konia i 15 kopiejek za wóz. Dodatkowe opłaty podróżni wnosili także na wszystkich przeprawach, *Ibidem*, s. 162.
- ⁸ *Ibidem*, s. 164; *Gubernia płocka*, s. 73-74.
- ⁹ *Ibidem*, s. 59, 74; *Varšavskaâ guberniâ*, s. 123-124.
- ¹⁰ *Ibidem*, s. 162-163; *Gubernia płocka*, s. 87-88.

- ¹¹ *Varšavskaâ guberniâ*, s. 117.
- ¹² *Ibidem*, s. 165; *Gubernia płocka*, s. 89.
- ¹³ *Ibidem*, s. 88; *Varšavskaâ guberniâ*, s. 166. Zwraca uwagę trafna ocena możliwych kierunków działań wojsk pruskich. Potwierdziły to operacje jesienne 1914 r., gdy niemiecka 9 Armia z powodzeniem przeprowadziła operację zaczepną dwoma zgrupowaniami uderzeniowymi po obu stronach Wisły (K. v. Wulfen, *Schlacht bei Łódź [w:] Der Grosse Krieg in Einzeldarstellungen*, Heft 19, Oldenburg 1918, s. 21-22). Na tych samych kierunkach we wrześniu 1939 r. nacierały zgrupowania uderzeniowe niemieckiej GA „Północ” (K. Ciechanowski, *Armia „Pomorze” 1939*, Warszawa 1983, s. 92-93).
- ¹⁴ Autor opracowania wymienia wśród głównych jednostek osadniczych powiatu gostyńskiego także miasteczka: Iłów, Kiernozie, Krośniewice, Słubice i Żychlin (*Varšavskaâ guberniâ*, s. 190). Nie wymienia natomiast Osmolina, który w tym czasie był miastem (D. Sokołowski, *Miasta zdegradowane w zachodniej części województwa mazowieckiego*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, 2016, t. VIII, s. 332).
- ¹⁵ *Gubernia płocka*, s. 133-134.
- ¹⁶ *Varšavskaâ guberniâ*, s. 265-266.
- ¹⁷ *Ibidem*, s. 267-268.
- ¹⁸ *Ibidem*, cz. II, s. 2-29; *Gubernia płocka*, s. 141-152.
- ¹⁹ *Varšavskaâ guberniâ*, cz. II, s. 8.
- ²⁰ *Ibidem*, zał. 13; *Gubernia płocka*, zał. 11, s. 181-182.
- ²¹ *Ibidem*, s. 96-97, *Varšavskaâ guberniâ*, s. 182-185.
- ²² *Ibidem*, zał. 5; *Gubernia płocka*, zał. 1, s. 167.
- ²³ *Ibidem*, s. 115; *Varšavskaâ guberniâ*, s. 200-202.
- ²⁴ Uzyskane dane są zbieżne przytaczanymi w literaturze przedmiotu, *Historia kultury materialnej Polski*, red. E. Kownacka, t. V, Ossolineum 1978, s. 190-195; E. Popiołek, *Rolnictwo*

- województwa płockiego w latach 1815-1830, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, 1982, Zeszyt 10, s. 40-41.
- ²⁵ *Gubernia płocka*, zał. 1, s. 167; *Varšavskaâ guberniâ*, s. 174. Współcześnie przyjmuje się wskaźnik ilości zwierząt na 100 ha. Dla ziemi płockiej jego przybliżona wartość wynosiła: koni – 7/100 ha, bydła rogatego – 13, świń – 12, owiec – 17.
- ²⁶ Przemysł – dział produkcji materialnej, w którym przekształcanie zasobów przyrody pod kątem potrzeb człowieka, prowadzone jest na dużą skalę z wykorzystaniem wyspecjalizowanych maszyn, encyklopedia.pwn.pl/haslo/przemysl.3963491.html, (dostęp: 25.08.2016).
- ²⁷ *Gubernia płocka*, s. 100-103; *Varšavskaâ guberniâ*, zał. 9, 11.
- ²⁸ *Ibidem*, zał. 10, 11. Zał. 10 jest wykazem ilości ludzi utrzymujących się w poszczególnych powiatach guberni warszawskiej z różnych form działalności. Zdaniem autora są to ważne i ciekawe dane, odnoszące się nie tylko do dziejów gospodarczych; *Gubernia płocka*, zał. 10, s. 176.
- ²⁹ *Varšavskaâ guberniâ*, zał. 10.
- ³⁰ Z. Przyrembel, *Historja cukrownictwa w Polsce*, t. 1, Warszawa 1927, s. 136.
- ³¹ *Varšavskaâ guberniâ*, s. 7.
- ³² *Ibidem*, zał. lit. A.
- ³² Tak szerokie uprawnienia wojskowego naczelnika guberni miały niewątpliwie związek z obowiązującym na terenie Królestwa Polskiego od 1833 r. stanem wojennym. W starych guberniach Cesarstwa generał- gubernator był w tym czasie wyłącznie organem administracji wojskowej.
- ³³ *Varšavskaâ guberniâ*, s. 8.

THE PŁOCK LAND IN THE RUSSIAN PRIMARY STAFF'S 19TH CENTURY ANALYSIS

Summary

The military-geographic descriptions from the middle of 19th century made on demand of The Russian Primary Staff present valuable sources for historical research today. These descriptions contain priceless knowledge on natural environment, social relations and region economy. This work is attempt to make use of writing sources for military geographic profile of The Płock operational area characteristic according to contemporary methodology.

SĄDOWNICTWO, PROKURATURA ORAZ ADWOKATURA W MIĘDZYWOJENNYM PŁOCKU (W STULECIE ODRODZENIA SĄDOWNICTWA POLSKIEGO)

Abstrakt

1 września 1917 r. zostało utworzone sądownictwo polskie w Królestwie Polskim. W 2017 r. mija setna rocznica tego wydarzenia. Płock był w latach 1917-1939 siedzibą sądu okręgowego, obejmującego kilka powiatów. Artykuł przedstawia strukturę oraz dzieje sądu, prokuratury i adwokatury płockiej w okresie międzywojennym.

Słowa kluczowe: Płock, 1917-1939, sądownictwo, prokuratura, adwokatura

Jesienią 1937 r., w dwudziestą rocznicę powołania polskiego sądownictwa, Kazimierz Mayzner, najwybitniejsza chyba postać międzywojennego Płocka, pisał nieco rozgoryczony o niejakiem zapomnieniu tego przełomowego wydarzenia. Szczególnie „na prowincji nikt się nie interesował datą 1 września 1917 roku, czyli dniem historycznym, gdy po wielu latach niewoli na salę sądową wkroczył sędzia polski. Trudno byłoby winić kogokolwiek za ten brak zainteresowania, sąd bowiem nie leży na samym torze życia, po którym toczą się aktualne zagadnienia publiczne, lecz zarysowuje się raczej na drugim planie oglądanym z okien pędzącego pociągu”. I mówiąc o trudnościach w napisaniu historii temdy zadawał pytanie: *Może poczekać do setnej rocznicy?*¹.

Właśnie w tym roku tę setną rocznicę powstania polskiego sądownictwa obchodzimy. Zgadając się z przekonaniem K. Mayznera o doniosłości faktu powstania polskiego sądownictwa, w artykule niniejszym chcemy przedstawić okoliczności tego wydarzenia na gruncie płockim. Nie poprzestaniemy jednak tylko na tym, a postaramy się przedstawić skrótowo dzieje sądownictwa w Płocku w pierwszym okresie jego wolnego rozwoju, tj. do 1939 r.

Po ogłoszeniu tzw. Aktu 5 Listopada 1916 r. władze niemieckie oraz austriackie patronowały powstawaniu instytucji polskich tzw. królewsko-polskich, bo związanych z Królestwem Polskim, którego powstanie przewidywał ów listopadowy dokument.

Na temat powstania sądownictwa polskiego w 1917 r. istnieje literatura, którą wykorzystata w swych opracowaniach Małgorzata Materniak-Pawłowska², dlatego też nie będziemy tego tematu pogłębiać. Aby jednak przejść do zasadniczego tematu naszej pracy niezbędne jest skrótowo choćby przedstawienie dziejów ustroju polskiego sądownic-

twą powszechnego, prokuratury oraz adwokatury w okresie między 1917 a 1939 rokiem, aby na tym tle przejść do omówienia dziejów tych instytucji w Płocku.

Zaznaczmy tylko, iż mniej więcej do przełomu lat 20. i 30. w Drugiej Rzeczypospolitej obowiązywały różne rozwiązania ustrojowe wynikające z przynależności danych ziem do państw zaborczych. Rozwiązania, o których wspomnieliśmy, a więc tzw. królewsko-polskie, obowiązywały na terenie dawnego zaboru rosyjskiego, a więc tam, gdzie leżał również Płock.

Prace nad opracowaniem i powołaniem struktury organów wymiaru sprawiedliwości dla ziem Królestwa Polskiego trwały w ramach prac Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu w okresie od lutego do sierpnia 1917 r. Ich efektem było podpisanie przez warszawskiego generała gubernatora „Przepisów tymczasowych o urządzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim”, „Przepisów tymczasowych o dyslokacji sądów Królewsko-Polskich” oraz kilku innych, towarzyszących dokumentów³. Uroczystość otwarcia sądów królewsko-polskich miała miejsce 1 września 1917 r. Przepisy powołujące system sądownictwa królewsko-polskiego niemal w niezmienionej formie obowiązywały po odzyskaniu niepodległości, przy czym z królewsko-polskich stały się one sądami wydającymi wyroki w imieniu Republiki Polskiej.

Określona w 1917 r. struktura sądów powszechnych przetrwała do chwili ujednoczenia systemu sądowego w 1929 r. Sądownictwo miało układ czterostopniowy: Sąd Najwyższy, sądy apelacyjne, okręgowe oraz sądy pokoju⁴.

Na potrzeby niniejszego artykułu omówmy krótko kompetencje dwóch ostatnich.

Sądy pokoju rozpatrywały sprawy najniższego kalibru. Orzekały w kompletach trzyosobowych (sędzia pokoju oraz ławnicy), po 1928 r. wyłącznie z udziałem sędziego pokoju.

Sądy okręgowe składały się z prezesa, wiceprezesa (wiceprezesów), sędziów okręgowych, sędziów śledczych oraz ławników. Rozpoznawały w pierwszej instancji sprawy cywilne i karne, nienależące do właściwości sądów pokoju i sądów specjalnych, natomiast w drugiej instancji – skargi apelacyjne od wyroków sądów pokoju oraz decyzji wydziałów hipotecznych przy sądach pokoju.

Według przepisów ustanowionych po odzyskaniu niepodległości sędziowie wszystkich sądów stawali się nieusuwalni po upływie trzech lat od objęcia urzędu sędziowskiego w tym sensie, że mogli być pozbawieni stanowiska, przeniesieni na inne miejsce urzędowania lub w stan spoczynku, wbrew swej woli, jedynie na mocy orzeczenia sądowego i tylko w przypadkach w ustawie przewidzianych. Sędziami mogli być tylko obywatele Królestwa Polskiego o nieposzlakowanej opinii. W wyjątkowych przypadkach mogli nimi zostać obywatele innych państw, co było efektem braków kadrowych i umożliwiała powoływanie sędziów z innych zaborów, przede wszystkim z Galicji.

Przyjęte przepisy przewidywały również i powoływały do życia sądowe urzędy pomocnicze, do których zaliczały: aplikantów sądowych, sekretarzy, kancelistów, komorników, woźnych sądowych oraz tzw. służbę niższą. Sekretarze sądowi zajmowali się zarządzaniem kancelarii istniejących przy każdym sądzie lub wydziale sądu.

Wobec tego, iż jak wspomnieliśmy, w każdym z byłych zaborów funkcjonowały odrębne modele ustrojowe, decyzją Sejmu Ustawodawczego powołana została Komisja Kodyfikacyjna, mająca za zadanie przygotowanie jednolitego ustawodawstwa dla całego obszaru Rzeczypospolitej. Jej prace trwały przez cały okres lat 20. i zakończyły się wydaniem przez prezydenta rozporządzenia z mocą ustawy pt. „Prawo o ustroju sądów powszechnych” obowiązującą od 1 stycznia 1929 r.

Zgodnie z jego uregulowaniami miejsce sądów pokoju zajęły sądy grodzkie. Zakres spraw, w których orzekały sądy grodzkie, pokrywał się z dotychczasowym zakresem działania sądów pokoju i powiatowych. W sprawach cywilnych obejmował sprawy majątkowe nieprzekraczające wartości 1000 zł, a także sprawy wekslowe nieprzekraczające tej kwoty oraz inne sprawy określone przepisami kodeksu postępowania cywilnego. W sprawach karnych sądy grodzkie rozpoznawały pierwszej instancji sprawy o przestępstwa zagrożone karą pozbawienia

wolności do lat dwóch albo karą grzywny, albo obiema tymi karami łącznie oraz sprawy przekazane im szczegółowo na mocy kodeksu postępowania karnego.

Sądy okręgowe orzekały w pierwszej instancji w sprawach powierzonych im przez ustawy postępowania sądowego i ustawy szczególne, a stanowiły instancję odwoławczą od orzeczeń sądów grodzkich i od postanowień sędziów śledczych⁵.

Prawo o ustroju sądów powszechnych dopuściło również kobiety do pełnienia funkcji sędziów i prokuratorów⁶.

Nie wdając się bliżej w szczegóły wypada zaznaczyć, iż nowe uregulowania zmieniły dopuszczalność przeniesienia sędziego, co wykorzystano do przenoszenia na inne stanowiska lub w stan spoczynku niechętnie widzianych przez władze państwowe sędziów. Do takich sytuacji dochodziło po wejściu w życie rozporządzenia na początku 1929 r. oraz ponownie w okresie od sierpnia do października 1932 r.⁷

Powiedzmy jeszcze krótko o instytucji aplikantury sądowej, określonej w 1929 r. jako *służba przygotowawcza do objęcia stanowiska sędziów i prokuratorów w sądach powszechnych*⁸. Na obszarze byłego zaboru rosyjskiego, a potem w całym kraju trwała trzy lata. Miała za zadanie zaznajomić aplikanta ze wszystkimi czynnościami sędziego i prokuratora.

Z ustrojem sądownictwa nierozłącznie związana jest instytucja i ustrój prokuratury. Na mocy „Przepisów tymczasowych o urzędzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim” prokuratura została powiązana ze strukturą sądową i zyskała kilkuszczelbłą organizację. Na jej czele stanął prokurator naczelny (był nim minister sprawiedliwości), który był zwierzchnikiem prokuratury. Przy sądach apelacyjnych i okręgowych powołani zostali prokuratorzy oraz podprokuratorzy sądów apelacyjnych i okręgowych⁹.

Przepisy z 1917 r. zostały przystosowane do nowych warunków dekretem Naczelnika Państwa z 8 lutego 1919 r. w przedmiocie ustroju Sądu Najwyższego.

Prokuratura miała budowę hierarchiczną, nadzór służbowy nad prokuratorami i podprokuratorami urzędującymi w danych okręgu sprawował prokurator sądu apelacyjnego i prokurator sądu okręgowego.

Prokuratorzy musieli posiadać obywatelstwo polskie, nieposzlakowaną opinię, wykształcenie prawnicze oraz znajomość obowiązującego prawa.

Przy sądach apelacyjnych działali prokuratorzy i wiceprokuratorzy apelacyjni, a przy sądach okręgowych – prokuratorzy, wiceprokuratorzy i podprokuratorzy.

Do obowiązków prokuratorów należało ściganie sprawców przestępstw poprzez nadzór nad postępowaniem przygotowawczym, występowanie przed sądem w charakterze oskarżyciela publicznego oraz wykonywanie nadzoru penitencjarnego. Wspomnieć wszakże trzeba w tym miejscu, iż międzywojenny model prawny przewidywał instytucję sędziego śledczego (funkcjonującą przy sądach okręgowych), który również zajmował się ściganiami sprawców poważniejszych przestępstw, w ramach wyższej formy postępowania przygotowawczego tj. śledztwa¹⁰.

Zakres kompetencji sędziego śledczego i prokuratora był w wielu elementach identyczny. Nie ma tu potrzeby rozwijania tego tematu, dyskusja dotycząca zasadności istnienia obu instytucji toczyła się do końca istnienia II RP¹¹.

Institucje sądów i prokuratury, jak wyżej nakreśliśmy, były ze sobą ściśle związane w latach 1917-1939, choćby pod względem ustrojowym. Jednak dla całości obrazu obowiązującego wówczas systemu prawnego, uwzględnimy w niniejszej pracy również instytucję adwokatury, jako nieodłącznego uczestnika procesu prawnego, w skład którego wchodzi: oskarżyciel, sędzia i obrońca. Tym bardziej, iż podobnie jak w przypadku przepisów prawnych regulujących kwestię sądownictwa i prokuratury, również prace dotyczące ustroju i zasad działalności adwokatury zakończyły się w 1917 r.

Podobnie jak prace przygotowujące powstanie aktów prawnych dotyczących sądownictwa, które trwały w czasie niemieckiej okupacji Królestwa Polskiego, również prace przygotowawcze dotyczące ustroju adwokatury rozpoczęły się w tym okresie. Sytuacja ta wynikała z tego, iż warunki tego typu pod okupacją niemiecką były jawne, przypomnijmy – obowiązywała już wówczas zapowiedź odbudowy państwa polskiego jako Królestwa Polskiego obiecana aktem 5 Listopada 1916 r.

Przedstawiciele warszawskiej palestry po zajęciu Warszawy przez Niemców przystąpili do prac przygotowawczych przygotowujących akt prawny regulujący dzielność adwokatury. Efektem ich prac był projekt przyszłej ustawy adwokackiej pod nazwą: „Statut Palestry Królestwa Polskiego” opublikowany w styczniu 1917 r.¹²

Co prawda projekt ten nie stał się prawem obowiązującym, jednak po wprowadzeniu kilku poprawek i dostosowaniu do nowej sytuacji, został ogłoszony jako dekret Naczelnika Państwa z 24 grudnia 1918 r. w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego¹³. Jego przepisy obowiązywały, do chwili przyjęcia ujednoczonej ustawy o adwokaturze, na terenach dawnego zaboru rosyjskiego. Adwokatura została wyłączone spod nominacji

władzy państwowej, przyznano jej członkom prawo występowania przed wszystkimi polskimi sądami, zakazano im łączenia zawodu adwokata ze stanowiskami w urzędach państwowych, rozpoczęcie praktyki poprzedzone musiało być dokonaniem wpisu na listę adwokatów. Organem samorządu były izby adwokackie, obejmujące obszar danego sądu apelacyjnego, w skład których wchodziłi adwokaci zamieszkałi na tym terenie.

Ujednoczenie ustroju adwokatury na całym terytorium II RP nastąpiło w drodze Rozporządzenia Prezydenta RP z 7 października 1932 r. Prawo o ustroju adwokatury. Ograniczało ono nieco samorząd adwokacki, wprowadzając silniejszy nadzór ministra sprawiedliwości. Jego zakres kompetencji poszerzył się jeszcze w wyniku kolejnej zmiany przepisów w drodze ustawy Prawo o ustroju adwokatury z dnia 4 maja 1938 r. W sumie jednak oba ostatnie przepisy nie ograniczyły w sposób znaczący praw adwokatów.

Zaznaczmy jeszcze, iż adwokatem mógł zostać obywatel polski (bez różnicy płci), „nieposzlakowany pod względem moralnym”, (lub też „nieskazitelny charakter”), władający językiem polskim, posiadający ukończoną aplikację i złożony egzamin adwokacki¹⁴.

Warto zaznaczyć, iż w chwili powstania polskiego sądownictwa palestra zasilila szeregi sędziów i prokuratorów wieloma swoimi przedstawicielami, wobec niewystarczającej liczby osób posiadających odpowiednie kompetencje. W skali całego Królestwa Polskiego ok. 28-30 % adwokatów podjęto służbę w sądownictwie i prokuraturze¹⁵.

Na koniec zaznaczmy krótko, na podstawie jakich przepisów prawnych działało sądownictwo, prokuratura i adwokatura. W byłym zaborze rosyjskim był to w zakresie prawa cywilnego obowiązywały przepisy kodeksu Napoleona (z kilkoma zmieniającymi go przepisami) oraz ustawy polskie, przy czym nie powstał w dwudziestoleciu jednolity, nowy kodeks cywilny. W zakresie prawa karnego obowiązywał rosyjski kodeks karny z 1903 r. Polski kodeks karny wprowadzony został w drodze rozporządzenia Prezydenta RP w 1932 r. W zakresie prawa procesowego rosyjskie ustawy zostały zastąpione polskimi w 1928 r. – kodeksem postępowania karnego oraz w 1930 r. – kodeksem postępowania cywilnego¹⁶.

Po zwięzłym przedstawieniu ustroju sądownictwa, prokuratury oraz adwokatury w Drugiej Rzeczypospolitej, przejdziemy do właściwego tematu artykułu, tj. przedstawienia losów plockiego sądu, prokuratury oraz adwokatury w latach 1917-1939.

Według przepisów tymczasowych o dyslokacji sądów królewsko-polskich Płock pozostał, tak jak

za czasów rosyjskich, siedzibą jednego z sądów okręgowych (podległym sądowi apelacyjnemu w Warszawie). Jeszcze w 1913 r. w jego skład wchodziło: prezes sądu, dwóch wiceprezesów i siedmiu sędziów (w tym trzech w wydziale cywilnym i czterech w wydziale karnym)¹⁷. Nowo utworzony okręg płocki obejmował tylko część obszaru dotychczasowej guberni płockiej (powiaty: płocki, sierpecki, lipnowski, rypiński) oraz powiat płoński, wchodzący w skład guberni warszawskiej. Dla pozostałego obszaru guberni płockiej utworzony został sąd okręgowy w Mławie. Na okręg płocki przewidziano następujące etaty: powiat płocki – 1 sędzia śledczy, 1 prokurator, 1 podprokurator, powiat sierpecki – 1 podprokurator, powiat lipnowski – 1 sędzia śledczy, powiat płoński – 1 sędzia śledczy, powiat rypiński – bez etatu¹⁸.

Podobnie jak w całym kraju uroczyste otarcie sądów polskich nastąpiło w Płocku 1 września 1917 r.¹⁹ Zapoczątkowała je uroczysta msza w bazylice katedralnej z udziałem miejscowych władz niemieckich, przedstawicielei nowo powołanego sądownictwa, rady miejskiej, reprezentantów organizacji społecznych oraz mieszkańców miasta. Biskup płocki Antoni Julian Nowowiejski podkreślił wyjątkowość chwili, w której rodziły się zręby państwowości polskiej „porównując dzisiejszy moment dziejowy z chwilą biblijnego nadania wymiaru sprawiedliwości narodowi wybranemu, kiedy to Aaron zwięścił Mojżeszowi wolę bożą”²⁰. Następnie uroczystość przeniosła się do siedziby sądu. Maria Macieszyna notowała w swoim dzienniku: „Mecenas Święcicki przemówił, iż otwiera sąd polski i przypomniał ze wzruszeniem tę chwilę, gdy przed czterdziestu laty, jako młody aplikant był obecny na ostatniej sesji sądu pokoju. Prezes sądu wówczas złamał pióro, co uczyniło niesłychane wrażenie. Dziś ten sam aplikant, jako sędziwy prezes otwiera pierwszą sesję sądu polskiego. (...) Później przemówił bardzo pięknie mecenas Baliński o powadze i dostojności sądownictwa polskiego. W ogóle nastrój był bardzo poważny i podniosły”²¹.

Przedstawmy w tym miejscu skład tego pierwszego, wolnego polskiego sądu w Płocku. Prezesem sądu okręgowego mianowany został mecenas Jan Święcicki, sędziami – mecenas Jan Ligowski oraz sekretarze hipoteki Józef Rokitnicki i Stanisław Zaleski. W skład sądu wchodziło ponadto: sędziowie śledczy – Tomasz Jaworowski, mecenas Kazimierz Guskowski (z siedzibą w Płońsku) oraz Józef Mięśowicz (z siedzibą w Lipnie), pisarz hipoteczny – Zdzisław Wysocki, sekretarz – Karol Chyczewski, komornik – Tadeusz Brodzikowski (z siedzibą w Lipnie), prokurator – mecenas Antoni Goszczyński,

podprokuratorzy – mecenas Zygmunt Dziewanowski, mecenas Kazimierz Mayzner, mecenas Roman Lutyński (z siedzibą w Sierpcu), sekretarz urzędu prokuratorskiego – Bolesław Merle. Ponadto sędziami pokoju zostali: w Sierpcu – Bronisław Olszewski i w Lipnie – mecenas Wacław Wlekliński²². Jak widać, również w Płocku dotychczasowi przedstawiciele palectry zasilili szeregi sędziowskie.

Dla pełnego obrazu dodajmy, iż na terenie okręgu płockiego w listopadzie 1917 r. praktykę prowadziło pięciu adwokatów (Stefan Baliński, Rudolf Oberfeld, Stefan Wacław Olszański, Józef Politowski oraz Ryszard Żółtowski) oraz siedemnastu obrońców prywatnych (relikt czasów rosyjskich, osoby nieposiadające wykształcenia prawniczego, w drodze nabytej praktyki dopuszczone do wykonywania zawodu adwokackiego w ograniczonym zakresie)²³.

Tak uformowana struktura sądu nie uległa zmianie po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w listopadzie 1918 r.

Na obszarze Sądu Okręgowego w Płocku powołane zostały następujące sądy pokoju: w Płocku (okręgi I i II), Wyszogrodzie, Drobinie, Lipnie (okręgi I i II), Dobrzyniu nad Wisłą, Rypinie (okręg I i II), Sierpcu, Bieżuniu oraz w Płońsku (okręg I i II). W 1928 r. dołączono do okręgu płockiego powiat gostyński, z sądami pokoju w Gostyninie i Gąbinie (do tego momentu zlikwidowano sąd pokoju w Dobrzyniu nad Wisłą)²⁴.

Po wejściu w życie „Prawa o ustroju sądów powszechnych” 1 stycznia 1929 r. na terenie okręgu płockiego powstały następujące sądy grodzkie: Płock, Drobin, Wyszogród, Rypin, Sierpc, Płońsk, Gostynin i Gąbin²⁵.

1 stycznia 1932 r., w ramach akcji oszczędnościowej, zlikwidowany został Sąd Okręgowy w Mławie, na miejsce którego utworzono wydział zamiejscowy sądu okręgowego w Płocku. Okręg płocki powiększył się więc i według danych z połowy lat 30. skupiał następujące sądy grodzkie: Płock, Wyszogród, Rypin, Sierpc, Gostynin, Gąbin, Płońsk, Ciechanów, Kuczbork, Mława, Chorzele i Przasnysz²⁶.

Sąd Okręgowy w Płocku dzielił się na dwa wydziały: karny i cywilny.

Nie wolno również zapominać, iż sprawna praca sądu i prokuratury nie zależała jedynie od fachowości sędziów. Ważną rolę pełniły komórki wspomagające tj. sekretariat, kancelarie oraz pracujący w nich sekretarze (sekretarki), rachmistrze, kanceliści, woźni i gońcy. W grudniu 1922 r. płocki sąd okręgowy liczył 40 urzędników kancelaryjnych, urząd prokuratorski – 10, sądy pokoju – 7. W skład sądu wchodziłi ponadto pisarze hipoteczni oraz komornicy²⁷.

Pamiętajmy również o notariuszach, którym poświęcili opracowanie Agnieszka i Marek Wojciechowski (dlatego też nie zajmujemy się nimi)²⁸.

Jak zauważymy analizując treść aneksu do niniejszego artykułu, dość często prokuratorzy obejmowali stanowiska sędziowskie, kancelarie adwokackie otwierali zarówno sędziowie jak i prokuratorzy, zdarzały się również przypadki powrotów do sądu. Znajdujemy przypadki osób, które pracując przez pewien czas w Płocku opuściły miasto, by powrócić tu po kilku latach. Podkreślmy, iż stanowiska sędziów i prokuratorów obejmowały bardzo często na dłuższy lub krótszy okres osoby spoza Płocka, traktując to jako szczebel w karierze zawodowej. Natomiast adwokatami byli rodowici płocczanie bądź osiedlający się tu na stałe.

Suche przedstawienie dziejów struktury sądu okręgowego w Płocku nie wypełnia w zadowalającym stopniu formuły określonej w temacie niniejszego artykułu. Przypomnijmy kilka spraw z jakimi miał do czynienia płocki wymiar sprawiedliwości w latach Drugiej Rzeczypospolitej.

Instytucja sądów, prokuratury i adwokatury kojarzy nam się najczęściej ze sprawami karnymi. Zdecydowana większość spraw o takim charakterze dotyczyła przestępczości pospolitej i do tego dość drobnej. Trudno o jakies dane statystyczne, gdyż takimi nie dysponujemy. Wszelkie większe procesy sądowe były relacjonowane przez miejscową prasę i stąd dziś, po wielu latach możemy sięgnąć do tego rodzaju sprawozdań. Zanim to jednak uczynimy pamiętajmy i o innych zadaniach sądu. Nie mniej ważnym działem (do tego niezbędnym), choć dużo mniej spektakularnym była np. hipoteka, w której dokonywano stosownych zapisów przez cały omawiany okres. Podobnie było z rejestrem handlowym, gdzie rejestrowane były kolejno zakładane większe i mniejsze fabryki, warsztaty, hurtownie, sklepy itp., jak również odnotowywane ich likwidacje i następujące stąd wykreślenia z rejestru.

Aby nieco ubarwić treść niniejszego artykułu i uczynić go ciekawszym w lekturze, przedstawimy przykłady spraw z jakimi miał do czynienia płocki wymiar sprawiedliwości.

Zdecydowanie najgłośniejszym i największym procesem jaki toczył się przed płockim sądem w latach 1917-1939 był proces zwierzchnika kościoła mariawitów, biskupa Michała Marii Kowalskiego, toczący się przez 19 dni (w których odbywały się posiedzenia sądu) od 18 września do 12 października 1928 r. Akt oskarżenia zarzucał biskupowi Kowalskiemu, że wykorzystując stanowisko zwierzchnika kościoła i mając z tego tytułu władzę nad przebywającymi w klasztorze mariawickim zakonnicami

i wychowankami internatu, dopuszczał się wobec nich czynów lubieżnych (a więc nie potoczonych z odbyciem stosunku seksualnego). W trakcie procesu zmobilizowano znaczne siły policyjne, pod budynkiem sądu zbierały się tłumy ludzi i dochodziło do przepychanek, sprawa wzbudziła ogromne zainteresowanie prasy polskiej i zagranicznej (do miasta przybyli taksówkami z Warszawy przedstawiciele m.in. „Berliner Tageblatt”, „Izwestia”, „Chicago Tribune”), przybyła nawet ekipa filmowa. Proces obserwowali bezpośrednio naczelnicy wydziału bezpieczeństwa i narodowościowego MSW. Orzekł sąd w składzie trzyosobowym: przewodniczący sędzia Bolesław Momentowicz oraz jako asesory – sędziowie Wincenty Szczepiński i Jerzy Sołomerecki-Kłoczkowski. Oskarżał prokurator Stanisław Rogowski, obronę prowadzili adwokaci z Warszawy. Posiedzenia jawne, przeplatały się z niejawnymi²⁹. Ostatecznie wyrokiem sądu Kowalski został skazany łącznie (przy zastosowaniu przepisów o amnestii) na 2 lata i 8 miesięcy pozbawienia wolności. Już nigdy żadna sprawa nie skoncentrowała na płockim sądzie takiego zainteresowania (a zarazem prawdopodobnie nie spowodowała pracy sędziów pod taką presją)³⁰.

W styczniu 1932 r. sąd okręgowy obradował nad budzącą żywe zainteresowanie mieszkańców miasta sprawą winnych rozruchów ulicznych w dniu 2 lipca 1931 r., podczas których zginęły od kul policjantów dwie osoby. Na ławie oskarżonych zasiadło 56 osób, w tym płoccy komuniści, którzy wykorzystując ciężkie położenie materialne bezrobotnych (rzecz miała miejsce w czasie kryzysu gospodarczego) podburzali demonstrantów do zdemolowania instytucji publicznych i niepodporządkowania się poleceniom władz. Sąd obradował w składzie trzyosobowym: Mieczysław Sochaczewski jako przewodniczący oraz Zygmunt Jarczewski i Eugeniusz Renc. Z ramienia prokuratury oskarżał podprokurator Balcerzyk. Uznani winnymi podburzania tłumu do zamieszek zostali skazani na kary od 4 do 1,5 roku pozbawienia wolności³¹.

Do procesów w sprawach o działalność komunistyczną dochodziło przed płockim sądem wielokrotnie, przy czym największe z nich to proces członków płockiego komitetu ze stycznia 1934 r. czy choćby proces o zabójstwo policyjnego informatora z wyroku komunistycznego „sądu” partyjnego w lipcu 1933 r.³²

Pozostając jeszcze przy zagadnieniu procesów o zabarwieniu politycznym wspomnijmy, iż w październiku 1933 r. przed sądem toczyła się sprawa przeciwko miejscowym działaczom Obozu Wielkiej Polski (radykalnej organizacji związanej

ze Stronnictwem Narodowym), oskarżonym o kierowanie grupą przestępczą za jaką uznano bojówkę OWP w powiecie płockim, której powstanie miało na celu zmuszanie przemocą do bojkotowania handlu żydowskiego. Sąd w składzie: przewodniczący sędzia Jarmołowicz, asesory: Wawrzyński i Renc wymierzył kary 2 i 3 lat pozbawienia wolności. Oskarżonych bronili adwokaci Jerzy Staszewski i Józef Baliński, obaj działacze Stronnictwa Narodowego (J. Staszewski był wcześniej sędzią śledczym, zaś J. Baliński podprokuratorem płockiego sądu)³³.

Tego typu procesy należały do wyjątków. Zwykle były to sprawy mniejszego kalibru, jak chociażby dość bulwersująca ówczesną płocką opinię publiczną sprawa pracownika byłego obywatelskiego komitetu pomocy biednym z lat kryzysu gospodarczego (1931-1932), który wyłudził kilka tysięcy złotych przeznaczonych na pomoc najuboższym, po czym wydał je na doraźne rozrywki³⁴.

Kilkukrotnie zdarzało się, iż sąd płocki procedował w trybie doraźnym. Postępowanie doraźne ustawodawca przewidział w przypadku, gdy nasilenie określonych rodzajów przestępstw stwarzać mogło szczególne zagrożenie dla porządku i bezpieczeństwa publicznego. Dotyczyło określonego rodzaju przestępstw, w tym przeciwstawianiu się organom władzy, zaborze broni, uwalnianiu więźniów, zabójstwach, uszkodzaniu linii komunikacyjnych, mostów, tworzenia grup przestępczych (zwanych bandami) dla popełnienia rozbojów, wymuszeń, kradzieży itp., a także szpiegostwu i innych przestępstwach przeciwko państwu. Przewidziane kary to kara śmierci lub wieloletnie (bądź też bezterminowe) więzienie. Ten tryb postępowania wprowadzała rozporządzeniem Rada Ministrów³⁵.

Po raz pierwszy ten tryb postępowania obowiązywał wkrótce po odzyskaniu niepodległości. W Płocku doszło do kilku procesów prowadzonych w trybie doraźnym. Na przykład w październiku 1919 r. trzech sprawców napadu i zabójstwa zostało skazanych na karę śmierci. Podobnie w czerwcu następnego roku. Przypadek ten wart jest wspomnienia, bowiem oskarżający o udział w grupie dokonującej napadów podprokurator Kazimierz Mayzner przypomniał na sali sądowej uchwały odbytego niedługo wcześniej zjazdu prawników polskich, który wypowiedział się przeciwko karze śmierci. Jednak zobligowany przepisami ustawowymi kary tej zażądał, a sąd zastosował ją wobec części oskarżonych³⁶.

Ponownie tryb doraźny został wprowadzony rozporządzeniem Rady Ministrów we wrześniu 1931 r. Prezes płockiego wyznaczył do rozpatrywania spraw w tym trybie stały skład: B. Momentowicz, M. Sochaczewski i Z. Jarczewski i trzech zastępców

w osobach: K. Wyczańskiego, K. Dowsina i E. Renca. Przewodniczącym wydziału doraźnego został B. Momentowicz³⁷.

Skłonności polityków do rozgrywania spraw politycznych przy pomocy wymiaru sprawiedliwości, nieobce były również przedstawicielom władzy sanacyjnej. W ramach walki politycznej z Polską Partią Socjalistyczną, a oficjalnie pod hasłem ścigania tych, co trwonili publiczne pieniądze, w 1930 r. (w przededniu wyborów do rady miejskiej i niedługo przed wyborami parlamentarnymi) prowadzący śledztwo w sprawie narażenia miasta na straty finansowe sędzia śledczy przedstawił zarzut przekroczenia uprawnień przy pełnieniu urzędu, a zwłaszcza przy budowie elektrowni miejskiej, byłemu prezydentowi, socjaliście Stefanowi Zbrożynie. Po niespełna roku sprawa, wobec braku cech przestępstwa, została umorzona³⁸.

Zagadnienia karne to jednak tylko część pracy sądu płockiego. W jego strukturze istniał bowiem również wydział cywilny. Czym się zajmował? Na przykład zagadnieniami dotyczącymi umów cywilnych, własności, najmu, spadkowymi, sporami o roszczenia, dotyczącymi upadłości, postępowań zapobiegawczych, hipoteką itp. problemami z zakresu prawa cywilnego.

Kryzys gospodarczy zapoczątkowany w końcu lat 20. i trwający przez kilka najbliższych lat spowodował kłopoty finansowe i upadłość wielu firm, co wymagało interwencji wydziałów cywilnych sądów. Przedstawmy kilka reprezentatywnych przykładów.

Sierpecka firma „Beniamin Nejman – sprzedaż drzewa budulcowego” popadła w tarapaty finansowe. Sąd Okręgowy w Płocku wydał postanowienie, na mocy którego ogłosił upadłość firmy, polecił ustalić i zająć majątek właściciela, a następnie oddać go pod nadzór zarządu masy upadłości, natomiast właściciela oddać pod dozór policji. Sędzią komisarzem masy upadłości został sędzia Kazimierz Wyczański³⁹.

Podobnie rzecz się miała w przypadku Stanisława Będowskiego i jego domu bankowego. Postanowienie sądu brzmiało: ogłosić upadłość, wyznaczyć datę otwarcia upadłości, obłożyć aresztem ruchomości i towary, opieczetować księgi handlowe, oddać Będowskiego pod nadzór Policji, mianować kuratorem masy upadłości adwokata Jerzego Staszewskiego i sędzią komisarzem sędziego Kazimierza Wyczańskiego⁴⁰.

Jeszcze jeden przykład. Wobec niepomysłnego przebiegu postępowania ugodowego właściciela domu bankowego Adolfa Rogozika z wierzycielami, Sąd Okręgowy w Płocku ogłosił upadłość banku,

wyznaczył kuratorów – adwokatów Zygmunta Stanczewskiego i Marka Z. Kozielskiego i sędziego komisarza Kazimierza Wyczańskiego oraz oddał pod nadzór Policji właściciela. Następnie kuratorzy wezwali wierzycieli do stawiennictwa celem sprawdzenia wiarygodności w obecności sędziego komisarza. Sąd wyznaczył miesięczny termin do sprawdzenia wiarygodności. Przed sędzią komisarzem Kazimierzem Wyczańskim odbyło się zebranie wierzycieli, którzy ostatecznie odzyskali tylko 17% należności. „Zwykłe zjawisko przy wszystkich upadłościach, które zbyt długo trwają” – tak komentował tę sytuację „Kurier Mazowiecki”⁴¹.

Jak zauważa badaczka problematyki sądownictwa w Drugiej Rzeczypospolitej Małgorzata Materniak-Pawłowska, „(...) zasada niezawisłości sędziowskiej została najpełniej wyrażona w treści konstytucji z 1921 r. Wszystkie późniejsze regulacje zawierały coraz szersze jej ograniczenia”⁴². Wspomnieliśmy już o praktyce pozbywania się niechętnie widzianych sędziów po zamachu majowym. Czy podobna sytuacja miała miejsce także w Płocku? W październiku 1932 r. wpisał się na listę adwokatów sędzia płockiego wydziału karnego Bolesław Momentowicz. Jak pisała po jego śmierci w 1933 r. miejscowa prasa, został „przeniesiony na emeryturę w czasie rug w sądownictwie w październiku ub. r.”⁴³.

Po raz pierwszy w historii płockiego sądu w 1935 r. aplikantami zostali: kobieta Chodakówna oraz płocczanin narodowości żydowskiej Leon Bromberger⁴⁴.

O oczekiwaniach władz w stosunku do organów ścigania pisaliśmy już przy okazji śledztwa wszczętego w sprawie byłego prezydenta miasta Stefana Zbrożyny.

Literatura wskazuje, iż największe zagęszczenie adwokatów przypadło na były zabór austriacki. Aż do początku lat 30., a więc do chwili ujednoczenia prawa na całym terytorium RP, adwokaci nie mogli przenosić się na tereny innych zaborów⁴⁵. „Najazd” Małopolan na teren byłych zaborów rosyjskiego i niemieckiego nastąpił dopiero w latach trzydziestych. Z tym zjawiskiem spotykamy się i w Płocku. Według miejscowej prasy do końca 1934 r. w Płocku osiedliło się i rozpoczęło praktykę pięciu adwokatów z dawnej Galicji⁴⁶.

Stanowili oni konkurencję dla miejscowych przedstawicieli palestry i budzili z tego tytułu niechęć. Na tego typu rywalizację nałożył się w tej samej dekadzie kolejny konflikt, o charakterze narodowościowym, związany ze wzrastającą liczbą adwokatów narodowości żydowskiej⁴⁷. W związku z tym, iż w wielu środowiskach adwokackich przeważały polityczne sympatie proendeckie⁴⁸, konflikt ten pozostawał w związku z antyżydowską aktywnością tego nurtu politycznego i był aktualny do końca omawianego okresu. W Płocku endecki dziennik „Głos Mazowiecki” kilkakrotnie w tonie alarmującym pisał o „zażydzeniu adwokatury”. W połowie lat 30. na piętnastu adwokatów, sześciu było Żydami. „Liczba adwokatów żydów rośnie z każdym rokiem. Przecież jeszcze niewiele lat temu był w Płocku jeden adwokat żyd, dziś jest aż sześciu”⁴⁹.

W latach 1917-1939 płoccy adwokaci wchodzili w skład izby adwokackiej w Warszawie.

Mimo tego rodzaju i innych problemów, istnienie niezależnego sądownictwa było jedną z niezaprzeczalnych zdobyczy niepodległego państwa polskiego. Powstanie polskiego sądownictwa w 1917 r. pozostaje faktem nie do przecenienia. Tymczasowe przepisy o ustroju sądów królewsko-polskich stworzyły podwaliny pod nowoczesne sądownictwo w Polsce Niepodległej.

Na mocy ich uregulowań Płock pozostał (bo był już nim w czasach rosyjskich) siedzibą sądu okręgowego. Po 1918 r., kiedy miasto spadło do roli siedziby powiatu, właśnie sąd był jedną z niewielu instytucji decydujących o ponadpowiatowym znaczeniu Płocka.

W międzywojennym mieście sędziowie, prokuratorzy i adwokaci należeli do elity intelektualnej miasta. Ciekawy, plastyczny obraz płockiego środowiska prawniczego pozostawił Zygmunt Kozanecki⁵⁰, który w okresie międzywojennym był w Płocku prokuratorem. W jego wspomnieniach znajdujemy charakterystyki miejscowych sędziów, prokuratorów, adwokatów, obraz życia towarzyskiego tej sfery, poglądy społeczno polityczne jej przedstawicieli, ale również sporo anegdot z praktyki prawniczej. Tego rodzaju zagadnienia nie wchodzi jednak z zakres okolicznościowego artykułu związanego z setną rocznicą powołania polskiego sądownictwa.

Wykaz płockich sędziów, prokuratorów i adwokatów w latach 1917-1939 (obejmuje imię i nazwisko oraz okres pracy na danym stanowisku w płockim okręgu sądowym; informacje na podstawie prasy płockiej i kalendarzy płockich na 1924, 1925, 1937 rok, „Kalendarzy Sądowych” za kolejne lata od 1925 r. oraz A. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznani*, tom I, Płock 2002, tom II, Płock 2007.

Sędziowie:

- Blank Karol – 1935-1939 (sędzia grodzki)
- Cichocki Witosław – 1922-1936 (sędzia pokoju i sędzia grodzki)
- Dowsin Kazimierz – 1925-1931
- Dulęba Feliks – 1933-1939 (w latach 1933-1938 sędzia grodzki, potem sędzia SO)
- Dyakowski Kazimierz – 1923-1929 (prezes SO)
- Guskowski Kazimierz – 1936-1938 (prezes SO)
- Janczewski Florian – 1937-39 (sędzia grodzki)
- Jarczewski Zygmunt – 1930, 1931
- Jarmołowicz Walerian – 1933-1939
- Jaworowski – 1919
- Jędrzejewski Bolesław – 1938 (sędzia grodzki)
- Karwowski Czesław – 1931-1933 (sędzia grodzki)
- Keller Adolf – 1919-1927
- Kolata Eugeniusz – 1938-39
- Kozłowski Wacław – 1938, 1939
- Krzętowski Witold – 1921-1935 (w latach 1931-1935 prezes SO)
- Krzyczkowski Tadeusz – 1929-1930 (sędzia grodzki)
- Łuński Czesław – 1928-1933 (wiceprezes sądu), 1939 (prezes SO)
- Momentowicz Bolesław – 1919-1932
- Noyszewski Antoni – 1938-1939 (prezes sądu)
- Renc Eugeniusz – 1926 (sędzia pokoju), 1931-1939 (sędzia SO)
- Rogowski Stanisław – 1931-1938
- Rokitnicki Józef – 1917-1927 (wiceprezes SO)
- Sochacki Ziemowit – 1932-1937
- Sochaczewski Mieczysław – 1928-1931, 1938-1939 (wiceprezes SO w latach 1938-1939)
- Sołomerecki-Kłoczkowski Jerzy – 1927-1929
- Staniszewski Roman – 1938 (sędzia grodzki)
- Staszewski Jerzy – 1926-1928 (w latach 1926-1927 sędzia pokoju, potem sędzia SO)
- Szczepiński Wincenty – 1922-1931
- Święcicki Jan – 1917-1923 (prezes SO)
- Thun-Rudowicz Mieczysław – 1933-1937
- Wawrzyński – 1933-1934
- Wilczyński Aleksander – 1930-1931 (prezes SO)
- Winawer Adolf – 1922-1927 (w latach 1922-1923 sędzia pokoju, potem sędzia SO)
- Włoczewski Jan – 1922-1928
- Wyczański Kazimierz – 1930-1939 (w latach 1935-1939 wiceprezes SO w Płocku)

- Wysocki Zdzisław – 1924-1927, 1938-1939
- Zadernowski Brunon – 1933-1939
- Zaleski Antoni – 1922-1925 (sędzia pokoju)
- Zaleski Stanisław – 1917-1921
- Żółtowski Ryszard – 1930-1931
- Żychliński Lucjan – 1934-1938 (wiceprezes SO)

Sędziowie śledczy:

- Gierzyński Tadeusz – 1935-1939
- Kowalski-Wierusz Bronisław – 1919-1923
- Kozłowski Wacław – 1930-1931
- Michalski – 1921
- Panas Stefan – 1924-1929
- Skórski Władysław – 1934-1935
- Staszewski Jerzy – 1919-1925
- Trzeciak – 1934 (p.o. sędziego śledczego)
- Winiarski Jan – 1920-1921

Prokuratorzy:

- Askanas Kazimierz – 1934 (podprokurator)
- Bacciarelli Jan – 1933-1934 (podprokurator)
- Balcerzyk Antoni – 1930-1932 (podprokurator), 1933-1934 (wiceprokurator SO)
- Baliński Józef – 1926-1928 (podprokurator)
- Chutkiewicz Henryk – 1935 (podprokurator)
- Cybulski Tadeusz – 1928-1929 (podprokurator), 1930 (wiceprokurator SO)
- Dlouhy Wacław – 1928-1931 (prokurator SO)
- Filipkowski Bronisław – 1934-35 (wiceprokurator SO)
- Guskowski Kazimierz – 1921-1924 (podprokurator)
- Gutkowski Antoni – 1922-1927 (prokurator SO)
- Hausbrandt Stanisław – 1936-1939 (wiceprokurator SO)
- Jarczewski Zygmunt – 1929 (podprokurator)
- Keller Kazimierz – 1920-1922 (podprokurator)
- Kozanecki Zygmunt – 1931-1936 (podprokurator), 1937-1939 (wiceprokurator SO)
- Kozielski Marek Zygmunt – 1919-1920 (podprokurator)
- Leśkiewicz Kazimierz – 1933-34 (podprokurator), 1935-1936 (wiceprokurator SO)
- Lutyński Roman – 1917-1921 (podprokurator)
- Łapicki Mikołaj – 1922-1925 (podprokurator)

- Malinowski Zbigniew – 1934-1938 (podprokurator)
- Mayzner Kazimierz – 1917-1920 (podprokurator)
- Miciński Stanisław – 1938 (podprokurator)
- Przymanowski Stanisław – 1931 (podprokurator)
- Robakiewicz Władysław – 1926-1927 (podprokurator)
- Rogalewicz Kazimierz – 1934-1936 (podprokurator), 1937-1938 (wicprokurator SO)
- Rogowski Stanisław – 1927-1930 (1927-1928 podprokurator, 1929-1930 wiceprokurator SO)
- Sobociński Hilary – 1920-1922 (podprokurator)
- Sochaczewski Mieczysław – 1922-1928 (podprokurator)
- Swiertun Lucjan – 1920-1921 (prokurator SO)
- Syski Zygmunt – 1924-1927 (podprokurator)
- Szczyciński Władysław – 1931-1939 (prokurator SO)
- Sztumpf Jerzy – 1928 (podprokurator)
- Wysocki Zdzisław – 1921-1922 (podprokurator)
- Mayzner Kazimierz – 1920-1939
- Oberfeld Rudolf – 1917-1933
- Olszański Stefan – 1917-1933
- Politowski Józef – 1917-1929
- Przymanowski Stanisław – 1933-1939
- Robakiewicz Władysław – 1928-1933
- Rudowski Leonard – 1937-1939
- Sobociński Hilary – 1924-1925
- Sochaczewski Mieczysław – 1922
- Staszewski Jerzy – 1929-1939
- Tyński Eliaż – 1933-1939
- Wysocki Zdzisław – 1927-1938
- Zarchin Salomon – 1935-1939
- Zgliczyński Stanisław – 1928-1939
- Żółtowski Ryszard – 1917-1929

Adwokaci:

- Baliński Józef 1928-1939
- Baliński Stefan – 1917-1934
- Flek Eliezer – 1934-1939
- Forbert Leon – 1920-1938
- Gisser Gustaw – 1933-1939
- Klikowstein Izaak – 1933-1939
- Kozielski Marek Zygmunt – 1920-1939
- Kwasięborski Jerzy – 1936-1939
- Lutyński Roman – 1920-1939

Pisarze hipoteczni:

- Gantner Władysław – 1939
- Godecki Tomasz – 1936-1939
- Kawiecki Juliusz – 1926-1939
- Luxenburg Jerzy – 1930-1937
- May Franciszek – 1922-1926
- Zieliński Stefan – 1927-1933

Komornicy:

- Jachnis Michał – 1933-1939
- Mierzejewski Jan – 1928-1931
- Paprocki Ludwik – 1922-1923
- Radkowski Dionizy – 1931
- Szkołański Leonard – 1924-1927, 1935-1939

Przypisy

- ¹ K. Mayzner, *W dwudziątą rocznicę sądownictwa polskiego*, „Kurier Mazowiecki” (dalej: KM), nr 259, 11 XI 1937, s. 3.
- ² M. Materniak-Pawłowska, *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2003; *idem*, *Zawód sędzięgo w Polsce w latach 1918-1939*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, tom LXIII, 2011 z. 3, s. 63-101; *idem*, *Instytucja sędzięgo śledczęgo w II Rzeczypospolitej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, tom LXV, 2013 z. 1, s. 271-292; *idem*, *Prokuratura II Rzeczypospolitej w świetle obowiązującego ustawodawstwa*, „Studia Iuridica Lublinensia”, vol. XXV, 3, 2016, s. 660-674.
- ³ *Idem*, *Ustrój...*, s. 18-21.
- ⁴ *Ibidem*, s. 64, 75.
- ⁵ *Ibidem*, s. 76-78, 90-92, 201-214.
- ⁶ Choć do 1939 r. tylko siedem kobiet otrzymało nominacje sędzięskie, nominacje na asesorów osiem kobiet, tylko jedna zaś pełniła funkcję asesora prokuratoręskiego, zob. M. Stypułkowska, *Trudna droga kobiet do wykonywania zawodów prawniczych*, „Palestra” 1994, nr 9-10, s. 142.
- ⁷ M. Materniak-Pawłowska, *Ustrój...*, s. 228.
- ⁸ *Ibidem*, s. 82-83, 229-232.
- ⁹ Zob. na ten temat: M. Materniak-Pawłowska, *Prokuratura II Rzeczypospolitej...*; P. Witkowski, *Model prokuratury polskiej w okresie międzywojennym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 2011, nr 2, s. 225-238; A. Herzog, *Z dziejów prokuratury polskiej*, „Prokuratura i Prawo” 2013 nr 11, s. 5-8.
- ¹⁰ M. Materniak-Pawłowska, *Prokuratura...*, s. 662, 663, 668, 673; P. Witkowski, *op. cit.*, s. 226, 231, 235.
- ¹¹ M. Materniak-Pawłowska, *Instytucja sędzięgo śledczęgo...*, s. 279-290; K. Eichstaedt, *Ponownie na temat sędzięgo śledczęgo*, „Prokuratura i Prawo” 2005 nr 1, s. 98-105.
- ¹² *Projekt Statutu Palestry Królestwa Polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” nr 3, 20 I 1917 s. 25-28; T. Kotliński, *Projekty urzędzenia adwokatury polskiej w latach 1917-1938*, „Palestra” 2006 nr 11-12, s. 118-119; *idem*, *Statut Tymczasowy Palestry Państwa Polskiego – ocena historyczno -prawna*, „Palestra” 2008 nr 11-12, s. 22.
- ¹³ T. Kotliński, *Statut...*, s. 22-23.
- ¹⁴ A. Bąkowski, *Regulacje prawne ustroju adwokatury polskiej w latach 1918-1988*, „Palestra” 1988, nr 11-12, s. 41-46; D. Rydlichowska, *Karta z dziejów adwokatury polskiej cz. II – od rozbiorów do niepodległej Polski*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2015, nr 33, s. 115-117.
- ¹⁵ www.umcs.net.pl/index.php?act=Attach&type=post&id=676; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1994, s. 552-570.
- ¹⁶ *Palestra Królestwa Polskiego w świetle cyfr*, „Gazeta Sądowa

- Warszawska" nr 7, 16 II 1918, s. 64; D. Rydlichowska, *Karta...*, s. 115.
- ¹⁷ A. Mogilnicki, *Sądownictwo w Polsce w okresie przedwojennym w świetle cyfr*, „Gazeta Sądowa Warszawska” nr 1, 5 I 1917, s. 3.
- ¹⁸ *Dyzlokacja sądów królewsko-polskich*, Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego nr 1, 19 VIII 1917, s. 59; *Różne wiadomości – Siedziby królewsko-polskich sądów okręgowych*, „Gazeta Sądowa Warszawska” nr 30, 28 VII 1917 s. 323.
- ¹⁹ *1 września 1917*, „Gazeta Sądowa Warszawska” nr 36, 7 IX 1917, s. 365; *Otwarcie sądów królewsko-polskich; ibidem*, s. 366.
- ²⁰ „Kurier Płocki” (dalej: KP) nr 200, 2 IX 1917, s. 2
- ²¹ M. Macieszyna, *Pamiętnik Płocczanki*, Płock 1993, oprac. A. M. Stogowska, s. 268.
- ²² *Sądownictwo w Królestwie Polskim – ruch służbowy*, „Gazeta Sądowa Warszawska” nr 39, 29 IX 1917 s. 395-396; *Palestra Królestwa Polskiego w świetle cyfr*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 7, 16 II 1918, s. 68-69.
- ²³ *Palestra Królestwa Polskiego w świetle cyfr*, *Gazeta Sądowa Warszawska* nr 7, 16 II 1918, s. 67.
- ²⁴ *Wykaz sądów Rzeczypospolitej Polskiej*, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości nr 7, 1 IV 1923, s. 179.
- ²⁵ *Wykaz sądów Rzeczypospolitej Polskiej*, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości nr 1, 2 I 1928, s. 19.
- ²⁶ *Kalendarz Informator Mazowsza Płockiego i Ziem Sąsiednich na rok 1937*, Płock [bdw], s. 38.
- ²⁷ KP nr 285, 16 XII 1922 s. 3-4.
- ²⁸ A. Wojciechowska, M. Wojciechowski, *Sylwetki notariuszy płockich (1917-1939)*, Płock 2011.
- ²⁹ Wśród świadków oskarżenia znajdował się m.in. były płocki prokurator Zygmunt Syski.
- ³⁰ „Dziennik Płocki” (dalej: DP) od nr 216, 18 IX 1928 do nr 237, 12 X 1928.
- ³¹ DP od nr 17, 21 I 1932, s. 1 do nr 24, 29 I 1932, s. 1
- ³² „Głos Mazowiecki” (dalej: GM) nr 194, 29 VIII 1933, s. 1, od nr 15, 19 I 1934 do nr 22, 27 I 1934.
- ³³ GM nr 224, 3 X 1933, s. 1, nr 225, 4 X 1933, s. 1
- ³⁴ DP nr 57, 9 III 1933, s. 1 i 2
- ³⁵ Ustawa w przedmiocie sądów doraźnych z 30 czerwca 1919 r., Dz. P. P. P. Nr 55, poz. 341; Rozporządzenie Prezydenta RP z 19 marca 1928 r. o postępowaniu doraźnym, Dz. U. nr 33, poz. 315; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *op. cit.*, s. 569-570.
- ³⁶ KP nr 231, 12 X 1919, s. 3, nr 127, 1 VI 1920, s. 3-4
- ³⁷ DP nr 209, 10 IX 1931, s. 3, nr 205, 5 IX 1931, s. 1
- ³⁸ DP nr 101, 30 IV 1930, s. 2, nr 218, 19 IX 1930, s. 1, nr 161, 15 VII 1931, s. 2
- ³⁹ DP nr 58, 11 III 1931, s. 4
- ⁴⁰ DP nr 136, 16 VI 1931, s. 4
- ⁴¹ DP nr 216, 29 IX 1932, s. 4, nr 251, 10 XI 1932, s. 4, nr 35, 11 II 1933, s. 4, KM 304, 18 XII 1936, s. 3
- ⁴² M. Materniak-Pawłowska, *Zawód sędziego...*, s. 78.
- ⁴³ GM nr 82, 12 IV 1933, s. 3.
- ⁴⁴ GM nr 250, 28 X 1935, s. 1.
- ⁴⁵ J. Żarnowski, *Struktura społeczna inteligencji w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1964, s. 222; *idem*, *O inteligencji polskiej lat międzywojennych*, Warszawa 1965, s. 84-85.
- ⁴⁶ GM nr 152, 10 VII 1933, s. 3, nr 4, 5 I 1934, s. 1, nr 234, 11 X 1934, s. 3
- ⁴⁷ J. Żarnowski, *Struktura...*, s. 223-224; *idem*, *O inteligencji...*, s. 85
- ⁴⁸ Podobnie w Płocku, gdzie adwokaci: Stefan Baliński, Józef Baliński, Jerzy Staszewski, Jerzy Kwasięborski, Leonard Rudowski, Marek Zygmunt Kozielski, Stanisław Zgliczyński byli członkami i aktywistami Stronnictwa Narodowego, Obozu Wielkiej Polski i Obozu Narodowo Radykalnego.
- ⁴⁹ GM nr 278, 30 XI 1935, s. 5
- ⁵⁰ Z. Kozanecki, *Wiek walki o dwie wolności*, Płock 2001, oprac. W. Koński, A. Papierowski, J. Stefański.

THE JUDICIARY, THE PROSECUTOR'S OFFICE AND THE LEGAL COMMUNITY IN THE INTERWAR PŁOCK (ON THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REBIRTH OF THE POLISH JUDICIARY)

Summary

On September, 1 1917 the Polish judiciary was founded in the Kingdom of Poland. 2017 marks the 100th anniversary of this event. Over the period from 1917 to 1939 Płock was the seat of the Regional Court, which included several districts. The article presents the structure and history of the judiciary, the prosecutor's office and the legal community of Płock in the interwar period.

LISTA POLEGŁYCH W OBRONIE PŁOCKA 18-19 SIERPNI 1920 R. ORAZ ZMARŁYCH Z RAN W PÓŹNIEJSZYM CZASIE – SUPLEMENT

Abstrakt

W czasie walk w obronie Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. zginęło, zostało zamordowanych i zmarło z ran ok. 164 żołnierzy i kilku cywili. Mimo kilku prób nie udało się dotychczas ustalić pełnej listy poległych. Opublikowana w 2013 r. lista poległych została uzupełniona w oparciu o nowe źródła, głównie akta zgonu parafii mojżeszowej w Płocku.

Słowa kluczowe: wojna polsko-bolszewicka 1920 r., obrona Płocka 1920, lista strat obrońców Płocka w 1920 r.

W 2013 r. na łamach „Notatek Płockich” opublikowałem listę strat w czasie obrony Płocka w 1920 r.¹ Od tego czasu udało się dodać kilka osób, bądź uzupełnić dane pozostałych w oparciu o nowe źródła. Najważniejszym z nich były akta zgonu parafii mojżeszowej, przechowywane w Urzędzie Stanu Cywilnego w Płocku. W rezultacie tych działań najnowsza wersja listy strat obrońców Płocka liczy 107 nazwisk i 5 osób nieznanymi.

Przy weryfikacji nazwisk pojawiły się wątpliwości w przypadku **szer. Józefa Jędrzejka**, który zmarł z ran 20 sierpnia 1920 r. w Kutnie. Otóż, okazało się, że do Kutna przywożono rannych żołnierzy nie tylko z Płocka, ale także np. z walk w obronie przedmościa włocławskiego. W związku z tym, skoro nie wiadomo do jakiej jednostki należał J. Jędrzejek nie jest pewne, czy rany odniósł w czasie obrony Płocka, czy Włocławka, a może w jeszcze innym starciu. Ta sama sytuacja dotyczy **szer. Czesława Ziółkowskiego**, którego przydział pozostaje nieznanymi i wiadomo tylko, że zmarł z ran 20 sierpnia 1920 w Kutnie². Czy walczył w obronie Płocka? Dlatego przy obu nazwiskach umieszczono znak zapytania.

Nowymi osobami na liście są: Kowalówka Władysław, Kunze Stanisław, Skierski Franciszek, Sosnowski Józef, Turka Wasyl, Waluszewski Kazimierz. W przypadku pozostałych udało się poprawić nazwisko lub uzupełnić dane personalne.

Pewną zagadką stanowi Chaim Elenbaum. Otóż, według aktu zgonu mieszkaniec Warszawy, Chaim Elenbaum lat 34, syn Icka Ajzyka i Estery Brary z Wolkenbreit małżonków Elenbaum, zginął 18 sierpnia o godz. 17:00 przy ul. Tumskiej 14, pozostawiając po sobie owdowiałą żonę Matel³. Tymczasem znana jest sprawa czterech Żydów, którzy

17 sierpnia stawili się na wezwanie do poboru w Powiatowej Komendzie Uzupełnień w Łącku, tam zostali ograbieni i pobici. W rezultacie Dawid (Chaim?) Elbaum zmarł na miejscu, a Elja Tatarski 29 sierpnia w płockim szpitalu⁴. 24 sierpnia członkowie Straży Obywatelskiej na prośbę gminy żydowskiej stanowili eskortę przy ekshumacji i przeniesieniu na cmentarz żydowski w Płocku ciała zabitego Chaima Elbauma. Zegarek i 1000 mkp, znalezione przy ekshumacji przekazano wdowie – Martel Elbaum. Według zeznań Natana Graubarta Elbaum pochodził z Pragi⁵ i mieszkał w Płocku⁶. Mimo pewnych różnic występuje tu zadziwiająca zbieżność nazwiska zabitego Żyda: Elbaum – Elenbaum i imienia wdowy: Martel – Matel. W aktach zgonu odnotowano śmierć tylko Elenbauma. Można więc zakładać, że chodzi o tę samą osobę. Tylko czemu sfałszowano akt zgonu, wpisując inne miejsce i datę śmierci oraz nieco zmieniając nazwisko tragicznie zmarłego i wdowy po nim? Z tych względów Chaima Elenbauma nie można wpisać na listę ofiar ataku bolszewickiego na Płock, podobnie jak Elji Tatarskiego. Obaj Żydzi padli ofiarą nastrojów antysemitycznych, nie przypadkiem zabity Elbaum (Elenbaum) nie został nawet okradziony.

Przy okazji kwerendy w księdze zgonów parafii mojżeszowej udało się natrafić na akt zgonu **Chaima Szpiro**, rabina, skazanego za rzekomą współpracę z bolszewikami na karę śmierci i rozstrzelanego w Płocku 27 sierpnia 1920 r. Pozwala to na jednoznaczne wyjaśnienie nazwiska: Szpiro, czy Szapiro? Pewną ciekawostką stanowi fakt, że akt zgonu został wpisany do księgi zgonów nie w 1920 r. w porządku chronologicznym, ale dopiero 24 czerwca 1921 r. Czytamy w nim: „Działo się w mieście

107. Dziśto się w mieście Płocku dnia dwudziestego czwartego czerwca tysiąc dziewięćset dwudziestego roku o godzinie dziesiątej rano. Stawili się Benjamin - Lejb Kiper, lat siedemdziesięciu i Lejb Baran, lat siedemdziesięciu i ośmiu, szkolnicy w Płocku kamionkeli i oświadczyli, że w dniu siódmym bieżącego sierpnia o godzinie trzeciej po południu w Płocku przy ulicy Zamkowej numer czterdziestu dwa mieszkaniec miasta Warszawski Chaim Elenbaum, lat trzydziści sześć mający, syn Jechu - Ajjcha i Estery - Brony z Walsberceit, małżonkowi Elenbaum, pozostawiwszy po sobie owdowiata żonę Matel. Za numerem przekazanym się o śmierci Chaima Elenbauma, i składowi przekazanym przez nas i świadków podpisany został. Urzędnik stanu cywilnego, za przydatku świadka Płocki, Leomick

S. Baran
L. Kiper

Akt zgonu Chaima Elenbauma (USC w Płocku)

Płocku dnia dwudziestego czwartego czerwca tysiąc dziewięćset dwudziestego pierwszego roku o godzinie dziesiątej rano. Stawili się Benjamin Lejb Kiper, lat siedemdziesięciu i Lejb Baran, lat siedemdziesięciu jeden, szkolnicy w Płocku i oświadczyli, iż w dniu dwudziestym siódmym sierpnia roku zeszłego o godzinie trzeciej po południu w Płocku zmarł mieszkaniec Przytoku⁷ ziemi radomskiej Chaim Szpiro, lat czterdzieści dwa mający, syn Szulima i Nechumy, pozostawiwszy po sobie owdowiata żonę Rudę z Wajsblumów⁸. Akt ten sporządzony na zasadzie oświadczenia wymienionych świadków i zaświadczenia rabina płockiego okręgu bożniczego z dnia 23 czerwca roku bieżącego za numerem sześćdziesiątym dziewiątym i po przeczytaniu takowego przez nas i świadków podpisany został [...] Urzędnik stanu cywilnego prezydent miasta Płocka A. Michalski, B. Kiper, L. Baran¹⁹.

Lista poległych w obronie Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. oraz zmarłych z ran w późniejszym czasie – suplement (stan na 15 września 2017 r.):

1. **Asante Izaak (Icek) Chaim** – lat 18, kawaler, syn Szlamy i Ryfki małżonków Asante, mieszkaniec Żuromina, zmarł z ran 18 sierpnia 1920 r. o godz. 18.00 w szpitalu Św. Trójcy w Płocku¹⁰
3. **Bruderek Ignacy** – szer., przydzielony do szpitala wojskowego w Płocku, zamordowany w szpitalu 18 sierpnia 1920 r.¹¹

66. Dziśto się w mieście Płocku dnia dwudziestego czwartego czerwca tysiąc dziewięćset dwudziestego pierwszego roku o godzinie dziesiątej rano. Stawili się Benjamin Lejb Kiper, lat siedemdziesięciu i Lejb Baran, lat siedemdziesięciu jeden, szkolnicy w Płocku zamiankali i oświadczyli, iż w dniu dwudziestym siódmym sierpnia roku zeszłego o godzinie trzeciej po południu w Płocku zmarł mieszkaniec Przytoku ziemi radomskiej Chaim Szpiro, lat czterdzieści dwa mający, syn Szulima i Nechumy, pozostawiwszy po sobie owdowiata żonę Rudę z Wajsblumów. Akt ten sporządzony na zasadzie oświadczenia wymienionych świadków i zaświadczenia rabina płockiego okręgu bożniczego z dnia 23 czerwca roku bieżącego za numerem sześćdziesiątym dziewiątym i po przeczytaniu takowego przez nas i świadków podpisany został w urzędzie stanu cywilnego przy ul. Bielskiej. Urzędnik stanu cywilnego prezydent miasta Płocka

B. Kiper
S. Baran

Akt zgonu Chaima Szpiro (USC w Płocku)

6. **Goebelt Edmund** – (ur. 1898) plut., 9 kompania telegraficzna jazdy, zmarł z ran 18 sierpnia 1920 r. w wyniku zaniedbania i opieszałości kierownika punktu opatrunkowego pchor. Jakuba Magalifa¹²
7. **Hamer Chaim Majer** – 26-letni mieszkaniec Warszawy, syn Szyi Lejby i Sury Lai Hammerów zmarł 18 sierpnia o godz. 19.00 w szpitalu św. Trójcy, pozostawił po sobie żonę nieznanego imienia¹³
8. **Jędrzejek Józef (?)** – szer., przydział nieznanymi, zmarł z ran 20.08.1920 r. w szpitalu w Kutnie¹⁴
9. **Kowalówka Władysław** – 24-letni szer. 12 pp, zamieszkały w Wielkich Drogach koło Skawiny w Małopolsce, zmarł z ran 19 sierpnia 1920 r. w Łącku¹⁵
10. **Kunze Stanisław** – kanonier 15 pułku artylerii ciężkiej, poległ 18 sierpnia w Radziwiu¹⁶
11. **Lupak Hryc** – jeńiec ukraiński z robotniczego oddziału jeńców nr 12 z Modlina, odkomenderowany 11 stycznia 1920 r. do szpitala wojskowego w Płocku, zamordowany w szpitalu 18 sierpnia 1920 r.¹⁷
12. **Nordenberg Ber-Fajbusz** – kawaler, lat 20, syn Abrama Moszka i Hindy Geli z Baranów małżonków Nordenberg, zginął 19 sierpnia o godz. 6.00 rano przy ul. Bielskiej¹⁸
13. **Narwa Abraham** – 26-letni ochotnik, syn Jakuba i Sury Ryfki z Dancygerów małżonków Narwa,

schwytany i zamordowany przez żołnierzy rosyjskich na Starym Rynku przed kościołem farynym¹⁹

14. **Ogman Chaim** – szer., 10 pp, lat 26, mieszkaniec Łowicza, poległ 18 sierpnia 1920 r. o godz. 17.00 przy ul. Mostowej⁵²⁰
15. **Petryszyn Petro (Piotr)** – jeńiec ukraiński z robotniczego oddziału jeńców nr 12 z Modlina, odkomenderowany 11 stycznia 1920 r. do szpitala wojskowego w Płocku, zamordowany w szpitalu 18 sierpnia 1920 r.²¹
16. **Prokopowicz Zofia** – 20 lat, plut. lub sierż., 6 pp Leg., uczestniczka walk o Lwów i Wilno, 3-krotnie odznaczona za obronę Lwowa, zmarła 21 września 1920 r. w Warszawie z ran odniesionych w walkach pod Płockiem. Pochowana na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Według wniosku odznaczeniowego na Krzyż Walecznych „poległa pod Płockiem jako komendantka kobiecego plutonu ułanów, broniąc przeprawy przez Wisłę”²². Według nekrologu „porąbana szabłą głowa i cała zbita nahajkami”²³.
17. **Rotenberg Uszer** – lat 26, zmarł z ran 18 sierpnia o godz. 18.00 w szpitalu Św. Trójcy w Płocku mieszkaniec Nejsardu w Galicji²⁴
18. **Skierski Franciszek** – szer. 6 pp Leg., ur. w 1901 r. w Kobiernikach pod Płockiem²⁵
19. **Skinder Bolesław** – pchor., ur. 21 października 1899 r. w Kotelnikowie, syn Wacława i Marii

Pchor. Bolesław Skinder

Źródło: W. Nekrasz, *Harcerze w bojach*, cz. II, Warszawa 1931

z domu Dudzińskiej, były uczeń Gimnazjum im. S. Staszica w Warszawie, gdzie był zastępowym 16 warszawskiej drużyny harcerskiej im. Zawiszy Czarnego, student Uniwersytetu Warszawskiego, ochotnik w tatarskim pułku ułanów, pod Trzepowem 18 sierpnia otoczony przez nieprzyjaciela popełnił samobójstwo²⁶

21. **Sosnowski Józef** – szer. II drużyny 2 kompanii 6 pp Leg.²⁷
22. **Stanicki Józef** – szer., 6 pp Leg.²⁸
23. **Szenwic Dawid** – lat 29, żonaty z Heleną, prawdopodobnie pracował w Wojskowym Urzędzie Gospodarczym, był synem znanego płockiego bankiera żydowskiego Jakuba Lejby Szenwica i Sary Ryfki z Łabędziów, zginął 18 sierpnia na Starym Rynku o godzinie 22.00²⁹
24. **Szymanowicz Maria** – osoba cywilna, lat 40, zginęła 18 sierpnia 1920 r. o godz. 23.00 na ul. Kościuszki przed kinem „Nowości”, w czasie donoszenia amunicji walczącym żołnierzom³⁰
25. **Świtalski Jan** – 20 lat, członek Straży Obywatelskiej, poległ nad ranem 19 sierpnia 1920 r. na Rynku Kanonicznym³¹
26. **Topolewski Józef** – szer., przydział nieustalony, zamordowany w szpitalu załogi Płocka³²
27. **Turka Wasyl** – szer., przydział nieustalony, zamordowany w szpitalu załogi Płocka³³
28. **Wachall Tadeusz** (15.11.1896 – 18.08.1920) – ppor., 15 pułk artylerii ciężkiej, 18 sierpnia 1920 r.

Tablica poległych z parafii Sikórz. Fot. Edyta Szelałowska)

był obserwatorem baterii na prawym brzegu, zginął w walce na zachodnim skrzydle obrony po ucieczce kompanii 10 pp i II Dyonu Tatarskiego p.uł., pośmiertnie odznaczony orderem *Virtuti Militari*³⁴. We wniosku odznaczeniowym na VM czytamy: „Jako obserwator artylerii w okopie na zachodniej stronie Płocka pełnił swą służbę z wyjątkową ofiarnością, przesyłając d-cy baterii ważne informacje do kierowania ogniem artylerii. Trwał na posterunku, pomimo, że piechota opuściła już okop

i walcząc z karabinem w rękę zginął śmiercią bohaterską”³⁵

29. Waluszewski Kazimierz – ppor., 6 pp Leg., zginął w czasie natarcia pod Trzepowem³⁶

30. Ziółkowski Czesław (?) – szer., przydział nieznanym, zmarł z ran 20 sierpnia 1920 w Kutnie³⁷

31. NN – mężczyzna z domu przy ul. Płońskiej, śmiertelnie postrzelony w czasie obrony swoich córek przed gwałtem³⁸

32. NN – zabity żołnierz znaleziony 27 sierpnia 1920 r. „na Działkach” i tamże pogrzebany³⁹

Przypisy

¹ G. Gołębiowski, *Lista poległych w obronie Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. oraz zmarłych z ran w późniejszym czasie*, „Notatki Płockie” 2013, nr 3, s. 25-38.

² *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnie 1918-1920*, oprac. Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa 1934, nr 46 270, s. 1042; *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku*, 8.IV.1934, Płock 1934, s. 14; M. M. Grzybowski, *Wojna polsko-rosyjska w Płocku i na Mazowszu Płockim. Studium historyczno-pastoralne*, Płock 1990., s. 177; tablica pamiątkowa z nazwiskami poległych obrońców Płocka na odwachu na pl. Narutowicza w Płocku.

³ Urząd Stanu Cywilnego w Płocku (dalej: USC Płock), księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 107 z 1920 r., s. 78.

⁴ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 114. Wg aktu zgonu Elja Tatarski miał 26 lat, był synem Bindeta i Chai Ryfki, mieszkał we wsi Zaręby Kościelne w powiecie ostrowskim.

⁵ Nie wiadomo o którą Pragę chodzi: wieś pod Płockiem, czy dzielnicę Warszawy. Stąd być może Warszawa jest podana jako miejsce zamieszkania. Tylko, że wtedy nie podlegałby poborowi w PKU w Płocku. W przypadku podpłockiej Pragi wszystko się zgadza.

⁶ Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego (dalej: BZ TNP), Straż Obywatelska, sygn. 1776, Sprawy zatawione, pismo gminy żydowskiej do komendy Straży Obywatelskiej z 24 sierpnia 1920 r., k. 52; raport R. Zubra z 24 sierpnia 1920 r., k. 72; pokwitowanie odbioru rzeczy po Ch. Elbaumie z 26 sierpnia 1920 r., k. 70; *Inwazja bolszewicka a Żydzi. Zbiór dokumentów*, z.1, Warszawa 1921, s. 47, 56-57. Tutaj występuje Dawid Elbaum, w dokumentach Straży Obywatelskiej – Chaim Elbaum.

⁷ Powinno być – Przytyku.

⁸ W zbiorze dokumentów występuje zeznanie wdowy Hudel Szpiro (*Inwazja bolszewicka a Żydzi*, s. 60-64).

⁹ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 66 z 1921 r., s. 139. Szerzej na temat śmierci Ch. Szpiro zob.: W. Koński, „Sprawa żydowska” podczas obrony Płocka w 1920 roku, „Płocki Rocznik Historyczno-Archivalny” 1995, t. 1, s. 31-45.

¹⁰ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 110 z 1920 r., verso s. 79; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; J. Przedpełski, J. Stefański, *Żydzi płocki w dziejach miasta*, Płock 2012, s. 34; tablica pamiątkowa na odwachu. Występuje też w wersji Assante.

¹¹ BZ TNP, Dział Zbiorów Specjalnych, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. (tu jako Brucherek); szpital wojskowy w Płocku 1920 r.; sygn. 1582, wykaz żołnierzy i podoficerów nie

należących do żadnego pułku, k. 7. W Liście poległych z 2013 r. występował jako Brucharczyk.

¹² Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), akta miasta. Płocka, sygn. 22 087, protokół posiedzenia Rady Miejskiej z 19 sierpnia 1921 r., na podstawie listu żołnierzy 9 kompanii telegraficznej; BZ TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; [ogłoszenie rodziców o poszukiwaniu zaginionego], „Kurier Płocki 1920, nr 210 z 5 września, s. 1; *Prawo i sąd. Szakale na pobojuwisku*, „Rzeczpospolita” 1924, nr 4 z 4 stycznia, s. 6; przedruk: *Echa obrony Płocka*, „Dziennik Płocki” 1924, nr 6 z 7 stycznia, s. 3; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹³ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej w Płocku z lat 1919-1924, akt zgonu nr 111, s. 80; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. W innych przekazach – Hammer.

¹⁴ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 13 947, s. 310. Do Kutna kierowano też rannych żołnierzy 14 pp z Włocławka, więc nie jest pewne gdzie został ranny.

¹⁵ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 18 292, s. 406. Według aktu zgonu (USC Gąbin, księga urodzeń, małżeństw i zgonów za 1920 r., akt zgonu nr 119) występuje jako Kozalówek. W tym przypadku Lista strat wydaje się bardziej wiarygodna.

¹⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 20 418, s. 452.

¹⁷ BZ TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. (w notatce: „Lupor Grzegorz – zabity od kuli pierwszy niewolnik z Ukrainy”); szpital wojskowy w Płocku 1920 r.; sygn. 1582, karta mundurowa jeńca Lupaka Hrycia, k. 19; karta prowiantowa jeńców, odkomenderowanych do szpitala w Płocku z 12 stycznia 1920 r., k. 28 (tu: nazwisko poprawione na Łupak); A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny*, Płock 2002, s. 355 (tu występuje jako Luporek).

¹⁸ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 103 z 1920 r., s. 76; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁹ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 104 z 1920 r., verso s. 76; DZS BZ TNP, spuścizna po Aleksandrze Macieszy, sygn. 633, relacje mieszkańców, zebrane przez M. Macieszynę, relacja Stanisława Szpury, s. 10; „Kurier Płocki” 1920, nr 202 z 28 sierpnia, s. 4; Anna P., *A gdy bolszewicy Płock zdobywali...*, „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1928, nr 8, s. 97; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 75-76. W akcie zgonu napisano, że zginął 19 sierpnia 1920 r. o godz. 6.00 rano przy ul. Szerokiej 5.

- ²⁰ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 108 z 1920 r., verso s. 78; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 27 957, s.624; F. Kłosowski, *op. cit.*, s. 29. *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. Data i miejsce śmierci według aktu zgonu. W Liście strat data 19 sierpnia 1920 r. i brak miejsca śmierci. W akcie zgonu z powodu braku danych nie podano imion rodziców („syn niewiadomych z imienia rodziców”) i stanu cywilnego.
- ²¹ BZ TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; szpital wojskowy w Płocku 1920 r.; sygn. 1582, karta mundurowa jeńca Petro Petryszyna, k. 23; karta prowiantowa jeńców, odkomenderowanych do szpitala w Płocku z 12 stycznia 1920 r., k. 28; A. J. Papierowski i J. Stefański określają go jako szer. WP i ранnego obrońcę miasta, zamordowanego w szpitalu i podają jego nazwisko jako Petreszyn (*op. cit.*, s.465).
- ²² Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), kolekcja akt personalnych i odnaczeniowych, Prokopowiczówna Zofia, sygn. KW- 145/255, wniosek odnaczeniowy z 30 października 1920 r.
- ²³ [Nekrolog] „Kurier Warszawski”, nr z 23 września 1920 r.; [Podpis pod zdjęciem z pogrzebu], „Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 40 z 2 października, s. 760; I. W. Kosmowska, *Nasi bohaterscy obrońcy. Zofia Prokopowiczówna*, Warszawa 1920; *Pamięć musi trwać. W 80 rocznicę obrony Płocka*, Płock 2000, fotografia, s. nlb; A. J. Papierowski, J. Stefański, *op. cit.*, s. 489.
- ²⁴ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 109 z 1920 r., s. 79; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. W akcie zgonu z braku danych nie ma imion rodziców, ani stanu cywilnego zabitego.
- ²⁵ Informacja od p. Edyty Szelańgowskiej – według przekazów rodzinnych od wuja Stanisława Szelańgowskiego. Franciszek Skierski był bratem jego matki. Tablica pamiątkowa z kościoła w Sikorzu. F. Skierski nie występuje w *Liście strat Wojska Polskiego*.
- ²⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 35 329, s. 790; [ogłoszenie o nabożeństwie żałobnym], „Kurier Płocki” 1920, nr 207, 208, 209 z 2, 3, 4 września, s. 4; W. Nekrasz, *Harcerze w bojach 1914-1921*, t. II, Warszawa 1931, s. 407; *Księga Jazdy Polskiej*, pod red. B. Wieniawy-Długoszowskiego, Warszawa 1938, nr 3 040, s.387; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; M. T. Żuk, *Pamięci poległych ułanów z pułku im. pułkownika Mustafy Achmatowicza*, „Rocznik Muzułmański” 1994, t. 2, s. 75; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ²⁷ BZ TNP, Straż Obywatelska w Płocku 1920, sygn. 1776, k. 87, notatka z 4 września 1920 r. o zawartości portfela „śp. legionisty Józefa Sosnowskiego”; spis zawartości portfela, znalezione przy zabitym żołnierzu, datowany na 20 sierpnia 1920 r.
- ²⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 36 726, s. 821; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 329, s. 92; *Jednodniówka...*, s. 14; T. Chrostowski, *op. cit.*, s. 34; obelisk na cmentarzu w Płocku–Trzepowie, tablica pamiątkowa na odwachu. W Liście poległych z 2013 r. wskutek „literówki” występował jako Stawicki.
- ²⁹ USC Płock, księga zgonów parafii mojżeszowej z lat 1919-1924, akt zgonu nr 105 z 1920 r., s. 77; BZ TNP, Spuścizna po Aleksandrze Macieszy, sygn. 403, list M. Macieszyny do męża z 23 sierpnia 1920 r.; sygn. 633, relacje mieszkańców, zebrane przez M. Macieszynę, relacja Stanisława Szpury, s. 10; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; A. J. Papierowski, J. Stefański, *op. cit.*, s. 612; J. Przedpełski, J. Stefański, *op. cit.*, s. 157; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ³⁰ Archiwum Diecezjalne w Płocku, księga zgonów parafii św. Bartłomieja..., akt zgonu nr 417; „Kurier Płocki” 1920, nr 201 z 27 sierpnia, s. 3; A. Grzymała-Siedlecki, *op. cit.*, s. 155; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 79, 177. W różnych publikacjach i na tablicy na odwachu występuje błędnie jako Siwanowicz.
- ³¹ BZ TNP, Straż Obywatelska w Płocku, sygn. 1776, notatka bez daty, k. 105; *Zapomoga dla matki obrońcy Płocka*, „Kurier Płocki” 1921, nr 239 z 3 listopada, s. 3; *Podziękowanie*, „Kurier Płocki” 1920, nr 262 z 7 listopada, s. 3; A. Grzymała-Siedlecki, *Cud Wisły. Wspomnienia korespondenta wojennego*, Warszawa 1921, s. 156; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu.
- ³² BZ TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; A. J. Papierowski, J. Stefański, *op. cit.*, s. 608.
- ³³ BZ TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r., według opinii felczera Szwanowskiego.
- ³⁴ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 41 605, s. 935; G. Przychocki, *Artyleria w walkach o Płock w dn.17-19 sierpnia 1920 r.*, „Bellona” 1920, z. 10, s. 731.
- ³⁵ CAW, kolekcja akt personalnych i odnaczeniowych, ppor. Wachall Tadeusz, sygn. I.482.14 – 907, wniosek z 21 października 1920 r., wystawiony przez mjr. G. Przychockiego.
- ³⁶ BZ TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. Według opinii felczera Szwanowskiego.
- ³⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 270, s. 1042; *Jednodniówka...*, s. 14; M. M. Grzybowski, *op. cit.*, s. 177; tablica pamiątkowa na odwachu. Do Kutna kierowano też rannych żołnierzy 14 pp z Włocławka, więc nie jest pewne gdzie został ranny.
- ³⁸ *Krzywydy wyrządzone przez bolszewików w Płocku i okolicy (Wyciąg z raportu dla Polsko-Ameryk. Komit. Pomocy)*, „Kurier Płocki” 1920, nr 220 z 18 września, s. 3.
- ³⁹ BZ TNP, Straż Obywatelska w Płocku, sygn. 1778, dziennik papierów wysyłanych, nr 20 z 27 sierpnia 1920 r., nr 35 z 2 września 1920 r.; raport dzienny z dnia 4 IX 1920 r., k. 97. Być może jest to wymieniony już Józef Sosnowski.

THE LIST OF PEOPLE KILLED IN ACTION IN THE DEFENCE OF PŁOCK ON THE 18TH AND 19TH OF AUGUST 1920 AND THOSE WHO DIED OF WOUNDS IN LATER TIME – SUPPLEMENT

Summary

During the defensive fights of Płock on the 18th and 19th of August 1920 there were 164 soldiers and a few civilians dead, either murdered or dead of wounds. The list of casualties published below is, so far, the fullest. While it was being arrayed the available archives and pre-war publications, as well as the contemporary ones, were used.

PŁOCKIE KOŁO TOWARZYSTWA ROZWOJU ZIEM WSCHODNICH

Abstrakt

W 1935 r. powstało w Płocku koło Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich. Zajmowało się organizowaniem wycieczek dla dzieci, organizacją pomocy materialnej, wysyłaniem polskich książek oraz propagowaniem tematyki kresowej. Prezesem koła był Aleksander Wyczałkowski.

Słowa kluczowe: Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich, Kresy, Aleksander Wyczałkowski, Płock 1935-1939

W styczniu 1935 r. powstało w Płocku koło Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich, organizacji społecznej, która stawiała sobie zadanie stopniowego podnoszenia gospodarczego i społecznego tego obszaru, aż do całkowitego zniesienia różnic między wschodem, a zachodem II Rzeczypospolitej. Jednak zagadnienie to stawiała nie jako odrębny problem, ale widziała potrzebę ujmowania tematyki kresowej w całości interesów państwa¹.

Protoplastą TRZW było utworzone w 1932 r. Towarzystwo Bibliotek dla Województw Wschodnich. Jego zadaniem miało być dostarczanie ruchomych biblioteczek, zaopatrzonych w sto pozycji książkowych, skatalogowanych i wyposażonych w niezbędne materiały kancelaryjne. Organizatorzy, na czele z Józefem Kożuchowskim i Piotrem Jarockim, postanowili rozszerzyć działalność i 11 października 1933 r. odbyło się zebranie założycielskie TRZW, na którym uchwalono statut organizacji².

Jako cel działania TRZW stawiało sobie „rozwój stanu kulturalnego i gospodarczego Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej w ramach państwowości polskiej”. Dla jego realizacji miało prowadzić wszechstronną działalność, a zwłaszcza:

1. Współdziałać i występować do władz i instytucji w sprawach objętych działalnością Towarzystwa.
2. Inicjować i organizować współpracę stowarzyszeń społecznych.
3. Wydawać czasopisma, książki, broszury, ulotki, komunikaty itp. w sprawach wchodzących w zakres działalności Towarzystwa.
4. Urządzać koncerty, przedstawienia teatralne, organizować teatry amatorskie, obchody itp.
5. Organizować i popierać szkolenie działaczy oświatowych i gospodarczych.
6. Zakładać i prowadzić biblioteki, czytelnie, świetlice, ochronki, bursy, szkoły, itp.
7. Popierać organizacje młodzieży, w szczególności wiejskiej, harcerstwo, wychowanie fizyczne i wojskowe.

8. Inicjować powstawanie i popierać placówki gospodarcze, ze szczególnym uwzględnieniem spółdzielni, udzielać informacji o rynkach zbytu, warunkach handlowych, tworzeniu warsztatów pracy itp.³

Istotną kwestią było zdefiniowanie samego pojęcia i terytorium Ziem Wschodnich. W towarzystwie przyjęto, iż charakteryzują je dwa czynniki: wieloletnie zapóźnienie gospodarcze i kulturalne oraz występowanie problemów narodowościowych. Były to więc: ze względów narodowościowych Chełmszczyzna i Łemkowszczyzna oraz:

- całe województwo wileńskie, nowogródzkie, poleskie, wołyńskie, tarnopolskie i stanisławowskie,
- powiaty grodzieński, wołkowyski, suwalski, augustowski, sokólski, białostocki, bielski, województwa białostockiego,
- powiaty wchodzące w skład Okręgu Lwowskiego – sokalski, żółkiewski, lwowski, bóbrecki, rawski, jaworowski, gródecki i rudecki,
- wschodnie powiaty wchodzące w skład Okręgu Przemyskiego – lubaczowski, jarosławski, przemyski, mościcki, samborski, dobromilski, sanocki, leski, turczański, drohobycki⁴.

Najważniejszymi organami TRZW były Walne Zjazdy, Rada Główna i Zarząd Główny. Odbyły się trzy Walne Zjazdy: 11 października 1936 r., 22 maja 1938 r. i 11 czerwca 1939 r., które wybierały władze, udzielały absolutorium i wyznaczały kierunki działań Towarzystwa. Rolą Rady Głównej było nadzorowanie Zarządu Głównego. Przewodniczącym Rady był Aleksander Prystor, który w 1938 r. otrzymał godność członka honorowego TRZW⁵. Zarząd Główny, na czele którego stał J. Kożuchowski, koordynował działania kół i okręgów oraz prowadził samodzielną działalność bezpośrednio, bądź też poprzez powołane w tym celu sekcje. Przy Zarządzie istniało 16 sekcji oraz 5 autonomicznych instytucji m.in. Komitet dla Spraw Szlachty Zagrodowej na Wschodzie Polski⁶.

Opisanie całokształtu działania Towarzystwa przekracza ramy niniejszego artykułu. Na polu gospodarczym TRZW koncentrowało się na pozyskiwaniu nowych oraz koordynacji dotychczasowych inwestycji na Kresach. Dążono do rozwoju polskich warsztatów pracy, głównie przez wspieranie kas bezprocentowych i organizację kursów. Na szeroką skalę prowadzona była akcja pomocy materialnej; okręgi zachodnie i centralne pozyskiwały środki dla pozostających pod ich opieką okręgów wschodnich.

W działalności społecznej TRZW było zaangażowane w akcję rewindykacyjną na terenie Wołynia i Galicji Wschodniej. W stosunku do Ukraińców postulowało jednak odrzucenie metod represyjnych, a oddziaływanie poprzez wzmocnienie atrakcyjnej siły polskości. Propagowano turystykę na Ziemiach Wschodnich, wysłano w teren ponad 600 specjalnie przygotowanych stumowych bibliotekzek, organizowano kolonie letnie w centralnej i zachodniej Polsce dla kresowych dzieci i młodzieży.

Działalność naukowa Towarzystwa polegała m.in. na powołaniu (przy współpracy z Komisją Naukowych Badań Ziemi Wschodnich) Instytutu Gospodarczego Ziemi Wschodnich oraz prowadzenie Studium o Ziemiach Wschodnich dla studentów wyższych uczelni planujących w przyszłości pracę na Kresach. Istotną rolę w promowaniu problematyki kresowej i samego TRZW odgrywał „Rocznik Ziemi Wschodnich” wydawany od 1935 r., a w działalności wewnętrznej „Biuletyn TRZW” i „Komunikaty Zarządu Głównego”. Ponadto opublikowano 54 książki⁷.

Jednostkami podstawowymi TRZW były koła, które podlegały okręgom. Koła powinny liczyć co najmniej dziesięciu członków, obejmować jedną lub kilka miejscowości. Ich zadaniem miało być realizowanie celów Towarzystwa, propaganda, pozyskiwanie członków i funduszy, wnioskowanie do okręgu w sprawach potrzeb terenowych, przekazywanie do okręgu 50% wpływów ze składek. Skład zarządu koła liczył siedem osób. Organizowanie kół należało do delegatów wyższych władz Towarzystwa. Delegat zwoływał zebranie organizacyjne, na którym wybierano zarząd i komisję rewizyjną koła, które rozpoczynało działalność po zarejestrowaniu przez zarząd okręgu. Rozwiązanie koła mogło nastąpić decyzją władzy nadrzędnej TRZW. Członek Towarzystwa miał być osobą otwartą, inicjującą działania, „duszą towarzystwa”, ale jednocześnie widziano potrzebę selekcji kandydatów, tak by pozostali wyłącznie ci, którzy zobowiązaliby się do konkretnej pracy⁸.

Obszar działania okręgu warszawskiego początkowo wykraczał poza teren województwa, z czasem

Logo Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich

Źródło: Statut Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich i instrukcja organizacyjna, Warszawa 1934.

został jednak ograniczony. Z istniejących początkowo 26 kół pozostało 11, były to koła w: Brzezinach, Grójcu, Mińsku Mazowieckim, Modlinie, Płocku, Płońsku, Pułtusku, Rawie Mazowieckiej, Skierniewicach, Sierpcu i Żyrardowie. W 1934 r. delegatem Zarządu Głównego mianowano gen. Mieczysława Mackiewicz, który doprowadził do powołania zarządu okręgu, zostając jego prezesem. Jego następcą 5 kwietnia 1936 r. został płk dypl. Zygmunt Bohusz-Szysko. Przy zarządzie działały sekcje: turystyki, propagandy i kolonii letnich. Oprócz doraźnej działalności, jak zbiórka książek, czy organizowanie kolonii, okręg podjął działania służące promocji wyrobów przemysłu ludowego Wileńszczyzny. Okręg warszawski początkowo opiekował się Wileńszczyzną, następnie wraz z lubelskim i działającym w ramach okręgu stołecznego Kołem Przyjaciół Wołynia, miał opiekować się województwem wołyńskim⁹.

Przed powstaniem lokalnej struktury TRZW tematyka kresowa była podejmowana w Płocku na różne sposoby. Między innymi w dniu 23 listopada 1931 r. powstało koło Towarzystwa Obrony Ziemi Wschodnich. Celem działania TOZW było „zrzeszenie osób narodowości polskiej dla prowadzenia pracy społecznej i gospodarczej nad rozwojem wschodnich województw Rzeczypospolitej Polskiej w ramach państwowości i kultury polskiej”, przy czym główny nacisk kładziono na polskie osadnictwo. Płockie koło liczyło 38 członków, jego prezesem został prezydent miasta Adam Ostaszewski, a sekretarzem Marian Macander, siedziba zarządu mieściła się przy ul. Nowy Rynek 14. W skład zarządu weszli ponadto: Wanda Grabowska, inż. Stanisław Klonowski,

Linda, Łukiński, Marcelina Rościszewska, ks. Piotr Kontecki, płk Antoni Klikowicz, Jan Morawiec, Konstanty Bolesta-Modliński. W związku z zaprzestaniem działalności centrali wiosną 1934 r. koło zostało rozwiązane. Koło płockie w okresie swej działalności zebrało 422 zł, z czego do centrali w Krakowie przekazane zostało 295 zł. Na zebraniu likwidacyjnym postanowiono dokumenty i pieczęć zdeponować w Towarzystwie Naukowym Płockim, a posiadane środki w wysokości 108,30 zł przekazać Polskiej Macierzy Szkolnej¹⁰.

Pracę na polu pomocy Polakom mieszkającym na Kresach podjęta też działająca w Płocku Polska Macierz Szkolna. Objęła swą opieką polską szkołę w Zabrezium gm. Dobrośławka w powiecie pińskim. Na utrzymanie nauczycielki płockie koło przesyłało co miesiąc 75 zł oraz pomoc rzeczową w postaci odzieży, książek, materiałów papierniczych, środków czystości, żywności i słodyczy. Członkowie mieli możliwość deklarowania składek w wysokości 50 gr lub 1 zł. W tym celu organizowano również kwesty publiczne, np. w listopadzie 1935 r. zebrano 111,26 zł z okazji Dnia Oświaty Pozaszkolnej, w lutym 1936 r. w cukierniach Kownackiego i Szałańskiego zebrano 111,50 zł, na Wielkanoc 1938 r. wysłano paczkę z żywnością, szczoteczka do zębów oraz zegar i termometr¹¹. Od jesieni 1938 r. opiekę nad szkołą w Zabrezium przejął pobliski pułk piechoty, a płocczanie zaopiekowali się szkołą w Borowikowszczyźnie, w powiecie wołyńskim. Przekazano jej m.in. kompas i radio¹².

Pomoc dla Polaków na Wschodzie organizowali również płoccy harcerze. Na Boże Narodzenie 1935 r. wysłali 50-kilogramową paczkę zawierającą m.in. 160 książek, 110 zeszytów, a z okazji 20-lecia odzyskania niepodległości ufundowali biblioteczkę zawierającą 400 książek. Zorganizowali też wystawę huculską pod patronatem gen. Ferdynanda Zarzyckiego z eksponatów dostarczonych przez Towarzystwo Przyjaciół Huculszczyzny¹³.

Działalność Towarzystwa w Płocku zapoczątkowana została 7 stycznia 1935 r. Tego dnia w sali starostwa odbyło się spotkanie z delegatem zarządu okręgu warszawskiego, dowódcą 26 DP ze Skierniewic, gen. M. Mackiewiczem, w którym wzięto udział ok. 140 osób. Po omówieniu celów i zadań TRZW delegat przedstawił problemy występujące na Kresach. Wskazał na wynikającą z biedy i nieurodzaju trudną sytuację na Wileńszczyźnie, którą wykorzystywały czynniki litewskie i bolszewickie. Zwrócił uwagę na potrzebę opracowania programu rzeczywistych działań w celu obrony i umocnienia polskości na Ziemiach Wschodnich. Jako formy pracy wskazał na turystykę oraz organizowanie kolonii dla

kresowych dzieci. Wezwał do utworzenia koła Towarzystwa i opłacania składek w wysokości 50 gr. miesięcznie i wpisowego 1 zł.

Wezwanie gen. M. Mackiewicza okazało się skuteczne i zebrani podjęli decyzję o utworzeniu koła. Wybrano zarząd w składzie: prezes – Aleksander Wyczałkowski, sekretarz – mjr Stanisław Stankiewicz, skarbnik – Kazimiera Sadowska, członkowie – Włodzimierz Hołyński, wiceprezydent Aleksander Wernik, zastępcy członków kpt. Antoni Łocz, Władysław Garwacki. Do komisji rewizyjnej wybrano ks. prałata Stanisława Figielskiego, mjr. dypl. Tadeusza Nalepę i Czesława Bielesia. Do kontaktów z prasą wyznaczony został sekretarz mjr S. Stankiewicz, komendant Powiatowej Komendy Uzuppełnień. Wybór władz został zatwierdzony 14 stycznia 1935 r. przez Zarząd Główny TRZW. Początkowo dochodziło do nieporozumień wynikających z podobieństwa nazwy do zlikwidowanego TOZW¹⁴.

Ze względu na specyfikę prowadzonych działań, inne cele stawiano przed jednostkami organizacyjnymi z Ziemi Wschodnich, a inne przed kołami i okręgami z Polski centralnej i zachodniej. Tym ostatnim, a więc i kołu płockiemu stawiano za zadanie:

- utrzymywanie kontaktu z terenem objętym opieką poprzez wyjazdy przedstawicieli, osobisty kontakt i stałą korespondencję, a także gromadzenie materiałów dotyczących potrzeb danego obszaru;
- zbieranie funduszy i pomocy materialnej przez powiększanie ilości członków i zbieranie składek, organizację dochodowych imprez i wydawnictw, zbiórkę książek, pomocy szkolnych, dewocjonaliów;
- pomoc bezpośrednią poprzez subwencjonowanie polskich instytucji na Kresach, budowę domów ludowych i kościołów, fundowanie stypendiów, organizację kolonii i wycieczek dla dzieci z Ziemi Wschodnich;
- pomocy pośredniej przez organizację ośrodków opieki (kół przyjaciół) zajmujących się ośrodkami polskimi na Kresach, pozyskiwanie mecenasów i umożliwianie nauki wybitnym jednostkom na terenie Polski centralnej;
- propagandę – dostarczanie materiałów dla prasy, organizowanie odczytów itp., propagowanie turystyki, organizowanie Tygodnia Ziemi Wschodnich;
- informowania – kupców, rzemieślników i przemysłowców – o możliwości osiedlenia i lokaty kapitału na Ziemiach Wschodnich itp.¹⁵

Jednym z ważniejszych wydarzeń w życiu koła był zjazd okręgu warszawskiego, który odbył się w Płocku 5 maja 1935 r. Obrady rozpoczął prezes zarządu

okręgu gen. M. Mackiewicz, a następnie prowadzenie obrad przekazał prezydium w składzie: przewodniczący A. Wyczałkowski, Wincenty Fiećko, Stanisław Gąsiorowski. Porządek obrad przewidywał: zagajenie, sprawozdanie z działalności okręgu, referat o koloniach, kwestię turystyki i bibliotek oraz wolne wnioski.

W zjeździe udział wzięli: p. Mossakowski (Sierpc), W. Fiećko (Płońsk), S. Winter (Warszawa), B. Skręt (Warszawa – powiat), J. Zaniewski (Rypin), L. Chmielewski (Brzeziny), Bronisław Sławiński (Ciechanów), inż. Bolesław Pawluć (zarząd okręgu), S. Gąsiorowski (Warszawa), mjr Janusz Grzesło (Skierniewice), Jan Buksicki (Łęczycza), Julian Paczowski (Włocławek), Strzembosz (Brzeziny Łódzkie), A. Tuszyński (Gostynin), Walery Janowski i Łuczaj (Łowicz), dr Ciechanowski (Modlin), Trojan Przybora (Mińsk Mazowiecki), Stefan Berdo (Żyrardów), Michał Przybora (Mława) oraz A. Wyczałkowski i mjr S. Stankiewicz (Płock).

Sprawozdanie złożył red. S. Gąsiorowski. Spośród 26 kół w okręgu najliczniejszym, bo liczącym 111 osób, było koło płockie. Zwrócił uwagę na znaczenie wymiany kulturalnej z Kresami. Następnie mjr J. Grzesło przedstawił zagadnienie kolonii letnich. Ustalono, że okręg przyjmie w okresie lipiec-sierpień 530 chłopców w wieku 10-14 lat. W kwestiach administracyjnych i zakwaterowania pomocą służyć miało wojsko. Poszczególne powiaty miały łączyć się w obwody i tak: powiat płocki wraz z sierpeckim i płońskim miał przygotować kolonie dla dzieci z powiatu woleżyńskiego; włocławski, lipnowski i nieszawski dla święciańskiego; ciechanowski, przasnyski i mławski dla mołodeczańskiego; kutnowski, gostyniński i łęczycki dla postawskiego; pułtuski i makowski dla oszmiańskiego. Powiat płocki miał przyjąć na jeden miesiąc 50 dzieci, co razem z kosztami przejazdu miało wynieść około 2 300 zł. W ramach dyskusji postulowano, by koszt przejazdu w jedną stronę pokrył Zarząd Główny. Na koniec gen. M. Mackiewicz zwrócił uwagę na potrzebę wysyłania na Kresy polskich książek. Deklaracje płockiego koła zostały zrealizowane, w połowie czerwca 1935 r. prasa donosiła, że w lipcu ma przyjechać 50 dzieci z powiatu woleżyńskiego na Wileńszczyźnie¹⁶.

Polska książka odgrywała ważną rolę w walce o polskość na Kresach. W ramach TRZW działał Komitet do spraw Szlachty Zagrodowej na Wschodzie Polski koordynujący kwestie związane z rewindykacją dla polskości potomków szlacheckich. Z apelem o zbiórkę książek na potrzeby woleżyńskiego Związku Szlachty Zagrodowej w grudniu 1938 r. wystąpił na łamach prasy A. Kosiński. Społeczeństwo płockie

Aleksander Wyczałkowski - prezes koła płockiego TRZW.

Źródło: H. Giżyńska-Burakowska, *Trójkąt rodzinny z ulicy Płockiej. Chyżyńscy Wyczałkowscy, Tułaczowie*, „Sierpeckie Rozmaitości” 2000, nr 4; http://www.sierpc.com.pl/sr/4_2000/trojkat.html (dostęp: 4 listopada 2016 r.)

zareagowało na ten apel i za pośrednictwem TRZW przekazało na ten cel 150 tomów, za co z podziękowaniem zwrócił się w imieniu dubieńskiego ZSZ prezes zarządu powiatowego A. Jacewicz. Z inspiracji TRZW tematyka szlachty zagrodowej powróciła jeszcze na łamy płockiej prasy. Pojawiały się również inne artykuły dotyczące problematyki kresowej, uwzględniające działalność Towarzystwa¹⁷.

Informacji na temat lokalnej działalności płockiego koła TRZW zachowało się niewiele. Jedną z nich mówi o sprowadzeniu 10 lipca 1937 r. na trzy dni objazdowej wystawy przedstawiającej m.in. rękodzieło kresowe. Wiadomo, że koło działało do 1939 r., a na jego czele niezmiennie stał A. Wyczałkowski, o czym można przeczytać w wydawanym przez TRZW „Roczniku Ziemi Wschodnich”¹⁸.

Prezes płockiego koła TRZW urodził się 13 stycznia 1898 r. w Sierpcu, był synem Jana Wyczałkowskiego, właściciela sklepu spożywczego przy ul. Płockiej. Ukończył Gimnazjum im. króla Jana III Sobieskiego w Krakowie, studiował najpierw krótko

w seminarium duchownym, następnie również przejściowo, medycynę na Uniwersytecie Jagiellońskim, ostatecznie ukończył filologię klasyczną. Wstąpił do Legii Akademickiej, w 1919 r. brał udział w odsieczy Lwowa, a rok później w II powstaniu śląskim.

W latach 1922-1934 w sierpeckim gimnazjum uczył łaciny, a także języka polskiego, historii i geografii, był też opiekunem samorządu uczniowskiego. Angażował się w życie społeczne, w latach 1931-1934 był prezesem Zarządu Powiatowego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem.

W 1934 r. przeniósł się do Płocka, gdzie uczył języka polskiego i łaciny w Gimnazjum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego, brał też udział w pracach Przynależenia Wojskowego i Wychowania Fizycznego. W Płocku kontynuował działalność w BBWR, już w listopadzie 1934 r. w imieniu Rady Powiatowej brał udział w uroczystości otwarcia linii kolejowej Płock–Sierpc, był też prezesem Zarządu Miejskiego. Od 1935 r. był prezesem zarządu koła TRZW. Angażował się w działalność Klubu Artystycznego Płocczan. Był żonaty z Haliną z Chyżyńskich – również nauczycielką, z którą mieli jedną córkę, Krystynę¹⁹.

W 1939 r. został zmobilizowany jako porucznik rezerwy. Jego życie do końca związane było z Kresami; dostał się do sowieckiej niewoli, został osadzony w obozie w Starobielsku i rozstrzelany w Piatichatkach pod Charkowem²⁰.

Po wojnie upamiętnianie ofiar tzw. zbrodni katyńskiej nie było możliwe. Nazwisko A. Wyczałkowskiego znalazło się jednak na tablicy pamiątkowej odstoniętej w 1964 r. podczas XI Zjazdu Małachowiaków. Tablica poświęcona została nauczycielom i wychowankom, którzy zginęli podczas II wojny światowej. Na tablicy przy nazwiskach poległych znajdowały się wiek danej osoby oraz miejsce i rok śmierci. W przypadku A. Wyczałkowskiego znalazł się zapis: „Lat 40 zginął”. Nie podano miejsca śmierci, a podany wiek był ewidentnie błędny (40 lat miał w roku 1938). W 2009 r. tablica została uzupełniona o 12 nazwisk oficerów i policjantów, pomordowanych na wschodzie. Wśród nich znalazł się też prawidłowy wpis o A. Wyczałkowskim²¹.

Rok wcześniej, w ramach ogólnopolskiej akcji sadzenia tzw. Dębów Pamięci, w której każda z ofiar zbrodni katyńskiej ma zostać upamiętniona własnym drzewkiem, na terenie Małachowianki uhonorowany został m.in. jej były nauczyciel i prezes płockiego koła TRZW²². O A. Wyczałkowskim pamiętało też rodzinne miasto, jego nazwisko znalazło się na Pomniku Ofiar Katynia w Sierpcu, na tablicy pomordowanych jeńców z obozu w Starobielsku.

Dąb Pamięci poświęcony Aleksandrowi Wyczałkowskiemu.
Fot. P. Fijołek

Tablica na Pomniku Ofiar Katynia w Sierpcu poświęcona pomordowanym sierpczanom z obozu w Starobielsku. Na ostatnim miejscu widnieje – słabo widoczny – Aleksander Wyczałkowski.
Fot. G. Gołębiowski

Niewiele informacji na temat działalności plockiego koła TRZW zachowało się do naszych czasów. Istnieją jednak przesłanki, pozwalające stwierdzić, że nie było ono jedynie towarzysko-organizacyjną fikcją (jak niektóre inne organizacje). Po pierwsze, było najliczniejszym kołem okręgu warszawskiego. Po drugie, celem członków miało być dyskretne animowanie

aktywności lokalnej na rzecz Kresów, bez nagłaśniania udziału własnego. Po trzecie, apele o ofiarności na rzecz Polaków na Ziemiach Wschodnich znajdowały skuteczny oddźwięk. Po czwarte, prasa lokalna regularnie poruszała tematykę kresową. Wszystko to pozwala wyciągnąć wniosek, że cele, które stawiało sobie plockie koło TRZW były realizowane.

Przypisy

- ¹ J. Tomaszewski, *Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich*, [w:] *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*, [red.] A. Garlicki, Warszawa 1999, s. 461; zob.: M. Kacprzak, *Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich 1933-1939*, Łódź 2004.
- ² *Sprawozdanie Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich z działalności 11.X.33-11.X.36*, Warszawa 1936, s. 4-5; zob.: *Statut Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich i instrukcja organizacyjna*, Warszawa 1934.
- ³ „Biuletyn Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich” 1934, nr 1, s. 4.
- ⁴ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Gabinet Ministra Spraw Wojskowych [dalej: CAW, GMSWojsk.], sygn. I.300.1.356, *Sprawy organizacyjne TRZW materiał do dyskusji dla Komisji Organizacyjnej III Walnego Zjazdu TRZW w dn. 11. VI. 1939*, s. 2-3.
- ⁵ CAW, GMSWojsk., sygn. I.300.1.356, „Komunikat Zarządu Głównego” 1938, nr 11, p. 207, s. 9-10; *ibidem*, *Sprawozdanie Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich w trzecim okresie sprawozdawczym 22.V.1938-11.VI.1939*, s. 40; zob.: *Sprawozdanie Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich z działalności 11.X.33-11.X.36*, Warszawa 1936; *Sprawozdanie Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich z działalności w drugim okresie sprawozdawczym 11.X.36-22.VI.38*, Warszawa 1938.
- ⁶ M. Kacprzak, *op. cit.*, s. 25-28.
- ⁷ *ibidem*, *passim*.
- ⁸ CAW, GMSWojsk., sygn. I.300.1.356, *Referat Wiceprezesa ZG TRZW p. P. Jarockiego wygłoszony na posiedzeniu Komisji dla spraw organizacyjnych Walnego Zjazdu TRZW w dn. 11 października 1936*, s. 3; *Statut...*, s. 6-10.
- ⁹ CAW, GMSWojsk., sygn. I.300.1.356, *Sprawozdanie... 22.V.1938-11.VI.1939*, s. 101; *ibidem*, *Sprawy organizacyjne TRZW...*, s. 17-18; *ibidem*, „Komunikat Zarządu Głównego” 1938, nr 8, poz. 154, s. 26; *Sprawozdanie... 11.X.33-11.X.36*, s. 86-88; *Sprawozdanie... 11.X.36-22.VI.38*, s. 141-143; „Rocznik Ziem Wschodnich” 1935, s. 288; *ibidem*, 1936, s. 156-157; *ibidem*, 1937, s. 291; *ibidem*, 1938, s. 232; *ibidem*, 1939, s. 215.
- ¹⁰ *Towarzystwo Obrony Ziem Wschodnich*, „Dziennik Płocki”, nr 271 z 21 listopada 1931, s. 3; *Utworzenie Koła Plockiego Towarzystwa Obrony Ziem Wschodnich*, *ibidem*, nr 274 z 24 listopada 1931, s. 2; *Po likwidacji plockiego koła Towarzystwa Obrony Ziem Wschodnich*, „Głos Mazowiecki”, nr 68 z 23 kwietnia 1934, s. 1; *Adresy Zarządu Głównego i Zarządów Kół T.O.Z.W.*, „Polska Wschodnia” 1932, nr 17, s. 172; *Sprawozdanie z Walnego Zjazdu Towarzystwa Obrony Ziem Wschodnich odbytego w Krakowie w dnia 22. maja 1932 roku*, *ibidem*, nr 17, s. 12-13; *Osadnictwo na ziemiach wschodnich*, „Dziennik Płocki”, nr 275 z 26 listopada 1931, s. 2. Dokumenty TOZW w zbiorach TNP nie zachowały się.
- ¹¹ L.R., *Płocka szkoła na Polesiu*, „Życie Mazowsza” 1935, nr 4, s. 120; *Płocka P.M.S. frontem ku kresom*, „Głos Mazowiecki”, nr 31 z 8 lutego 1934, s. 1; *Płock dla Polesia*, *ibidem*, nr 46 z 23 lutego 1935, s. 1; *Płocka szkoła na Pińszczyźnie*, *ibidem*, nr 54 z 5 marca 1935, s. 3; *Płocka szkoła w Zabereziu na Polesiu*, *ibidem*, nr 55 z 6 marca 1935, s. 3; „Płocka Szkoła w Zabereziu” *dziękuje plockczanom za opiekę i pomoc*, *ibidem*, nr 70 z 23 marca 1935, s. 1; *Pamiętajmy o plockiej szkole w Zabereziu na Polesiu*, *ibidem*, nr 127 z 1 czerwca 1935, s. 3; *Płocka szkoła na Polesiu*, *ibidem*, nr 219 z 21 września 1935, s. 1; *Kupujemy cegielki na budowę zagrożonej twierdzy na kresach*, *ibidem*, nr 261 z 11 listopada 1935, s. 3; *Na plocką szkołę na Polesiu w Zabereziu*, *ibidem*, nr 15 z 20 stycznia 1936, s. 3; *Przypominamy plocką szkołę w Zabereziu na Polesiu*, *ibidem*, nr 282 z 3 grudnia 1936, s. 3; *Dzieci plockie dla dzieci Polesia*, *ibidem*, nr 287 z 10 grudnia 1936, s. 3; *Pamiętajmy o plockiej szkole w Zabereziu*, *ibidem*, nr 32 z 9 lutego 1937, s. 3; *Płocka szkoła w Zabereziu*, *ibidem*, nr 259 z 9 listopada 1937, s. 3; *Zebrania*, *ibidem*, nr 70 z 26 marca 1938, s. 5; P.S.M., *ibidem*, nr 97 z 26 kwietnia 1938, s. 3; *Listy z Zaberezia do Płocka*, *ibidem*, nr 104 z 7 maja 1938, s. 6; *Idzie gwiazdka*, „Kurjer Mazowiecki”, nr 282 z 3 grudnia 1936, s. 3; *Dzieci plockie dla dzieci Polesia*, *ibidem*, nr 287 z 10 grudnia 1936, s. 3; *Płocka szkoła w Zabereziu*, *ibidem*, nr 258 z 9 listopada 1937, s. 3. *Na plocką szkołę na Polesiu*, „Głos Mazowiecki”, nr 269 z 20 listopada 1935, s. 3; *Wyniki zbiórki na Plocką Szkołę Polskiej Macierzy Szk. w Zabereziu na Polesiu*, *ibidem*, nr 30 z 6 lutego 1936, s. 3; „Święczone” *dla Plockiej Szkoły w Zabereziu*, *ibidem*, nr 91 z 21 kwietnia 1938, s. 3.
- ¹² *Już nie Zaberezie – ale Borowikowszczyzna*, *ibidem*, nr 260 z 14 listopada 1938, s. 3; *My już wiemy gdzie leży Płock*, *ibidem*, nr 277 z 3-4 grudnia 1938, s. 5; *12 km. od poczty i 40 km. od kolei znajduje się Płocka Szkoła P.S.M. na Kresach*, *ibidem*, nr 280 z 7-8 grudnia 1938, s. 7; *Już nie Zaberezie, ale Borowikowszczyzna*, „Kurjer Mazowiecki”, nr 3 z 4 listopada 1938, s. 3; *Wieści z naszej szkoły w Borowikowszczyźnie*, *ibidem*, nr 272 z 29 listopada 1938, s. 3; *A co piszą dzieci*, *ibidem*, nr 273 z 30 listopada 1938, s. 3; *Podziękowanie*, „Głos Mazowiecki”, nr 282 z 7-8 grudnia 1938, s. 5.
- ¹³ *Łączność Płocka z Kresami Wschodn. zacieśnia się coraz bardziej*, *ibidem*, nr 247 z 24 października 1935, s. 3; *Hojny dar harcerzy*, *ibidem*, nr 261 z 15 listopada 1938, s. 3; *Wystawa huculska w Płocku*, *ibidem*, nr 288 z 11 grudnia 1936, s. 3; *Jutro otwarcie wystawy*, *ibidem*, nr 290 z 14 grudnia 1936, s. 3.
- ¹⁴ *W Płocku powstaje nowa organizacja*, *ibidem*, nr 5 z 5 stycznia 1935, s. 3; *W Płocku o Kresach Wschodnich*, *ibidem*, nr 6 z 7 stycznia 1935, s. 3; *Z T-stwa Rozwoju Ziem Wschodnich Koło Płock*, „Dziennik Płocki”, nr 27 z 1 lutego 1935, s. 3; *W Płocku powstanie Oddział T-wa Rozwoju Ziem Wschodnich*, *ibidem*, nr 7 z 8 stycznia 1935, s. 3; *Z wczorajszego odczytu gen. Mackiewicza*, „Głos Mazowiecki”, nr 7 z 8 stycznia 1935, s. 1; *Plockie Koło Rozwoju Ziem Wschodnich rozpoczyna normalną już pracę*, *ibidem*, nr 29 z 4 lutego 1935, s. 2; *Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich a Towarzystwo*

- Obrony Ziemi Wschodnich*, „Kurier Mazowiecki”, nr 4 z 4 czerwca 1935, s. 3.
- ¹⁵ CAW, GMSWojsk., sygn. I.300.1.356, *Sprawy organizacyjne TRZW...*, s. 19-21.
- ¹⁶ *Zjazd delegatów Tow. Rozwoju Ziemi Wschodnich*, „Dziennik Płocki”, nr 98 z 27 kwietnia 1935, s. 3; *Wczoraj obradował w Płocku wojewódzki zjazd delegatów Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich*, „Głos Mazowiecki”, nr 105 z 6 maja 1935, s. 1; *Ze Zjazdu Delegatów Okręgu Warszawskiego T-wa Rozwoju Ziemi Wschodnich*, „Dziennik Płocki”, nr 104 z 6 maja 1935, s. 1; *50 dzieci z Kresów Wschodnich przyjeżdża na kolonie letnie do Płocka*, „Kurier Mazowiecki”, nr 19 z 24 czerwca 1935, s. 3.
- ¹⁷ *Wzmacniamy polskość na Kresach!*, „Głos Mazowiecki”, nr 290 z 20 grudnia 1938, s. 3; *Miły list z dalekiego Wołynia*, *ibidem*, nr 48 z 28 lutego 1939, s. 5; *Szlachta zagrodowa na Wschodzie Polski*, *ibidem*, nr 65 z 20 marca 1939, s. 2; *Olbrzymi rozwój Związku Szlachty Zagrodowej*, „Kurier Mazowiecki”, nr 60 z 14 marca 1939, s. 2; *Bezpłatny powrót z Kresów Wschodnich*, *ibidem*, nr 187 z 13 sierpnia 1937, s. 3; *Lato na Ziemiach Wschodnich*, *ibidem*, nr 144 z 26 czerwca 1937, s. 2; *Z działalności Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich*, *ibidem*, nr 210 z 2 października 1937, s. 2; *Czy jest węgiel na Wołyniu*, *ibidem*, nr 263 z 16 listopada 1937, s. 2; *Warunki kolonizacji wiejskiej na Polesiu*, *ibidem*, nr 214 z 20 września 1938, s. 3; *Organizacja kas bezprocentowych na Polesiu*, *ibidem*, nr 249 z 31 października 1938, s. 2; *Tydzień Ziemi Wschodnich*, *ibidem*, nr 112 z 17 maja 1939, s. 4; *„Tydzień Ziemi Wschodnich” 5-10 czerwca 1939*, *ibidem*, nr 122 z 31 maja 1939, s. 2; *Ziemia Wschodnie – sprawa całego narodu*, *ibidem*, nr 127 z 6 czerwca 1939, s. 2; *Zmieniło się oblicze Ziemi Wschodnich*, *ibidem*, nr 133 z 14 czerwca 1939, s. 1; *Frontem do wschodu*, „Głos Mazowiecki”, nr 81 z 6 kwietnia 1936, s. 2.
- ¹⁸ *Wystawa objazdowa*, *ibidem*, nr 154 z 8 lipca 1937, s. 1; „Rocznik Ziemi Wschodnich” 1935, s. 288; *ibidem*, 1936, s. 156-157; *ibidem*, 1937, s. 291; *ibidem*, 1938, s. 232; *ibidem*, 1939, s. 215.
- ¹⁹ H. Burakowska, J. Burakowski, *Sierpczanie tysiąclecia*, Sierpc 2005, s. 99-100; H. Giżyńska-Burakowska, *Trójkąt rodzinny z ulicy Płockiej. Chyżyńscy Wyczałkowscy, Tułaczowie*, „Sierpeckie Rozmaitości” 2000, nr 4, s. 95-101; G. Gołębiowski, *Wizyty dostojników państwowych, wojskowych i kościelnych w Płocku 1918-1939*, Płock 2008, s. 141; A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan*, Płock 2002, s. 650; M. Staniszevska, *Biogramy nieżyjących nauczycieli*, [w:] *100 lat Liceum Ogólnokształcącego w Sierpcu 1916-2016*, [red.] M. Staniszevska, Sierpc 2016, s. 332-333; A. M. Stogowska, *Kultura i życie artystyczne Płocka w latach 1918-1939*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 2, *Dzieje miasta w latach 1793-1945* [red.] M. Krajewski, Płock 2006, s. 644.; J. Szczepański, *Ziemia sierpecka z lat II Rzeczypospolitej 1918-1939*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, [red.:] M. Chudzyński, Sierpc 2003, s. 376, 411, 432.
- ²⁰ *Rozstrzelani w Charkowie: alfabetyczny spis 3739 jeńców polskich ze Starobielska rozstrzelanych w kwietniu-maju 1940, według źródeł sowieckich i polskich*, [red.] M. Skrzyńska-Pławińska], Warszawa 1996, s. 219; H. Burakowska, J. Burakowski, *op. cit.*, s. 99.
- ²¹ H. Płuciennik, S. Płuciennik, *Małachowianka 835 lat Płockiej Szkoły*, wyd. 2, Płock 2015, s. 71-72.
- ²² <http://malachowianka.plock.org.pl/aktualnosci/978/debybohaterom> (dostęp: 4 listopada 2016 r.).

PŁOCK CLUB OF THE EASTERN BORDERLAND DEVELOPMENT SOCIETY

Summary

Płock club of the Eastern Borderland Development Society worked actively thereat from 1935 to 1939. It was mostly concerned with organising trips for children, providing material aid, shipping out Polish books and popularizing the Eastern Borderland issues in the local press. The chairman of the club was Aleksander Wyczałkowski.

DZIAŁALNOŚĆ SĄDU DORAŻNEGO (STANDGERICHT) W ŚWIELE ZACHOWANYCH AKT TAJNEJ NIEMIECKIEJ POLICJI PAŃSTWOWEJ W CIECHANOWIE – PŁOCKU

Abstrakt

Sądownictwo dorażne niemieckiej policji bezpieczeństwa było obok aresztu prewencyjnego (*Schutzhaft*), podstawowym narzędziem okupacyjnego terroru w Generalnym Gubernatorstwie oraz na ziemiach wcielonych do III Rzeszy, w tym na terenie rejencji ciechanowskiej (*Regierungsbezirk Zichenau*). Policyjny sąd dorażny (*Polizeistandgericht*) orzekał najczęściej wyrok kary śmierci, w szczególności w stosunku do osób przynależących do polskiego ruchu oporu. Jego ofiarami stali się również obywatele polscy pochodzenia żydowskiego, powracający nielegalnie z Generalnego Gubernatorstwa. Działalność sądu dorażnego nie miała nic wspólnego z prawem, jego ofiary nie miały żadnej możliwości odwołania się od jego wyroku. W wyniku zbrodniczej działalności sądu dorażnego na terenie rejencji ciechanowskiej śmierć poniosło kilkaset osób.

Słowa kluczowe: gestapo, sąd dorażny (*Standgericht*), żołnierze polskiego podziemia

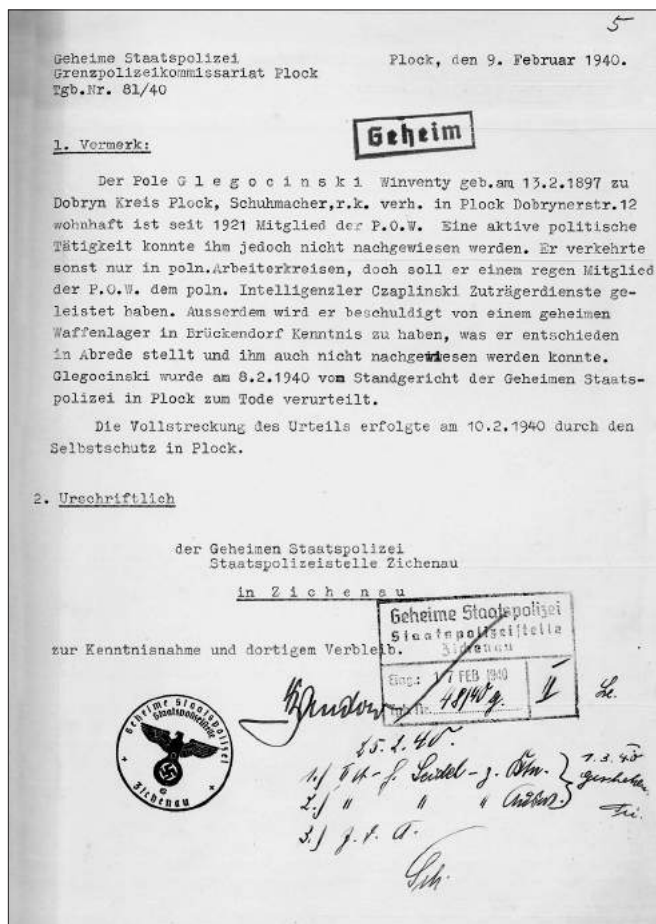
Akta niemieckiej tajnej policji państwowej w Ciechanowie/Płocku (*Geheime Staatspolizei, Staatspolizeistelle Zichenau/Schröttersburg*) przejęta była Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytut Pamięci Narodowej w latach 80. ubiegłego wieku z Centralnego Archiwum byłego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Na mocy ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej z dnia 18 grudnia 1998 r. zasób archiwalny Głównej i Okręgowych Komisji, w tym zachowana dokumentacja gestapo została przekazana do nowo powstałego Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. (art. 68, ust. 1 w/w ustawy). Należy nadmienić, iż zachowało się aż 13167 jednostek aktowych. Uzupelnieniem tychże akt jest kartoteka osobowa (blisko 7 metrów bieżących), oraz księgi podawcze (*Tagebücher*) za lata: 1941-1944.

Ocalała dokumentacja gestapo w Ciechanowie/Płocku zawiera wiele istotnych danych o działalności sądu dorażnego gestapo na terenie rejencji ciechanowskiej. Pierwsze udokumentowane posiedzenie sądu dorażnego pochodzi z 8 lutego 1940 r. i odbyło się w siedzibie gestapo w Płocku. Przewodniczącym sądu był Inspektor Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Królewcu SS-Oberführer dr Otton Rasch, natomiast ławnikami SS-Untersturmführer Bandow i SS-Oberscharführer Lerch. Sprawa toczyła się przeciwko Wincentemu Glegocińskiemu, b. członkowi Polskiej Organizacji Wojskowej, oskarżonemu o to, że wiedział o ukrytej broni

w okolicy Płocka. Glegociński skazany został na karę śmierci¹. Tego samego dnia skazano na karę śmierci Tadeusza Czaplińskiego, Władysława Nowickiego, b. członków Polskiej Organizacji Wojskowej oraz dziennikarza Michała Niemira. Wyroki wykonał Selbstschutz w Płocku 10 lutego 1940 r.²

Kolejne posiedzenie sądu dorażnego odbyło się na terenie obozu w Działdowie 7 kwietnia 1940 r., podczas którego na karę śmierci skazano Franciszka Brzezińskiego, Eugeniusza Czarneckiego/Czernckiego, Stanisława Fronczaka, Józefa Firinowicza za rzekome prześladowania Volksdeutschów w 1939 r. i szmugiel³.

Dnia 16 względnie 17 kwietnia 1940 r., rozpatrzono 21 spraw dotyczących obywateli polskich pochodzenia żydowskiego, aresztowanych przez funkcjonariuszy komisariatu granicznego policji w Modlinie – Nowym Dworze za nielegalne przekroczenie tzw. zielonej granicy z Generalnym Gubernatorstwem i powrót do Nowego Dworu. Żydzi skazani zostali na karę śmierci, którą wykonano w obozie przejściowym w Działdowie 16 maja 1940 r. w obecności Inspektora Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Królewcu SS-Oberführera dr Ottona Rascha, któremu podlegał obóz w Działdowie. W skład sądu orzekającego (*Standgericht der Geheimen Staatspolizei – Staatspolizeistelle Zichenau*) weszli: jako przewodniczący szef placówki gestapo w Ciechanowie SS-Hauptsturmführer asesor rejencyjny Hartmut Pulmer oraz jako ławnicy SS-Untersturmführer komisarz kryminalny

Fragment sprawy przeciwko Wincentemu Glegocińskiemu
AIPN, GK 629/1057

Renner, SS-Untersturmführer sekretarz kryminalny Schenk. Posiedzenie to odbyło się w siedzibie gestapo w Ciechanowie⁴. Kolejne posiedzenie odbyło się 6 maja 1940 r. i dotyczyło Lucjana Gallasa, Józefa Stachurskiego, Zygmunta Affka, którzy nie donieśli władzom o zakopanej broni w okolicy wsi Okunin. Tym razem w skład sądu orzekającego wszedł jako ławnik SS Obersturmführer Dörhage. Wyrok wykonano w obozie w Działdowie 5 czerwca 1940 r. w obecności komendanta SS-Obersturmführera Hansa Krause⁵. Dnia 8 maja 1940 r. skazano za powrót z Generalnego Gubernatorstwa kolejnych Żydów na karę śmierci, których stracono również w obozie w Działdowie 30 maja 1940 r., przy egzekucji również był obecny komendant obozu⁶. Tego samego dnia, tj. 8 maja 1940 r. na karę śmierci skazano Mariana Zielińskiego za rzekome prześladowanie Volksdeutschwów i ukrycie broni. Wyrok wykonano 5 czerwca 1940 r., również w obozie w Działdowie⁷.

Kolejne posiedzenie odbyło się 5 czerwca 1940 r. i dotyczyło posiadania ostrej amunicji przez Stefana Ponichtę. Po akceptacji wyroku przez Inspektora Sipo i SD w Królewcu dr Ottona Rascha egzekucję przeprowadzono również w obozie w Działdowie

14 czerwca 1940 r.⁸ Dnia 30 sierpnia 1940 r. w Makowie Mazowieckim stracono tzw. zawodowego przestępcę Konstantego Leszczyńskiego⁹.

W późniejszym okresie sąd nosił oficjalną nazwę *Das Standgericht für das Regierungsbezirk Zichenau* i jego działalność skierowana była głównie przeciwko członkom polskiego ruchu oporu (*WB – Widerstandsbewegung*). Dnia 15 września 1942 r. skazano na karę śmierci przez powieszenie 40 Polaków, w tym członków Polskiej Organizacji Zbrojnej, których stracono w publicznej egzekucji w Rościszewie (*Kittlitz*), Bodzanowie (*Sporwitten*) i Płocku (*Schröttersburg*) 18 września 1942 r. Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy (*RSHA-Reichssicherheitshauptamt*) każdorazowo był informowany o przeprowadzonej egzekucji każdego więźnia, zgodnie z jego rozporządzeniem z dnia 12 sierpnia 1942 r.¹⁰ Pozostałych więźniów sąd doraźny przekazał do dyspozycji gestapo z zamiarem ich osadzenia w obozie koncentracyjnym KL Auschwitz i KL Mauthausen¹¹.

Dnia 4 grudnia 1942 r. skazano na karę śmierci żołnierzy Związku Walki Zbrojnej, których powieszono w Ciechanowie, Mławie, Przasnyszu i Pułtusku 17 grudnia 1942 r.¹² Więźniowie przed wykonaniem kary śmierci przebywali w obozie pracy wychowawczej w Działdowie¹³. Część więźniów przekazano podobnie jak 15 września 1942 r. do dyspozycji gestapo. Trafili oni między innymi do obozu koncentracyjnego KL Auschwitz¹⁴.

W 1943 r. sąd objął w zakresie swej działalności również okręg Suwałki i nosił oficjalną nazwę *Das Standgericht für den Regierungsbezirk Zichenau und den Kreis Sudauen*. Dnia 6 maja 1943 r. skazano na karę śmierci 14 Polaków, wyrok poprzez powieszenie został wykonany tego samego dnia w lesie koło Działdowa¹⁵.

Kolejny wyrok zapadł dnia 31 maja 1943 r. w sprawie żołnierzy Armii Krajowej (*kryptonim PZP – Polski Związek Powstańczy*), którzy tego samego dnia straceni zostali w więzieniu policyjnym w Pomiechówku przez powieszenie. Przed straceniem więźniowie przebywali również w obozie w Działdowie¹⁶. Jedno z największych posiedzeń odbyło się 25 czerwca 1943 r. w Modlinie-Nowym Dworze Mazowieckim, któremu przewodniczył SS-Sturmbannführer Friedrich Schulz, natomiast ławnikami byli SS Hauptsturmführer Apitz i SS-Obersturmführer Hermann Schaper, tłumaczem zaś SS-Unterscharführer Hermann Plewka. W trakcie posiedzenia skazano na karę śmierci 172 członków polskiego podziemia – 169 członków Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii Ludowej, 3 członków ZWZ. Wyrok został wykonany tego samego dnia o godz. 12.30 w więzieniu policyjnym w Pomiechówku

po uprzedniej akceptacji Inspektora Sipo i SD w Królewcu SS-Standartenführera dr Constantina Canariusa. Więźniów ostatecznie rozstrzelano, gdyż byli chorzy na czerwonkę i w obawie zarażenia się odstąpiono od ich powieszenia¹⁷. Z kolei 1 września 1943 r. sąd doraźny skazał na karę śmierci majora Władysława Chmurę, żołnierza ZWZ, którego stracono 8 września 1943 r.¹⁸

Kolejne posiedzenie sądu odbyło się w Modlinie-Nowym Dworze Mazowieckim 1 listopada 1943 r. i dotyczyło 9 członków komunistycznej „Kuba-bandy”, zajmującej się przemytem bydła do GG. Wszyscy zostali skazani na karę śmierci, przewodniczącym sądu był SS-Sturmbannführer Friedrich Schulz, ławnikami SS-Obersturmführer Hermann Schaper oraz SS-Untersturmführer Bauer¹⁹. Dnia 13 grudnia 1943 r. na karę śmierci skazano Antoniego Bandachowskiego, Edwarda Gajkowskiego, Stefana Krupę, Henryka Malanowskiego, Stefana Nowaka, za działalność komunistyczną²⁰.

Szereg wyroków kary śmierci zapadło wobec żołnierzy podziemia, głównie żołnierzy Armii Krajowej, na posiedzeniu sądu 4 lutego 1944 r. w więzieniu policyjnym w Pomiechówku. Zbiorowa egzekucja poprzez powieszenie odbyła się tego samego dnia na terenie wspomnianego więzienia²¹. Wedle zachowanego zestawienia 4 lutego 1944 r. wydano 24 wyroki śmierci²².

Zachowane akta osobowe wskazują jednak na to, iż tego dnia zapadło więcej wyroków skazujących. Kolejne posiedzenie sądu doraźnego w Pomiechówku odbyło się 30 lipca 1944 r. Na karę śmierci skazano wówczas Józefa Antczaka²³.

W kwietniu 1943 r., zastosowano zasadę wykonywania zapadłych wyroków kar śmierci w obozie koncentracyjnym KL Stutthof, gdzie przewożono więźniów po uprzednim zastosowaniu wobec nich tzw. aresztu ochronnego (Schutzhaftbefehl). Procedura zastosowania aresztu ochronnego uległa uproszczeniu w 1944 r., gdyż był on bezpośrednio wdrażany przez placówkę gestapo w Ciechanowie/Płocku, bez uprzedniej zgody RSHA. Egzekucje przeprowadzono w KL Stutthof 20 kwietnia 1943 r. oraz 21 czerwca 1944 r. Osoby stracone 20 kwietnia 1943 r. skazane zostały na karę śmierci przez sąd doraźny 13 kwietnia 1943 r., (*Das Standgericht für den Regierungsbezirk Zichenau und den Kreis Sudaun*) natomiast osoby stracone 21 czerwca 1944 r. skazane zostały na karę śmierci w wyniku posiedzenia sądu doraźnego 20 maja 1944 r. Sąd doraźny 13 kwietnia 1943 r. skazał na karę śmierci 16 żołnierzy podziemia, w tym przypadku zachował się protokół z jego posiedzenia. Wzięli w nim udział: przewodniczący SS-Sturmbannführer Hinze, ławnicy SS-Obersturmführer Baumann,

Liste 2

tapo Zichenau/Schröttersburg
IIIW-1565/42g.

Aufstellung von Polen, die durch Urteil des
Standgerichts für den Reg.-Bezirk Zichenau
vom 4.2.44 zum Tode verurteilt worden sind:

- ✓ 1.) Feliks Wojtan, geb. 22.5.05 Rawa.-M.
- ✓ 2.) Bolesław Kosowski, geb. 14.4.08 Schröttersburg,
- ✓ 3.) Antoni Sobczyk, geb. 11.10.07 Adamow,
- ✓ 4.) Kazimierz Redziński, geb. 15.8.13 Rochny,
- ✓ 5.) Jan Antczak, geb. 26.11.08 Neudorf,
- ✓ 6.) Jan Laszkiewicz, geb. 24.3.07 Lipno,
- ✓ 7.) Mateusz Falkowski, geb. 7.10.99 Strzygi,
- ✓ 8.) Josef Przybylinski, geb. 26.8.06 Steinhausen,
- ✓ 9.) Stanisław Banka, geb. 2.5.14 Dreglin,
- ✓ 10.) Jerzy Michalik, geb. 4.11.14 Spowitten,
- ✓ 11.) Dyonizy Szymanski, geb. 8.4.04 Czachorowo,
- ✓ 12.) Bolesław Sieradzki, geb. 9.4.01 Zagoty,
- ✓ 13.) Marian Wild, geb. 2.7.08 Felisiantal,
- ✓ 14.) Władysław Piesniowski, geb. 27.3.11 Birkenhain,
- ✓ 15.) Henryk Prządpełski, geb. 5.2.10 Trebnitz,
- ✓ 16.) Jan Krakowski, geb. 17.6.00 Grabenfeld,
- ✓ 17.) Stanisław Grochowalski, geb. 5.10.12 Gutenberg,
- ✓ 18.) Lucjan Karpinski, geb. 28.1.08 Steinhausen,
- ✓ 19.) Ludwik Parzuchowski, geb. 18.8.12 Bergstein,
- ✓ 20.) Ludwik Winnicki, geb. 20.3.03 Schröttersburg,
- ✓ 21.) Wincenty Wozniński, geb. 30.1.14 Zagawo,
- ✓ 22.) Bronisław Jankowski, geb. 24.10.04 Naszlerz,
- ✓ 23.) Michał Wisniewski, geb. 29.9.12 Zinsendorf und
- ✓ 24.) Josef Pabisiaak, geb. 12.5.12 Ecken.

In der Haft verstorben sind folgende Polen:

- ✓ a.) Kornel Wisniewski, geb. 12.12.09 Zinsendorf
(N. ist am 14.11.43 in der hier. Strafanstalt verstorben).

Lista osób skazanych dnia 4.02.1944 r., AIPN, GK 629/I/1907

12 11

Rufgenommen am: 17.12.43
durch
Name: *Schwarz*
Amtsbezeichnung: Kr.-Sekr.

Stichwortartige Darstellung des politischen Lebenslaufes:
(Der Name darf nicht zur Abfertigung von Verfügungen verwendet werden.)

Fragment akt osobowych żołnierza Armii Krajowej Jerzego Michalika, skazanego na karę śmierci przez sąd doraźny 4.02.1944 r., poz. 10 na liście skazanych, AIPN GK 629/3595

SS-Oberscharführer Hauck, tłumacz SS-Mann Ast. Egzekucja więźniów w KL Stutthof przez powieszenie 20 kwietnia 1943 r. trwała od godz. 14.30 do 16.27²⁴.

O karze śmierci decydował niekiedy stan zdrowia więźnia. Świadczy o tym przykład Stanisława Dominiaka, u którego stwierdzono otwartą gruźlicę płuc.

Z obawy przed dalszym zarażeniem i niemożnością wystąpienia do obozu koncentracyjnego, Standgericht wydał wyrok śmierci, który został wykonany przez rozstrzelanie w więzieniu policyjnym w Pomiechówku dnia 19 marca 1944 r. o godz. 14.00²⁵. Sąd doraźny bardzo rzadko uniewinnił osoby zatrzymane. Stało się to w przypadku Mariana Chmielewskiego, Bolesława Purzyckiego, Haliny, Henryki i Zofii Petrykowskich, którzy uniewinnieni zostali

wyrokiem z dnia 15 września 1942 r. i zwolnieni z obozu w Działdowie 2 października 1942 r.²⁶

Reasumując, w świetle zachowanych akt sąd doraźny gestapo w rejencji ciechanowskiej wydał ponad 350 wyroków śmierci, które wykonano w kilku miejscowościach na terenie rejencji oraz w obozie w Działdowie i więzieniu w Pomiechówku. Przeważająca większość zapadłych wyroków dotyczy żołnierzy polskiego podziemia.

Przypisy

- ¹ AIPN, GK 629/1057.
- ² AIPN GK 629/656 (Tadeusz Czapliński), GK 629/4166 (Władysław Nowicki), GK 629/4022 (Michał Niemir).
- ³ AIPN – kartoteka osobowa Geheime Staatspolizei, Staatspolizeistelle Zichenau/Schröttersburg, GK 629/948 (Stanisław Fronczak), GK 629/8152 (Franciszek Brzeziński).
- ⁴ AIPN, GK 629/938 (Haske Fridmann), GK 629/3035 (Mendel Litwinowicz), GK 625/2983 (Hertschek Lipstein), GK 629/3032 (Ruchla Littmann), GK 629/3051 (Janke Lofer), GK 629/10585 (Hertsch Starkopf), GK 629/10985 (Janke Kleister), GK 629/1083 (Icek Goldbruch), GK 629/1329 (Leib Hirschfang), GK 629/10536 (Abe Slozeski) GK 629/9085 (Kirschbaum Saja), GK 629/8558 (Barek Elfenbein), GK 629/918 (Schulim Finkelstein), GK 629/3245 (Isak Mak – w aktach pełna lista 21 Żydów oraz korespondencja z komendantem Hansem Krause w Działdowie odnośnie przeprowadzenia egzekucji), GK 629/889 (Eitelsberg Moschek), GK 629/303 (Chaim Bur), GK 629/227 (Abraham Bornstein), GK 629/5330 (Baruch Rosenbaum), , GK 629/7844 (Moschek Altstein), kartoteka osobowa.
- ⁵ AIPN, GK 629/10571 (Józef Stachurski), GK 629/3, MSW 186 (Zygmunt Affek), kartoteka osobowa.
- ⁶ AIPN, GK 629/5475 (Szymon i Abraham Rybka), kartoteka osobowa, GK 629/8546 (Zachariasz Israel Eisenberg), GK 629/10995 (Iska Rybka).
- ⁷ Marian Zieliński, kartoteka osobowa.
- ⁸ AIPN, GK 629/10164.
- ⁹ AIPN, GK 629/9367.
- ¹⁰ AIPN, GK 629/856 (Ignacy Dzierżanowski-stracony w Rościszewie – Kittlitz), GK 629/3512 (Leopold Mazurowski – stracony w Rościszewie), GK 629/10161 (Leon Pomierny), GK 629/106 (Władysław Bogiel), GK 629/2344 (Antoni Krzywoszyński), GK 629/7116 (Zygmunt Wolski – stracony w Rościszewie), GK 629/10301 (Stanisław Rakowski – stracony w Bodzanowie-Sporwitten), GK 629/8867 (Władysław Jackowski), GK 629/1398 (Władysław Piotrowski), GK 629/3586 (Wiktor Michalak-stracony w Bodzanowie), GK 629/885 (Feliks Dziurlikowski-stracony w Rościszewie), GK 629/1094 – MSW 186 (Gustaw Mossakowski – stracony w Płocku), GK 629/2161 (Leon Kalisz – stracony w Bodzanowie), GK 629/7957 (Zygmunt Benierowski – stracony w Bodzanowie), kartoteka osobowa: Stefan Adamczyk (brak danych o miejscu stracenia), Władysława Kwiatkowska ps. „Wanda” – brak nazwy miejscowości, w której została stracona.
- ¹¹ AIPN, GK 629/103 – MSW 186 (Kazimierz Bogiel- zmarł w KL Mauthausen), GK 629/2583 (Zygmunt Kwiatkowski), GK 629/1184, kartoteka osobowa (Tadeusz Goszczyński – zmarł w AEL Soldau 31.1.1943 r.), Marian Chmielewski – zmarł w KL Auschwitz 1.2.1943 r. (kartoteka osobowa).
- ¹² AIPN, GK 629/4070 (Bolesław Nodzykowski – w Ciechanowie), GK 629/707 (Michalina Czechowska „Nastka” – w Mławie), GK 629/2334 (Stefan Krzykowski – w Pułtusk)
- ¹³ AIPN, GK 629/790 (MSW 186-Zenon Kiembrowski, stracony w Przasnyszu), GK 629/7497 (Edmund Zdanowski, stracony w Przasnyszu).
- ¹⁴ AIPN, GK 629/5733 (Stanisław Sieklicki), kartoteka osobowa.
- ¹⁵ AIPN, GK 629/2730 (Hipolit Lechmański), kartoteka osobowa, GK 629/10852, k. 28, 42-43, kartoteka osobowa: Władysław Adamowski, Zygmunt Adamowski, Tadeusz Banasiewicz
- ¹⁶ AIPN, GK 629/10716 (Jan Szuper), GK 629/487 – MSW 186 (Leon Fabrycki), GK 629/9326 (Tadeusz Kwiatkowski), GK 629/9168 (Lucjan Kociecki), GK 629/312 – MSW 186 (Bronisław Dobrowolski), GK 629/2227 (Adam Krawieczyński), GK 629/3603 (Michał Michalski), GK 629/7892, kartoteka osobowa (Teodor Banasiak ps. „Gnat”) GK 629/210, MSW 186, kartoteka osobowa, (Wojciech Chojnacki ps. „Jaks”) oraz kartoteka osobowa: Feliks Antoszkiewicz ps. „Orzeł”, Aleksander Galas, , Szczepan Biliński, , Hieronim Karolak, Jerzy Suwiński ps. „Szkwał”, Stanisław Syski ps. „Brzoza”, Jerzy Zieliński ps. „Bór”.
- ¹⁷ AIPN, GK 629/3275 (Stefan Małecki i inni), k. 58, GK 629/345 (Wacław Dmoch, Stefan Chodzyński/Chądzyński), Stanisław Chądzyński, Stanisław Kucharski – kartoteka osobowa.
- ¹⁸ AIPN – kartoteka osobowa, GK 629/420.
- ¹⁹ AIPN, GK 629/10964 (Stanisław Zakrzewski i inni), GK 629/4888 (Piotr Potocki), GK 629/4883 (Feliks Potocki).
- ²⁰ Kartoteka osobowa, wyrok wykonano tego samego dnia
- ²¹ AIPN, GK 629/3262 (Henryk Malanowski – żołnierz NSZ), kartoteka osobowa, GK 629/4058 (Stanisław Niski), GK 629/3595, GK 10968 Geheim-Tagebuch, k. 331 (Jerzy Michalik – przerwanie przesłuchania), GK 629/231 (Jan Czajkowski-Gl), GK 629/237 (MSW 186) – Antoni Czarzasty, GK 629/485 – MSW 186, GK 629/10968, Tagebuch, k. 327 (Józef Fabisiak, ps. „Wyrwa”), GK 629/595 – MSW 186 (Stanisław Gajewski, ps. „Babinicz”), GK 629/1010 – MSW 186, GK 629/10968, k. 289, 291, kartoteka osobowa (Edmund Mazurkiewicz), GK 629/7182, kartoteka osobowa (Wincenty Woźnicki, ps. Bończuk”), GK 629/9036, GK 629/10968, k. 357, kartoteka osobowa (Tadeusz Kęsicki – żołnierz NSZ), GK 629/5010, GK 629/10968, k. 281, kartoteka osobowa (Józef Przybyliński, ps. „Bohun”), GK 629/5187, GK 629/10968, k. 331 (Kazimierz Redziński), GK 629/8655 (Jan Frydrychowski), GK 629/5384, GK 629/10968, k. 337, kartoteka osobowa (Tadeusz Rublikowski, ps. „Bolesław”), GK 629/4047, GK 629/10968, k. 307 (Władysław Nika, ps. „Podkowa”), kartoteka osobowa, GK 629/237 – MSW 186, k. 12, GK 629/10968, k. 313 (Tomasz Dańczuk), GK 629/10968 Tagebuch, k. 241, kartoteka osobowa (Jan Antczak ps. „Wiłek”), GK 629/10968, k. 281, 337, kartoteka osobowa (Stanisław Bańka, ps. „Zbyszek” i „Jowisz”, Stefan Białacki), GK 629/10968, k. 281, kartoteka osobowa (Mateusz Falkowski, ps. „Sęp”), GK 629/10968, k. 295,

kartoteka osobowa (Mieczysław Grabowski), GK 629/10968, k. 297-298, 305, 337, kartoteka osobowa (Stefan Garwacki, ps. „Łokietek”, Stanisław Grochowalski, ps. „Jaroń”, Stefan Gumowski, ps. „Iskra”), GK 629/10968, k. 355, kartoteka osobowa (Bronisław Jankowski, ps. „Sikorka”), GK 629/10968, k. 295, 305, 313, 341, kartoteka osobowa (Wacław Klik, Lucjan Karpiński, ps. „Lew”, Jan Krakowski, Kazimierz Kulczycki ps. „Wierch”, Jan Aleksander Mossakowski ps. „Skiba”, Bolesław Kosowski, ps. „Konrad”), GK 629/10968, k. 281, 351, kartoteka osobowa (Jan Łaskiewicz, Ludwik Lewalski, ps. „Orzeł”), GK 629/10968, k. 295, 331, kartoteka osobowa (Henryk Myśliński), GK 629/10968, k. 313 (Władysław Nowicki), GK 629/1219, MSW 186, kartoteka osobowa (Bronisław Opalski, ps. „Czwartak”), GK 629/10227, kartoteka osobowa (Andrzej Przybyszewski/Przebyszewski – urzędnik z Płocka ps. „Rymśza”), GK 629/10968, k. 281, 305, 319, kartoteka osobowa (Henryk Przedpełski, ps. „Supel”, Ludwik Parzuchowski, ps. „Lis”, , Władysław Pieśniewski, ps. „Włodzimierz”), GK 629/10968, k. 331 (Kazimierz Redziński), GK 629/10968, k. 281, 331, 359, kartoteka osobowa (Bolesław Sieradzki ps. „Piorun”, Antoni Sobczyk, Zygmunt Szczuka), GK 629/10968, k. 281, 305, 313, kartoteka osobowa (Michał Wiśniewski ps. „Smutny”, Ludwik Winnicki ps. „Wicher”, Sergiusz Woyno, ps. „Mirski” – komendant PZP w Płocku, Marian Wild ps. „Dzik”), GK

10968, k. 351, (Jan Zalewski), kartoteka osobowa (Jerzy Kownacki, Czesław Sawicki, Feliks Wojtan ps. „Wrzos”).

²² AIPN, GK 629/1907 – MSW 186 (k. 12).

²³ Kartoteka osobowa.

²⁴ AIPN, GK 629/9563 (Franciszek Merda, stracony 21.6.1944 r.), GK 629/193 (MSW 186 – Jan Chilicki, 21.06.1944 r.), GK 629/596 (Stanisław Gajewski, 20.04.1943 r.), GK 629/7515 (Antoni Zdunowski, ur. 17.1.1925 r., 21.06.1944 r.), GK 629/7517 (Stanisław Zdunowski – 21.06.1944), GK 629/7516 (Jan Zdunowski – 21.06.1944), GK 629/7514 (Antoni Zdunowski, ur. 8.9.1901 r.), GK 629/356, MSW 186 (Roman Dąbrowski ps. „Krakus” i inni – protokół z posiedzenia 20.4.1943 r., k. 115, 123), kartoteka osobowa, GK 629/4715 (Jan Plichta-21.06.1944 r.), GK 629/8827 (Tadeusz Gusznowski – 21.06.1944 r.), GK 629/9350 (Józef Lasek – 21.06.1944 r.), GK 629/1722 MSW 186, kartoteka osobowa Franciszek Szczepaniak ps. „Sebastian” – stracony 20.4.1943 r., kartoteka osobowa: Stanisław Adamczyk, ps. „Kogut” – stracony 20.4.1943 r., Marian Adamski – stracony 21.6.1944 r., Stanisław Aniszewski – stracony 21.6.1944 r., Stanisław Gajewski – stracony 20.4.1943 r.

²⁵ AIPN, GK 629/367 (MSW 186).

²⁶ AIPN, GK 629/5077 (Bolesław Purzycki), GK 629/4606 (Halina Petrykowska), GK 629/4608 (Zofia Petrykowska), GK 629/4607 (Henryka Petrykowska), kartoteka osobowa: Marian Chmielewski (ur. 2.02.1904 r.).

ACTIVITY OF COURT-MARTIAL (STANDGERICHT) REFLECTED IN THE FILES OF GERMAN SECRET STATE POLICE IN CIECHANÓW – PŁOCK

Summary

The court-martial judiciary of German Security Police, besides protective custody (Schutzhaft), was among the primary tools of occupier's terror in General Gouvernement and in territories annexed by the Third Reich, including Ciechanów region (German: Regierungsbezirk Zichenau). Police court-martial (Polizeistandgericht) ruled most often death sentences, particularly against members of Polish resistance movement. Among its victims were also Polish citizens of Jewish ethnicity, illegally returning from the General Gouvernement. The court-martial acted in no accordance with the law, therefore its victims didn't have right to appeal against its verdict. The criminal conduct of the court-martial in Regierungsbezirk Zichenau led to death of several hundreds of people.

DYWERSYFIKACJA BAZY NOCLEGOWEJ I JEJ WYKORZYSTANIE W GMINACH POWIATU PŁOCKIEGO W LATACH 2011-2014

Abstrakt

Turystyka jest tym działem gospodarki, który cały czas się rozwija. Nie wszystkie gminy mają jednak takie same szanse na rozwój takiej działalności. W artykule scharakteryzowano zmiany jakie zaszły między 2011 a 2014 rokiem w odniesieniu do intensywności ruchu turystycznego i bazy noclegowej w gminach powiatu płockiego. Analizę wielowskaźnikową wykonano z wykorzystaniem danych statystycznych GUS, zawartych w Banku Danych Lokalnych. Oparto ją o mierniki intensywności ruchu turystycznego Schneidera i Charvata, jak również wskaźniki gęstości i rozwoju bazy noclegowej oraz gęstości ruchu turystycznego. Przeprowadzona analiza pozwoliła ukazać różnice i podobieństwa pomiędzy jednostkami administracyjnymi w aspekcie wykorzystania turystycznego, tak ważnego z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: turystyka, baza noclegowa, powiat płocki, gmina, zrównoważony rozwój

Udział gospodarki turystycznej w Polsce od wielu lat utrzymuje się na dość zrównoważonym poziomie 5-6 % PKB (w latach 2009 i 2010 odnotowany został spadek do poziomu 5,2%, a w 2011 r. aż do 4,8%). W 2012 r. nastąpiło znaczące odbudowanie produktu turystycznego w PKB, który wzrósł do 6%, a w 2013 r. wyniósł 6,4%. Wpływy z turystyki zagranicznej w 2013 r. stanowiły 6,1% wszystkich wpływów z eksportu¹.

Dlatego z punktu widzenia rozwoju gminy turystyka stanowi ogromne znaczenie dla finansów jednostek administracyjnych. Jednak nie wszystkie gminy mają szansę na czerpanie korzyści z turystyki.

Inspiracją do podjęcia analizy były m.in. zapisy zawarte w Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Płockiej. W ramach polityki wzrostu atrakcyjności turystycznej założono zwiększenie ilości bazy noclegowej turystyki wiejskiej, w tym agroturystycznej oraz uporządkowanie istniejących terenów zabudowy letniskowej². Jednocześnie wyzwaniem było porównanie wskaźników dotyczących bazy noclegowej i turystów korzystających z noclegów z atrakcyjnością turystyczną gmin powiatu płockiego.

Turystyka w Płocku i powiecie płockim

Sam Płock był miejscem, które turyści wybierali od dawna. Rozwój bazy noclegowej w Płocku był uzależniony m.in. od rangi tej jednostki osadniczej. W latach międzywojennych Płock był miastem powiatowym. W mieście było pięć hoteli i trzy cukiernie, miejsca spotkań inteligencji płockiej

i ziemiaństwa. Po II wojnie światowej baza noclegowa powiązana była z przemysłowym charakterem Płocka. Realizowana głównie w postaci hoteli robotniczych liczyła w 1965 r. do 3 tys. miejsc. Wobec wzmagającego się stale ruchu turystycznego w Płocku i okolicach ważne znaczenie dla miasta miała budowa hotelu „Petropol”, który łącznie z istniejącym dawniej Hotelem Miejskim, Hotelem PTTK (od 1960 r.) i Stacją Wodną zapewniały miastu 398 miejsc noclegowych. W okresach wzmożonego ruchu turystycznego przez Płock przepływało dziennie około 10 tys. osób.

W 2014 r. Płock odwiedziło 41148 turystów z czego 4262 to turyści zagraniczni⁴. Płock oferuje odwiedzającym typowo miejskie atrakcje. Niewiele osób wie, iż ten stary gród był w latach 1079-1138 stolicą Polski. Pamiątką po tym czasach jest znajdująca się w katedrze kaplica królewska. Spoczywają w niej dwaj średniowieczni władcy Polski Władysław Herman i Bolesław Krzywousty. Do Płocka przyciąga starówka, rynek, skarpa wiślana, zabytki i imprezy kulturalne, ZOO. Miasto Płock jest godne uwagi, a jego atrakcyjność turystyczna nie podlega dyskusji.

Natomiast w powiecie płockim w r. 1965 były dwa Wiejskie Domy Kultury w Bielsku i Bodzanowie, dwie świetlice miejskie w Wyszogrodzie, dwadzieścia Klubów Książki i Prasy „Ruch”, pięć klubokawiarni, dziesięć ognisk kulturalno-oświatowych, osiemnaście świetlic wiejskich, pięć PGR i dwanaście kin⁵. Nie były to rewelacyjne atrakcje i obiekty.

Sam Płock, jak i powiat płocki jest i był obszarem badań naukowych, pod szerokim kątem, głównie

społecznym, ale również przestrzennym czy ochrony środowiska⁶. Dokonano również oceny turystycznej, tak powiatu, jak i gmin powiatu płockiego⁷.

Pojawia się pytanie czy turyści przyjeżdżają również do powiatu płockiego i z jakiej bazy noclegowej mogą skorzystać?

Cel, zakres i metoda badań

Celem analizy było ukazanie zmian, jakie nastąpiły pomiędzy rokiem 2011 a 2014 w kontekście rozwoju bazy noclegowej oraz zobrazowanie zróżnicowania przestrzennego pomiędzy gminami powiatu płockiego pod kątem intensywności ruchu turystycznego. Wybór lat do analizy był podyktowany dostępnością danych w źródłach informacji przestrzennej.

Do analizy wytypowano gminy powiatu płockiego. Powiat płocki, o powierzchni 1797 km², położony jest w zachodniej części województwa mazowieckiego i obejmuje 15 jednostek administracyjnych: 3 gminy miejsko-wiejskie: Drobin, Gąbin, Wyszogród, 12 gmin wiejskich: Bielsk, Bodzanów, Brudzeń Duży, Bulkowo, Łąck, Mała Wieś, Nowy Duninów, Radzanowo, Słubice, Słupno, Stara Biała, Staroźreby. W gminach tych na stan 31 grudnia 2016 r. zamieszkiwało ponad 111 tys. osób (Drobin 8126 osób, Bielsk 9111 osób, Bodzanów 8264 osób, Brudzeń Duży 8255 osób, Bulkowo 5706 osób, Gąbin 11067 osób, Łąck 5384 osób, Mała Wieś 6135 osób, Nowy Duninów 3978 osób, Radzanowo 8378 osób, Słubice 4500 osób, Słupno 7433 osób, Stara Biała 11752 osób, Staroźreby 7417 osób, Wyszogród 5671)⁸.

Z punktu widzenia naukowego oparto się o podstawy analizy wielowskaźnikowej, która obecnie odgrywa specyficzną rolę w systemie informacji gospodarczej i przestrzennej, stanowiąc powszechnie wykorzystywane narzędzie⁹.

Do oceny przestrzennego zróżnicowania intensywności ruchu turystycznego przyjęto wskaźniki¹⁰:

- według Schneidera (relacja korzystających z noclegów w ciągu roku do liczby mieszkańców),
- według Charvata (relacja udzielonych noclegów w ciągu roku do liczby mieszkańców).

Do oceny rozwoju bazy noclegowej zastosowano następujące wskaźniki:

- gęstości bazy noclegowej (relacja liczby miejsc noclegowych do powierzchni w km²),
- gęstości ruchu (korzystający z noclegów w ciągu roku w relacji do powierzchni w km²),
- wskaźnik rozwoju bazy noclegowej (relacja korzystających z noclegów do liczby miejsc noclegowych).

W trakcie analizy oraz interpretowania wyników problemu badawczego postępowano zgodnie z poniższymi etapami:

- filtrowanie danych zgromadzonych w Banku Danych Lokalnych (dalej: BDL), a opartej o cechy zawarte w kategorii turystyka,
- agregacji danych dla poszczególnych podzbiorów,
- analizie danych w ujęciu dynamicznym (ze skokiem 5-letnim) ukazując korzystne lub niekorzystne zmiany.

Opracowanie danych liczbowych w ujęciu przestrzennym wykonano z wykorzystaniem danych z BDL-u oraz oprogramowania ArcGis.

Charakterystyka zmian rozwoju turystyki w gminach powiatu płockiego

W tabeli nr 1 scharakteryzowano gminy powiatu płockiego pod względem intensywności ruchu turystycznego. Należy zaznaczyć, że aż w 7 (Drobin, Bielsk, Brudzeń Duży, Bulkowo, Mała Wieś, Radzanowo, Staroźreby) z 15 gmin dane dotyczące liczby turystów oraz korzystania z noclegów były na poziomie zerowym. Wynikało to z braku ewidencjonowanej statystycznie bazy noclegowej tak w 2011, jak i 2014 roku.

W pozostałych przypadkach baza noclegowa jest dość monorodzajowa. Przewagę stanowiły w 2014 r. obiekty hotelowe. Jedynie w gminie Łąck widoczna jest dywersyfikacja rodzajowa bazy noclegowej w postaci 2 ośrodków wypoczynkowych, 1 schroniska młodzieżowego, zespołu domków turystycznych i 2 hoteli. Zespół domków turystycznych pojawia się również w gminie Wyszogród.

Analiza porównawcza gmin powiatu płockiego

Analizując uzyskane wyniki należy podkreślić, że bardzo wysoki wskaźnik intensywności ruchu turystycznego występuje w gminie Łąck. Zdecydowanie gmina ta ma charakter turystyczny. Przyglądając się wskaźnikom należy stwierdzić, że również gmina Nowy Duninów ma cechy gminy turystycznej. Do takiego stanu dąży również gmina Słubice. W pozostałych przypadkach gminy powiatu płockiego nie realizują w priorytetowych celach rozwoju turystyki. Widoczne jest to w zmianach, które są w większości przypadków dodatnie, ale na niewielkim poziomie. Dodatkowo trzeba wskazać, że znaczące zmniejszenie intensywności występuje w gminie Łąck, a więc najbardziej turystycznej gminie. Należy poszukać powodu takiego zjawiska.

Tabela 1. Zmiany wskaźnika Schneidera (W_{Sch}) i Charvata (W_{Ch}) w gminach powiatu plockiego w latach 2011-2014

Gmina	Rok	L_{mg} [os.]	Przyrost	L_{kn} [szt.]	W_{Sch}	Przyrost	L_{un} [os.]	W_{Ch}	Przyrost
Bodzanów	2011	8 430	-69	45	0,53	+0,06	45	0,53	+0,06
	2014	8 361		49	0,59		49	0,59	
Gąbin	2011	11 032	+109	1284	11,64	+0,89	2391	21,67	+5,29
	2014	11 141		1396	12,53		3004	26,96	
Łąck	2011	5 232	+127	20 355	389,05	-152,77	51 293	980,37	-281,41
	2014	5 359		12 662	236,28		37 457	698,96	
Nowy Duninów	2011	3 986	-5	2 139	53,66	+62,74	11 073	277,80	-58,58
	2014	3 981		4 634	116,40		8 727	219,22	
Stubice	2011	4 599	-17	2 476	53,84	+74,68	3 537	76,91	+95,92
	2014	4 582		5 889	128,52		7 919	172,83	
Słupno	2011	6 713	+432	2 077	30,94	-18,67	2 462	36,68	-21,21
	2014	7 145		877	12,27		1 105	15,47	
Stara Biała	2011	11 098	+363	819	7,38	+5,7	819	7,38	+6,41
	2014	11 461		1 499	13,08		1 581	13,79	
Wyszogród	2011	5 848	-93	68	1,16	+0,18	169	2,89	-0,04
	2014	5 755		77	1,34		164	2,85	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL

Wskaźniki Schneidera W_{Sch} i Charvata W_{Ch} odniesiono na 100 mieszkańców

L_{mg} – liczba mieszkańców gminy, L_{kn} – liczba korzystających z noclegów, L_{un} – liczba udzielonych noclegów

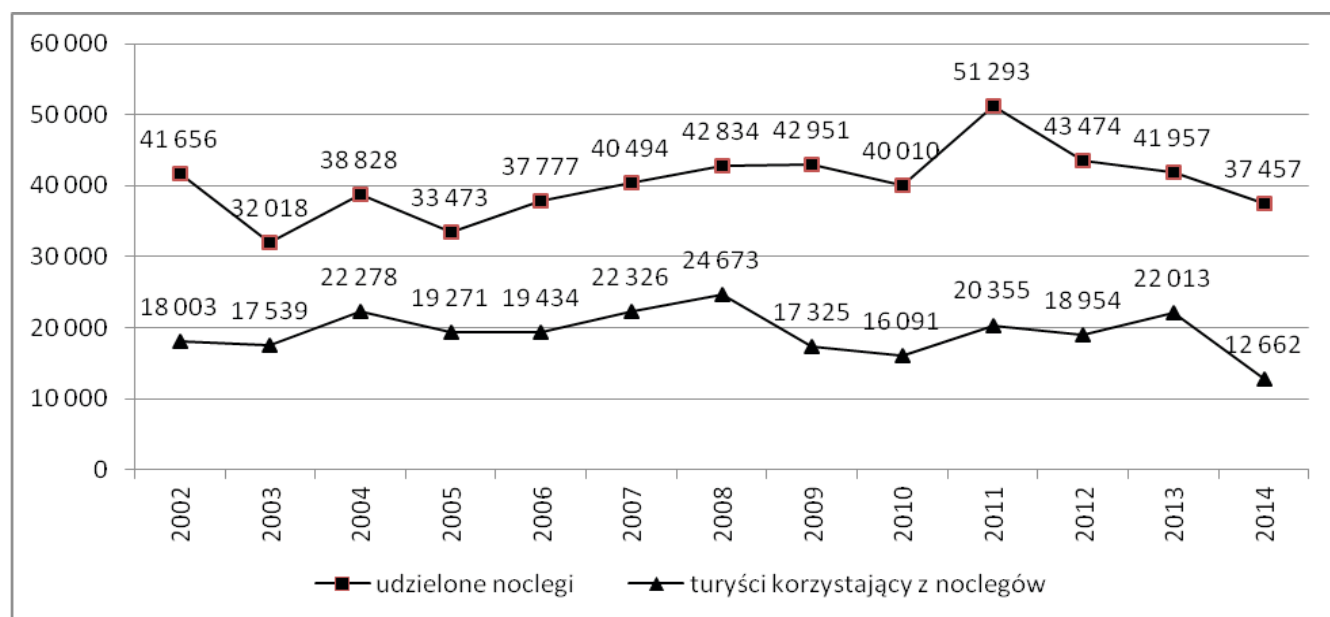
Na wykresie poniżej pokazano zmiany w liczbie osób korzystających z noclegów oraz liczbę udzielonych noclegów w gminie Łąck w okresie 2002-2014. Można zaobserwować, że liczba przyjeżdżających turystów była zmienna. Są okresy ich wzrostu, dynamiczny skok, jak i dynamiczny spadek. Decyzje o wyborze miejsca wypoczynku leżą w kwestii psychologicznej, socjologicznej, reklamowej czy nawet meteorologicznej. Trudno jest podać jednoznaczną odpowiedź w kwestii zmian liczebności turystów czy noclegów.

Wnioski

Opierając się na typologii gmin pod kątem atrakcyjności turystycznej można zaobserwować dużą analogię z intensywnością ruchu turystycznego. Na podstawie otrzymanych wyników można stwierdzić, że:

- w gminach o małej atrakcyjności turystycznej (Drobin, Bulkowo, Brudzeń Duży) nie rozwija się baza noclegowa, co jest jednoznaczne z brakiem intensywności ruchu turystycznego;

Wykres 1. Zmiany liczebności turystów korzystających z bazy noclegowej oraz udzielonych noclegów w gminie Łąck w latach 2002-2014

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 2. Zmiany gęstości ruchu i bazy noclegowej w gminach powiatu płockiego w latach 2011-2014

Gmina	P_{cg} [km ²]	Rok	L_{un} [szt.]	W_{gbn} [szt./km ²]	Przyrost	L_{kn} [os.]	W_{gr} [os./km ²]	Przyrost	W_{rbn} [os./szt.]	Przyrost
Bodzanów	136,35	2011	20	0,1467	0	45	0,3300	+0,0294	2,25	+0,20
		2014	20	0,1467		49	0,59		2,45	
Gąbin	146,21	2011	44	0,3009	-0,0752	1284	8,7819	+0,7660	29,18	+13,12
		2014	33	0,2257		1396	0,5479		42,30	
Łąck	93,99	2011	847	9,0116	-34259	20 355	216,5656	-81,8491	24,03	+0,09
		2014	525	5,5857		12 662	134,7165		24,12	
Nowy Duninów	146,23	2011	1212	1,4500	-0,1233	2 139	14,6276	+17,0622	10,09	+13,80
		2014	194	1,3267		4 634	31,6898		23,89	
Słubice	95,82	2011	32	0,3340	+0,981	2 476	25,8401	+35,6189	77,38	-30,64
		2014	126	1,3150		5 889	61,4590		46,74	
Słupno	74,93	2011	28	0,3737	0	2 077	27,7192	-16,0149	74,18	-42,86
		2014	28	0,3737		877	11,7043		31,32	
Stara Biała	111,12	2011	47	0,4230	+0,5399	819	7,3704	+6,1195	17,42	-3,41
		2014	107	0,9629		1 499	13,4899		14,01	
Wyszogród	95,65	2011	29	0,3032	+0,0104	68	0,7109	+0,0776	2,34	+0,23
		2014	30	0,3136		77	0,7885		2,57	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL

P_{cg} – powierzchnia całkowita gminy, L_{mn} – liczba miejsc noclegowych, L_{kn} – liczba korzystających z noclegów, W_{gbn} – wskaźnik gęstości bazy noclegowej, W_{gr} – wskaźnik gęstości ruchu turystycznego, W_{rbn} – wskaźnik rozwoju bazy noclegowej

- baza noclegowa nie rozwija się w gminie Mała Wieś mimo, że ma średni potencjał turystyczny i jest dość atrakcyjna turystycznie w odróżnieniu do gminy Bodzanów, również ze średnim potencjałem, w której w minimalnym zakresie rozwija się baza turystyczna, ale w niewielkim zakresie wykorzystywana;
- w gminach bardzo atrakcyjnych turystycznie (Łąck, Nowy Duninów, Słubice) występuje największa dynamika tak ruchu turystycznego, jak i bazy noclegowej;
- pomimo posiadania potencjału turystycznego i dużej atrakcyjności turystycznej, gminy Bielsk, Radzanowo nie wykorzystują tych walorów w ogóle;
- gmina Wyszogród pomimo bardzo dużego potencjału i atrakcyjności turystycznej ukrytej w środowisku przyrodniczo-kulturowym nie wykorzystuje ich, co ma odzwierciedlenie w małej intensywności ruchu turystycznego;
- gminy atrakcyjne pod względem zasobów przyrodniczo-kulturowych, z dużym potencjałem turystycznym (Stara Biała, Słupno) wykorzystują je w bardzo niewielkim procencie, a baza noclegowa jest niewielka i dodatkowo mało wykorzystywana lub w ogóle nie występuje, jak w gminie Staroźreby;
- wydaje się, że gminą, która najbardziej nie wykorzystuje swoich walorów jest gmina Gąbin, która wypada bardzo korzystnie pod kątem potencjału turystycznego, a intensywność ruchu turystycznego jest mała, pozytywnym elementem jest wzrost parametrów dotyczących ruchu turystycznego i rozwoju bazy noclegowej.

Reasumując, pod względem intensywności ruchu turystycznego, opartego o istniejącą bazę noclegową oraz odwiedzających turystów należy stwierdzić, że gminy powiatu płockiego wypadają słabo. Szczegółowe zestawienie przedstawia tabela nr 3.

Tabela 3. Zestawienie ilościowe poszczególnych typów gmin ze względu na intensywność ruchu turystycznego w gminach powiatu płockiego w 2014 roku

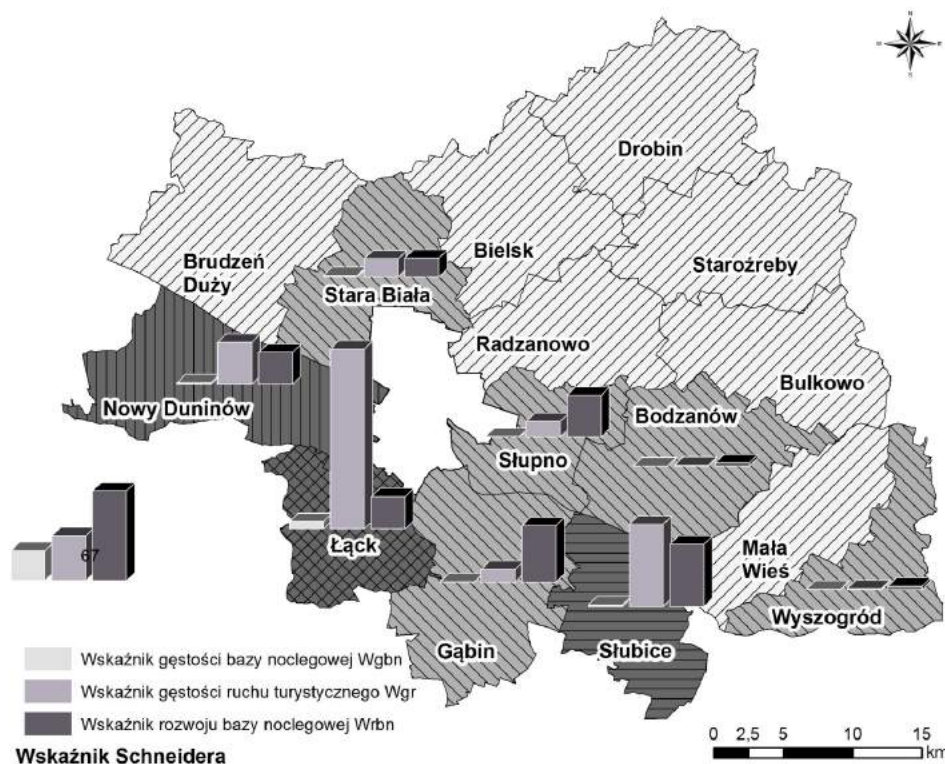
Typ gminy	Według Charvata		Według Schneidera	
	Szt.	%	Szt.	%
Mała atrakcyjność ruchu turyst.	5	33,33	5	33,33
Średnia atrakcyjność ruchu turyst.	1	6,67	0	0
Duża intensywność ruchu turyst.	1	6,67	0	0
B. duża intensywność ruchu turyst.	1	6,67	3	0
Brak ruchu turystycznego	7	46,67	7	46,67

Źródło: Opracowanie własne

Jedynie 3 z 15 gmin, biorąc pod uwagę wskaźnik Schneidera i tylko 1 na podstawie wskaźnika Charvata można uznać za gminy z bardzo dużą intensywnością ruchu turystycznego. Nie uwzględniając gmin „zerowych” przeważają gminy z małą intensywnością ruchu turystycznego. Przedstawiając zróżnicowanie przestrzenne można określić, że gminy lewobrzeżne powiatu płockiego można zakwalifikować jako turystyczne, natomiast prawobrzeżne jednostki administracyjne nie opierają swojego rozwoju na turystyce.

Rys. 1. Zróżnicowanie gmin powiatu płockiego ze względu na wskaźniki Schneidera, Charvata, gęstości bazy noclegowej, gęstości ruchu i wskaźnika rozwoju bazy noclegowej w 2014 roku

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowanie

W analizowanych gminach niezmiernie ważny jest wpływ miasta Płocka. Wydaje się, że w stosunku do rozwoju turystyki, w większości przypadków

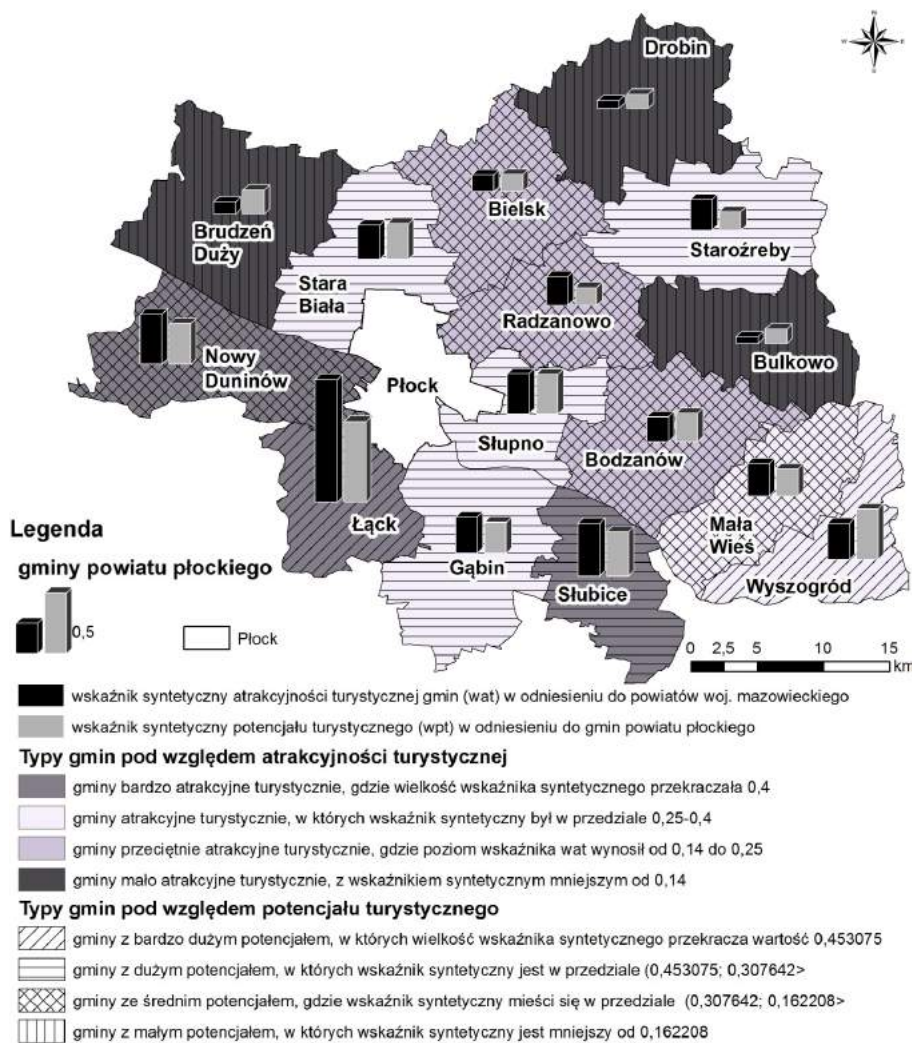
jednostek administracyjnych Płock oddziałuje destymulująco. Turyści wolą przyjechać do miasta, tu zanoć i ewentualnie przy okazji przemieszczać się, zwiedzić coś w okolicach Płocka. Wykonana analiza powinna prowadzić do wnikliwej diagnozy powodu dość niskiego wykorzystania turystycznego gmin powiatu płockiego mimo posiadanego potencjału przyrodniczo-kulturowego. Powiązanie oczekiwań społecznych z rozwojem turystyki, ochroną przyrody i środowiska można osiągnąć poprzez rozsądną, wyważoną realizację infrastruktury turystycznej wraz z bazą noclegową. Nie osiągnie się jednak tego bez dobrej promocji gminy.

Przypisy

- 1 Program rozwoju turystyki, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa, marzec 2015 (projekt).
- 2 Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Płockiej, ECORYS Polska, Warszawa, marzec 2015.
- 3 I. Nowak, *Płock i powiat płocki: przeszłość i lata ostatnie*, „Notatki Płockie” 1968, nr 13/4-48, s. 18-27.
- 4 Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.
- 5 I. Nowak, *op. cit.*, s. 18-27.
- 6 *Ibidem*; A. Krzętowska, *Sytuacja demograficzna w Płocku i powiecie płockim*, „Notatki Płockie” 2014, nr 239, s. 40-44; M. Trzeciecki, *Przestrzeń publiczna średniowiecznego*

- Płocka jako przedmiot badań archeologa [w:] Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i wczesnonowożytnego miasta Europy Środkowej*, J. Piekalski [red.], Wrocław 2011, s. 63; G. Dziwota, *Percepcja przestrzeni miejskiej Płocka*, „Notatki Płockie” 2003, nr 194, s. 27-36; K. Podawca, *Percepcja społeczno-urbanistyczna przestrzeni publicznej Płocka wśród seniorów*, „Notatki Płockie” 2015, nr 245, s. 35-40; *idem*, *Płock – miasto czyste czy zanieczyszczone. Ocena jakości powietrza w latach 2004-2013*, „Notatki Płockie” 2014, nr 241, s. 31-45.
- 7 *Zróżnicowanie atrakcyjności turystycznej powiatów województwa mazowieckiego*, Mazowiecki Ośrodek Badań

Rys. 2. Typologia gmin powiatu płockiego ze względu na syntetyczny wskaźnik atrakcyjności turystycznej i potencjału turystycznego

Źródło: K. Podawca, *Zróżnicowanie atrakcyjności turystycznej gmin powiatu płockiego*, Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 2017.

Regionalnych, Warszawa, 2014; K. Podawca, *Zróżnicowanie atrakcyjności turystycznej gmin powiatu płockiego*, Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 2017.

⁸ Bank Danych Lokalnych.

⁹ T. Borys [red.], *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Warszawa-Białystok 2005.

¹⁰ J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turystyki*, Warszawa 1979; W. Kurek [red.], *Turystyka*, Warszawa 2007.

THE DIVERSIFICATION OF ACCOMODATION FACILITIES AND ITS USE IN THE COMMUNES OF THE DISTRICT OF PŁOCK OVER THE PERIOD FROM 2011 TO 2014

Summary

Tourism is the branch of economy which is constantly developing. However, not all communes have the same chances for the development of this branch. The article describes changes that took place over the period from 2011 to 2014 in reference to the intensity of tourism movement and accommodation facilities in the communes of the district of Płock. A multi-factor analysis, using statistical data obtained from GUS (The Polish Central Statistical Office), included in BDL (Local Data Bank), has been carried out. The analysis has been based on the Shneider and Charvate's indicator the intensity of tourism movement, as well as the indicator of density and development of accommodation facilities and the indicator of the density of tourist movement. The conducted analysis enabled to show the differences and similarities between administrative bodies in respect of tourism, which is highly important from the perspective of sustainable development.

PŁOCKI WOLONTARIUSZ

Abstrakt

Tematem rozważań jest wolontariat i jego społeczne uwarunkowania a w szczególności wolontariusz – człowiek zdolny do empatii i bezinteresowności. Kim jest plocki wolontariusz?. W artykule staram się udzielić odpowiedzi na to pytanie, analizując cechy społeczno-demograficzne osób zaangażowanych w bezinteresowną pomoc oraz analizując zadania, które zobowiązali się podjąć.

Słowa kluczowe: wolontariat, wolontariusz, problemy społeczne, akcje Płockiego Wolontariatu, motywacja

1. Definicje wolontariatu

W potocznym rozumieniu wolontariusz to człowiek, który podejmuje się jakiejś pożytecznej działalności z własnej nieprzymuszonej woli, nie oczekując wynagrodzenia, kierując się głównie pobudkami etycznymi, emocjonalnymi oraz zawodowymi. Wcześniej posługiwano się określeniami typu: praca ochotnicza, praca społeczno-użyteczna, działania filantropijne, służba społeczna itp. „Samo pojęcie »wolontariat«, pochodzi od łacińskiego słowa *volontarius* i znaczy po prostu dobrowolny, chętny. Wolontariuszem może być każdy, w każdej dziedzinie życia, wszędzie tam gdzie potrzebna jest zwłaszcza pomoc i wsparcie. Ponadto tego rodzaju aktywność jest jednym z najlepszych sposobów naturalnego zdobywania doświadczeń i umiejętności zawodowych oraz życiowych. W istocie zdecydowanie się na bycie wolontariuszem jest przyjęciem określonego sposobu życia związanego ze społeczną aktywnością na rzecz dobra innych osób”¹.

Wolontariusze są gotowi do podjęcia się zadań trudnych, których większość ludzi boi się podjąć. Pracują w nich z entuzjazmem i optymizmem, gdyż są to z natury ludzie „silni, pełni wiary i nadziei w skuteczność i sens pomocy; ale również z poświęcenia się dla innych czerpią swoje siły, wiedzę i zaangażowanie do dalszej pracy”².

Wolontariat jest formą udzielania się jednego człowieka drugiemu. Państwo zaś oparte na zasadach wyznaczonych prawem, nie ma bezpośrednio wpływu na zaangażowanie pojedynczych jednostek w pomoc udzielaną potrzebującym, lecz dysponuje regulacjami umożliwiającymi tę pomoc w trudnej sytuacji życiowej. Również „harmonia i porządek funkcjonowania instytucji państwa domaga się, by określonym zobowiązaniom jednostki wobec państwa odpowiadały zobowiązania państwa wobec jednostki”, dzięki czemu możliwe jest

kształtowanie odpowiedzialnej postawy obywatelskiej.

Jak wskazuje Andrzej Jan Sowiński „...działalność o charakterze wolontariackim uprawiają liczne zastępy ludzi: są wśród nich opiekunowie społecznicy i strażnicy przyrody, kuratorzy sądowi oraz instruktorzy klubów i świetlic, ochotnicy straży pożarnej i opiekunowie zabytków kultury, aktywiści ugrupowań politycznych, a także animatorzy działalności kulturalnej w środowisku lokalnym i liderzy życia religijnego, jak również działacze samorządowi, instruktorzy harcerscy i wielu innych. Wolontariuszy spotkać można niemal we wszystkich dziedzinach aktywności społecznej, jak i w dziedzinie kultury, ekologii, rekreacji, zdrowia czy bezpieczeństwa publicznego”³.

Być wolontariuszem znaczy bezpłatnie, świadomie i dobrowolnie działać na rzecz innych. Działanie to wykracza poza więzi rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie. W świetle teorii Masłowa, wolontariat zaspokaja nasze potrzeby wyższego rzędu. Potrzeba poznania jakiegoś zawodu, potrzeba pomagania innym, potrzeba podzielenia się wiedzą, doświadczeniem czy energią. Zachowania prospołeczne wolontariuszy, czyli ludzi dobrej woli są inspirowane m.in.:

- motywacją altruistyczną – potrzebą dopełnienia wartości własnego życia bezinteresowną pracą dla innych;
- motywacją zadaniową – czyli jest to doświadczenie i powinność zawodowa, neutralizowanie niedostatku i bezduszności profesjonalnej opieki medycznej;
- motywacją ideologiczną – przeżyciem religijnym, rodzinnymi wzorami służby społecznej;
- motywacją egoistyczną – potrzebą sprawdzenia się, dorównania innym, podniesienia swego prestiżu w oczach innych, pozyskiwania nowych umiejętności umożliwiających zdobycie pracy;

- motywacją afiliacyjną – czyli potrzebą kontaktu z innymi ludźmi, czy środowiska osób podobnie myślących i odczuwających⁴.

Wolontariat przyjmuje różne formy. Trudno precyzyjnie zdefiniować to zjawisko. Intuicyjnie skłonni jesteśmy łączyć zjawisko wolontariatu z bezinteresownością. S. Gawroński wymienia co najmniej cztery cechy wyznaczające pojęcie wolontariatu. Są to: świadoma bezinteresowność, dobrowolność, bezpośredniość, ciągłość (systematyczność)⁵.

2. Zadania wolontariatu

Wolontariat jest ważnym sektorem wspierającym społeczeństwo. Jest niezbędny „nie tylko ze względu na oferowane usługi tym, którzy tego potrzebują, ale przede wszystkim ze względu na kulturę i wartości, jakie sobą przedstawia, to jest:

- postawienie w centrum zainteresowania człowieka;
- zwrócenie uwagi na najstarszych i najbardziej cierpiących;
- obywatelski sens odpowiedzialności i uczestnictwa w życiu społecznym;
- szacunek dla innych;
- bezinteresowność w działaniach solidarnościowych;
- dzielenie własnego istnienia z istnieniem innych⁶.

Wyżej wymienione wartości są podstawą realizacji najważniejszych zadań przez wolontariuszy. Według S. Gawrońskiego zjawisko wolontariatu:

- Stymuluje instytucje publiczne i domaga się praw dla najstarszych od państwa, które zaangażowało się w opiekę nad najbardziej potrzebującymi w oparciu o zasadę mówiącą, że wszyscy ludzie posiadają taką samą godność. Instytucje publiczne powinny zagwarantować opiekę ludziom starszym, chorym na AIDS, emigrantom, wolontariusze często więc pełnią funkcję „szpiegów” wobec struktur publicznych nie wypełniających ani swojego obowiązku, ani obowiązku państwa, które usiłuje odsyłać do wolontariatu zadania należące do niego samego. Wyprzedza odpowiedzi państwa na nagłe potrzeby, wytyczające linie interwencji i modeli pozytywnych działalności struktur publicznych. Wolontariat przybywa „na miejsce katastrofy” przed instytucjami, gdyż jest wrażliwy na to, co się dzieje na danym terenie, oraz ostrzega o nagłych, trudnych sytuacjach (emigracja, gwałtowny wzrost prostytucji, rosnąca liczba młodzieży z problemami psychicznymi).
- Tworzy odmienną świadomość osób, które zazwyczaj nie martwią się trudną sytuacją innych,

obudowując tkankę obywatelską i moralną naszego społeczeństwa.

- Integruje służby publiczne w tych wszystkich sektorach, w których interwencja państwa jest niewystarczająca (na przykład poprzez wspólnoty terapeutyczne dla osób uzależnionych od narkotyków), dając odpowiedzi natychmiastowe, indywidualne, jasne, ludzkie.
- Przekazuje sens człowieczeństwa w służbie, podczas gdy w wielu strukturach publicznych działania interwencyjne często podążają obojętnymi torami zarządzania administracyjnego i rzadko odpowiadają na potrzeby cierpiących⁷.

Cóż takiego skłania wolontariusza do poświęcenia się dla innych? Przede wszystkim naturalny odruch serca, który przynagla każdego człowieka do pomocy drugiemu. Jest to bez mała „prawo istnienia”. Wolontariusz, gdy bezinteresownie może dać innym coś z siebie, doświadcza radości, która przewyższa to, czego dokonał. Z tego właśnie powodu wolontariat jest szczególnym czynnikiem sprzyjającym postępowi na drodze humanizacji: dzięki różnym formom solidarności i służby, które promuje i konkretyzuje, uwrażliwia społeczeństwo na godność człowieka i na jego różne potrzeby. Obszary niedostatku społecznego, w których działa wolontariat przedstawia tabela 1.

3. Akcje Płockiego Wolontariatu

Płocki Wolontariat powstał w kwietniu 2011 roku⁸. Jego siedziba znajduje się w Płocku przy ulicy Tumskiej 9. W wolontariacie działa 100 osób. Najmłodszy wolontariusz ma 11 lat, najstarszy 77 lat. Płocki Wolontariat przez cały rok prowadzi cykliczne oraz jednorazowe akcje. Do każdej akcji przyrzędkowani są wolontariusze, którym przydziela się konkretne zadania. Są to działania z obszaru pomocowego, kulturowego. Wolontariusze opiekują się także osobami starszymi, niepełnosprawnymi i samotnymi.

Oto niektóre akcje:

- „Angielski dla mam” – akcja Płockiego Wolontariatu zorganizowana wspólnie z Książnicą Płocką. W jej ramach, co tydzień w siedzibie biblioteki przy ul. Tumskiej 11 organizowane są bezpłatne lekcje języka angielskiego dla matek dzieci w wieku przedszkolnym. W czasie trwania zajęć dziećmi zajmują się wolontariusze, którzy prowadzą z nimi zabawy plastyczne, muzyczne oraz zajęcia z książką.
- „Zaczytaj się” – akcja, która ma na celu promowanie szeroko rozumianego czytelnictwa wśród różnych grup społecznych w naszym mieście.

Tabela 1. Dziedziny działania wolontariatu

Sektory interwencji	Zaangażowanie stowarzyszeń (%)
AIDS i nosiciele	5
Osoby starsze w ogóle	30
Osoby starsze, które nie są samowysarczalne	14
Alkoholicy	6
Dobra środowiskowe	10
Dobra kulturalne	7
Więźniowie i byli więźniowie	5
Ludzie z marginesu społecznego	14
Rodziny w trudnej sytuacji	21
Młodzież	23
Niepełnosprawni fizycznie	18
Niepełnosprawni umysłowo	7
Niepełnosprawni ogólnie	10
Ludzie chorzy	37
Chorzy psychicznie	6
Chorzy nieuleczalnie	5
Nieletni (dzieci)	16
Nieletni (młodociani)	16
Emigranci	14
Koczownicy	5
Obrona obywatelska	6
Prostytucja	1
Samotne matki	7
Osoby bez stałego miejsca zamieszkania	6
Narkomani	11

Źródło: S. Gawroński, Ochotnicy Miłośnicy Bliźniego, Wydawnictwo „Więzi”, Warszawa 1999, s. 28-29

- „Otwórzmy Płock” – akcja polegająca na zbiórce wśród mieszkańców Płocka kluczy, klódek i metalowych części zamków, które później będą przeznaczone do powstania makiety historycznej części miasta opisanej alfabetem Braille’a. Miejsce jej ustawienia zostanie wybrane po konsultacjach społecznych.
- „Mały ratownik” – akcja ma za zadanie przygotować dzieci i młodzież do udzielania pierwszej pomocy oraz przekazać im jak mają zachować się w sytuacjach kryzysowych. Wolontariusze wraz z lekarzem medycyny uczą uczniów szkół zasad pierwszej pomocy oraz sposobów zachowania w szczególnych okolicznościach.
- „Wolontariusz Ci pomoże” – akcja ma na celu pomoc osobom starszym, by nie czuli się samotni i izolowani od społeczeństwa. Wolontariusze dotrzymują im towarzystwa, robią zakupy, załatwiają sprawy urzędowe. Z pomocy wolontariuszy może skorzystać każdy powyżej 65 roku życia.
- „Od serducha dla malucha” – akcja mająca na celu pomoc rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej (rodziny te wyłania MOPS

w Płocku), wolontariusze szukają darczyńców.

- „Nakręć się!” – akcja polegająca na zbieraniu plastikowych nakrętek i przekazywaniu pieniędzy uzyskanych z ich sprzedaży podopiecznym Stowarzyszenia Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym i Ich Rodzinom „Silni Razem”.
  - „Korek” – akcja, (ciesząca się olbrzymią popularnością) w której wolontariusze udzielają korepetycji dzieciom i młodzieży mającym problemy z nauką.
  - „Bajkowy hejnał” – akcja polegająca na czytaniu przez wolontariuszy ciekawych historii w różnych placówkach opiekuńczo-wychowawczych takich jak Domy Pomocy Społecznej, przedszkola.
  - „Dzień Urody”, podczas tej akcji w ostatni wtorek każdego miesiąca świadczone są usługi fryzjerskie osobom niepełnosprawnym (w DPS w Płocku przy ul. Krótkiej 6a).
- Do akcji Płockiego Wolontariatu należy wiele innych zakończonych już działań, m.in.: „Rejestracja dawców szpiku z DKMS” czyli Bazy Dawców Komórek Macierzystych. W tej akcji wolontariusze pomagali przedstawicielom fundacji DKMS zachęcać do udziału w bazie potencjalnych dawców szpiku kostnego.
- „Zbiórka żywności z Fundacją PANACEUM” – akcja, w której wolontariusze zbierali żywność dla podopiecznych tej Fundacji, którzy znajdują się w ciężkiej sytuacji życiowej.
  - „Rycerz i Dama w czasach Hermana” – akcja, polegająca na pomocy pracownikom biblioteki w ich pracy oraz czytaniu książek dla dzieci przez wolontariuszy.
  - „Pomocowa akcja walentynkowa” – akcja, która stawiała sobie za cel zbiórkę pieniędzy dla rodziny w ciężkiej sytuacji materialnej wychowującej dwoje chorych dzieci z zespołem Tourette’a, z rozpoznaniem autyzmem, padaczką lekooporną, niedosłuchem, wadą wzroku, upośledzeniem umysłowym, astmą oskrzelową i zaburzeniami odporności.
  - „Recykling ubraniowy” – akcja, w której wolontariusze zebrali ubrania do sprzedaży. Pieniądze z tej akcji były przekazane na leki dla zapadłej w śpiączkę Sandry.
  - „Rejestracja dawców szpiku podczas Polish Hip-hop Festiwal” – akcja, w której wolontariusze Płockiego Wolontariatu informowali o rejestracji, pomagali wypełniać ankiety i rozdawali ulotki⁹.

4. Charakterystyka płockich wolontariuszy

Kim są płocki Wolontariusze? Na użytek niniejszych rozważań przeprowadzona została

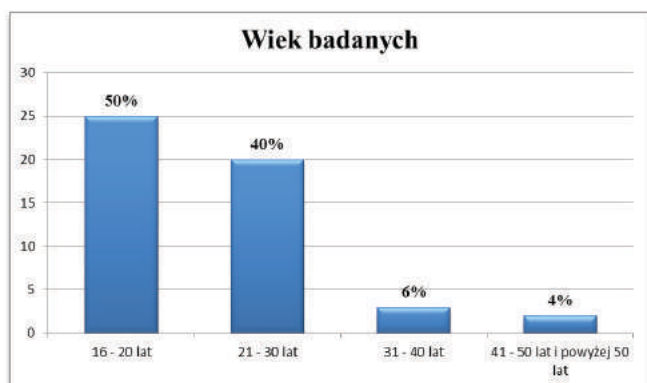
anonimowa ankieta na 50 wolontariuszach, tj. po-
łowicie wszystkich wolontariuszy pracujących w Płocku¹⁰.

Płeć badanych

Jeśli chodzi o płeć, niewielką przewagę liczebną wśród ankietowanych wolontariuszy mają kobiety (27 osób) tj. 54%, pozostałe 46% – to mężczyźni. Podważone zostaje tym samym powszechne przekonanie, że to głównie kobiety a nie mężczyźni są skłonne pomagać innym, że mają większą potrzebę niesienia pomocy potrzebującym i lepiej rozumieją ich potrzeby. Odsetek mężczyzn – wolontariuszy jest znaczący.

Wiek badanych

Analizując badanych pod względem wieku zauważamy, że mieszczą się w dwóch przedziałach wiekowych. Najwięcej – bo ponad połowa z nich to osoby w wieku 16-25 lat. Kolejną liczną grupę stanowią osoby w wieku 21-30 lat (40% ankietowanych). Pozostałe 10% badanych to osoby w wieku 31-40 lat i 41 lat i powyżej.

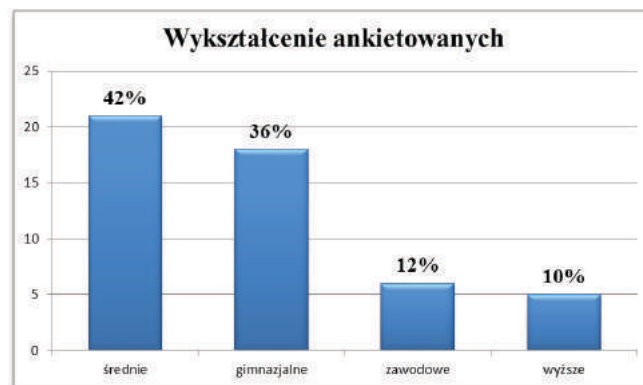
Źródło: Opracowanie własne

Jakim wykształceniem legitymują się badani wolontariusze?

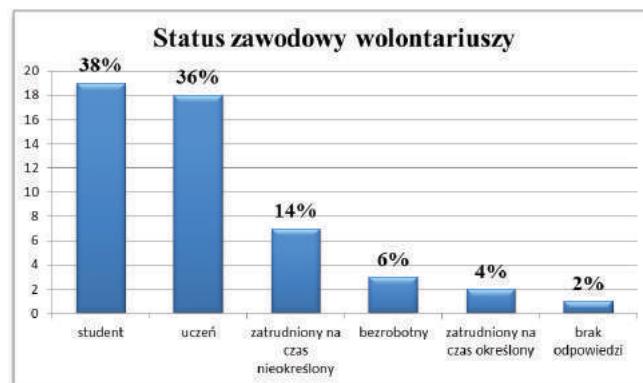
Na użytek niniejszych badań interesującym było stwierdzenie, czy istnieje zależność między poziomem wykształcenia a podejmowaniem nieodpłatnej pracy na rzecz innych? Taka zależność istnieje. Wolontariusze legitymują się najczęściej wykształceniem średnim i niepełnym wyższym (42%) oraz gimnazjalnym (36%). Najrzadziej, wyższym (10%) i ZSZ (12%).

Status zawodowy wolontariuszy

Najliczniejsze – prawie równoliczne grupy wolontariuszy – stanowią studenci (38%) i uczniowie (36%). W dalszej kolejności są to osoby pracujące zatrudnione na czas nieokreślony (14%). Mniej licznie angażują się w prace w wolontariacie osoby

Źródło: Opracowanie własne

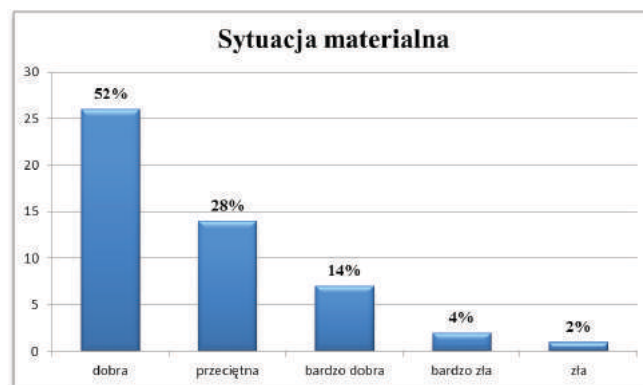

Źródło: Opracowanie własne

bezrobotne (6%) i osoby zatrudnione na czas określony (4%). Wśród wolontariuszy dominuje młodzież studiująca i ucząca się (74,%). Kolejną grupę (5-krotnie mniejszą) stanowią osoby pracujące, w tym częściej – osoby mające stałe zatrudnienie. Bezrobotni niechętnie podejmują pracę na rzecz innych.

Sytuacja materialna wolontariuszy

W ogólnej charakterystyce wolontariuszy płockich interesująca była informacja, jak oceniają swoją własną sytuację materialną. Z przeprowadzonych badań wynika, że 3/4 ocenia ją pozytywnie – jako dobrą i bardzo dobrą. (66%), 28% określa ją jako przeciętną i tylko 6% jako złą i bardzo złą.

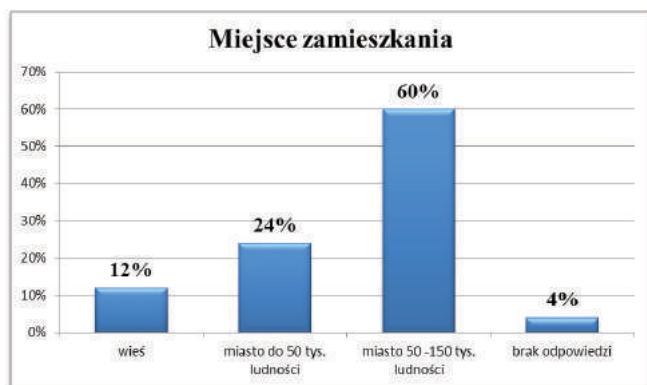
Źródło: Opracowanie własne

Nasuwa się nieodparty wniosek, że sprzyja działalności na rzecz innych, własne poczucie bezpieczeństwa ekonomicznego, że potrzeby materialne zaspokojone chociażby na podstawowym poziomie skłaniają ludzi do angażowania się w działalność charytatywną.

Miejsce zamieszkania

Dominują respondenci mieszkający w mieście powyżej 50 tys. do 150 tys. mieszkańców (60%). W następnej kolejności mieszkańcy miast do 50 tys. ludności (25%). Mieszkańcy wsi stanowią tylko 12% wolontariuszy, są to uczniowie szkół średnich i studenci przebywający czasowo w Płocku.

Źródło: Opracowanie własne

Stan cywilny

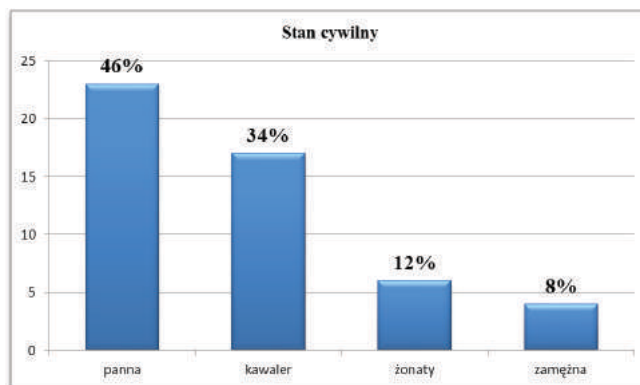
Wolontariusze Płockiego Wolontariatu to w zdecydowanej większości (80%) osoby stanu wolnego – panny/kawalerowie (do tej grupy osób zaliczone zostały również osoby rozwiedzione i owdowiałe – 4 osoby), co piąty wolontariusz jest osobą zamężną/żoną. Nasuwa się wniosek: posiadanie własnej rodziny nie sprzyja podejmowaniu działań charytatywnych. Zdecydowanie częściej angażują się w tę działalność osoby nie posiadające własnych rodzin.

Czy wolontariusze są inspirowani do działania motywacją ideologiczną?

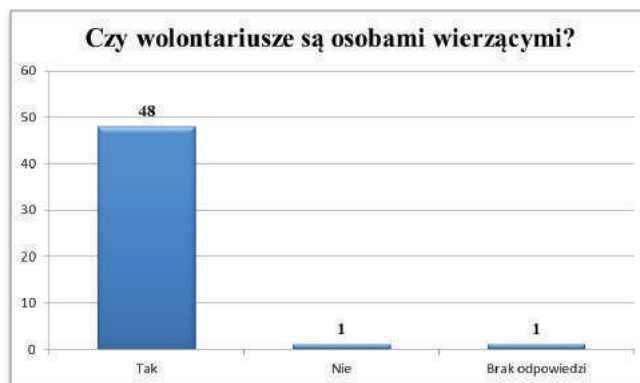
W ankiecie skierowanej do wolontariuszy zamieszczone zostało w związku z tym pytanie: czy jesteś wierzący? Z 50 ankietowanych, aż 48 odpowiedziało twierdząco, jedna osoba jest niewierząca a jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi. Prawie wszystkie osoby wierzące, to osoby wyznania katolickiego.

Uczestnictwo w praktykach religijnych

Jak często wolontariusze deklarujący wiarę uczestniczą w praktykach religijnych? Najwięcej – prawie 40% wolontariuszy uczestniczy w praktykach

Źródło: Opracowanie własne

Źródło: Opracowanie własne

religijnych podczas większych świąt kościelnych; kolejna grupa osób bierze w nich udział raz w tygodniu (przeszło 1/3) a pozostali (14,6%; 14,6%) – codziennie bądź w ogóle nie uczestniczą. Liczba osób, bardzo często stosujących praktyki religijne jak i w ogóle nie praktykujących jest taka sama.

Jak często uczestniczysz w praktykach religijnych?

- codziennie: 7 osób – 14,6%
- raz w tygodniu: 15 osób – 31,2%
- raz w miesiącu: -
- w święta: 19 osób – 39,6%
- nie uczestniczę 7 osób – 14,6%
- razem: 48 osób – 100%

Można zatem wyciągnąć wniosek, że płoccy wolontariusze są osobami wierzącymi i z pewnością ma to znaczenie w motywacji do pomagania innym. Sama jednak częstotliwość uczestnictwa w praktykach religijnych nie odgrywa tu większej roli, bowiem przeszło połowa ankietowanych uczestniczy w praktykach religijnych rzadko.

Jakie zadania ankietowani pełnią w wolontariacie?

W tym pytaniu ankietowani mieli podaną listę odpowiedzi. Należało wybrać te, które ich dotyczą, Ankietowani mieli ponadto możliwość dopisania

w rubryce „Inne” swojej własnej odpowiedzi nie uwzględnionej w kafeterii. Wyniki przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Jakie zadania wykonują ankietowani w wolontariacie? N=50

Odpowiedzi wolontariuszy	Ilość odpowiedzi
Pomoc w codziennych czynnościach	17
Wspólne spędzanie czasu	32
Próby pozyskiwania środków finansowych/sponsorów	14
Prace organizacyjne	12
Organizowanie akcji okolicznościowych	9
Spacery	8
Wspieranie, pocieszanie	6
Prace administracyjno-biurowe	2
Inne:	
„Udzielanie korepetycji, robienie plakatów i prac plastycznych	4
„Jestem do dyspozycji przy każdej akcji, chętnie pomogę wszystkim”	1

Źródło: Opracowanie własne

Najwięcej osób, bo prawie 40% podało, że do ich zadań należy po prostu wspólne spędzanie czasu, prowadzenie rozmów z osobami samotnymi, chorym po to, by wyrwać je z poczucia izolacji, oraz pomoc w codziennych czynnościach; 1/3 wskazuje na wspólne spędzanie czasu oraz pozyskiwanie środków finansowych oraz sponsorów. Do zadań pozostałych (18%-24%) należą prace organizacyjne jak i organizowanie akcji okolicznościowych.

W odpowiedzi „Inne” podawano następujące zadania: pomoc dzieciom w nauce, robienie plakatów i prac plastycznych. Jedna osoba odpowiedziała, że „jest do dyspozycji przy każdej akcji, chętnie pomaga wszystkim”.

Zakończenie. Kim są płockcy wolontariusze?

Wśród wolontariuszy poddanych badaniom niewielką przewagę stanowią kobiety (54% kobiet, 46% mężczyzn). Są to ludzie młodzi – ponad połowa z nich ma 16-25 lat, a kolejne 40% – 21-30 lat. Tylko 10 % wolontariuszy to osoby w wieku powyżej 30 lat. Dominują osoby stanu wolnego (80%). Najczęściej w Płockim Wolontariacie pracują studenci i uczniowie (74%) – najrzadziej osoby zatrudnione na czas określony (4%) i bezrobotni (6%). Jeśli chodzi o ocenę swojej sytuacji materialnej to w zdecydowanej większości oceniają ją jako dobrą i bardzo dobrą (3/4 osób), co sugeruje, że poczucie własnego bezpieczeństwa materialnego sprzyja podejmowaniu działalności na rzecz innych. W ankiecie skierowano do wolontariuszy także pytanie dotyczące ich światopoglądu religijnego i częstotliwości praktyk religijnych zakładając, że stanowić mogą czynniki motywujące do działań charytatywnych. Spośród 50 badanych wolontariuszy aż 48 to osoby wierzące (wyznania katolickiego), co z pewnością ma związek z otwarciem się na człowieka w potrzebie. Natomiast samo uczestnictwo w praktykach religijnych nie wydaje się być zbyt silnym czynnikiem warunkującym bezinteresowną pracę.

Przypisy

- 1 D. Lalak, T. Pilch, *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa 2005, s. 47.
- 2 A. Olubiński, *Praca socjalna. Aspekty humanistyczne i pedagogiczne*, Toruń 2004, s. 48.
- 3 A. J. Słowiński, *Szkice do teorii wychowania kreatywnego*, Kraków 2013.
- 4 K. Segiet, *Znaczenie wolontariatu działającego na rzecz dzieci i młodzieży w różnych obszarach życia społecznego [w:] Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*, B. Kromolicka [red.], Toruń 2005, s. 119.
- 5 S. Gawroński, *Ochotnicy Miłośnicy Bliźniego*, Warszawa 1999, s. 226.
- 6 *Ibidem*, s. 25-27.
- 7 *Ibidem*, s. 25-27.
- 8 http://www.plock.eu/pl/plocki_wolontariat (dostęp: 04.05.2014).
- 9 http://www.plock.eu/pl/nasze_akcje (dostęp: 06.05.2014).
- 10 Ankieta przeprowadzona przez wolontariuszkę Paulinę Lis w 2015 r.

A VOLUNTEER OF PŁOCK

Summary

The topic of my reflections is the voluntary service and its social background, especially a volunteer, a person who is able to be unselfish and sensitive. Who is the Plock volunteer? In this article I try to answer this question. I analyze the social-demographic features of people, who are engaged in unselfish help. I also conduct an analysis of tasks, which they are obliged to carry out.

RECENZJA

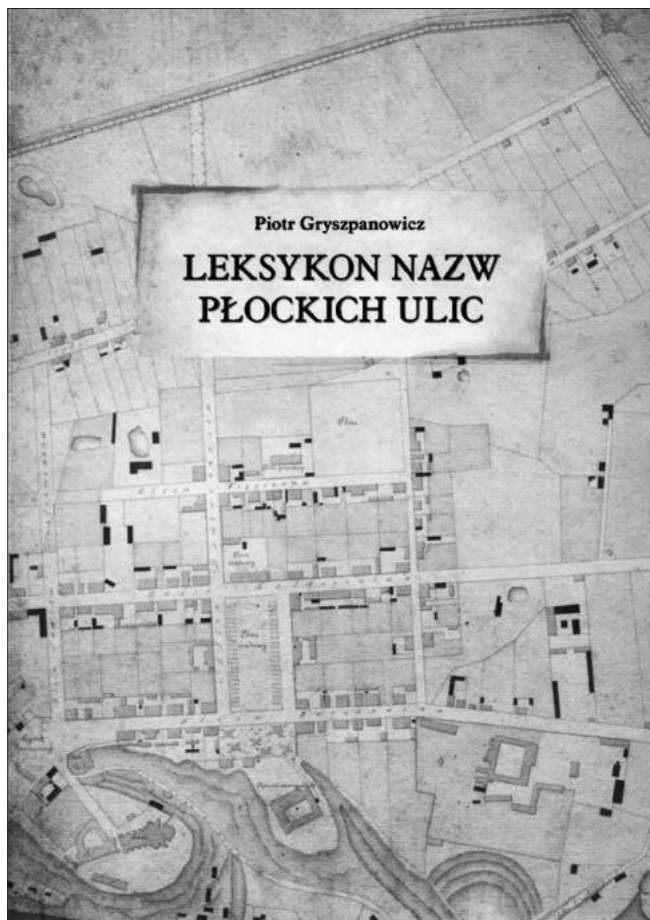
Piotr Gryszpanowicz, *Leksykon nazw płockich ulic*, wyd. Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2016, ss. 368

Piotr Gryszpanowicz zadebiutował na płockim rynku wydawniczym bardzo efektownym albumem o nazwach płockich ulic na przestrzeni stuleci. Publikacja w formie bogato ilustrowanego albumu wydana została bardzo starannie: w sztywnej oprawie z planem Płocka z 1823 r. na okładce, w jasnozielonej kolorystyce wygląda bardzo estetycznie. Pod względem edytorskim album wydany jest nienaganie.

Jak Autor napisał w przedmowie, współczesny Płock posiada ponad 500 nazwanych ulic, alei, rond i placów, jest to więc bardzo bogaty materiał do analizy. We wstępie P. Gryszpanowicz krótko przedstawił uwarunkowania historyczne, które miały wpływ na nadawanie i zmiany nazw płockich ulic. Początkowo ulicom nadawano nazwy od ich pewnych cech charakterystycznych (Nadwiślańska, Ostatnia), miejscowości, do których prowadziły (Wyszogrodzka, Bielska), czy rodzaju rzemieślników je zamieszkujących (Piekarska, Zduńska), co było dosyć typowe. Podobne nazwy spotykamy w innych miastach. Zmiany w nazwach i tabliczkach o nich informujących zaczęły się wraz z zaborami. Najpierw zaborca pruski starał się uporządkować miasto według swoich zasad, potem zaborca rosyjski nakazał wieszać nowe tabliczki, często z nowymi nazwami, po 1915 r. okupanci niemieccy wydali kolejne zarządzenia.

Swoista rewolucja i ciągłe zmiany nazw ulic zaczęły się w latach II Rzeczypospolitej i właściwie to zjawisko trwa do dzisiaj. Najpierw zniknęły nazwy kojarzące się z carskim zaborcą, zastępowane polskimi postaciami i wydarzeniami, co zresztą często prowadziło do ostrych sporów politycznych. Tak było np. z nazwą ulicy 1 Maja, czy Józefa Kwiatka, co oprotestowały ugrupowania prawicowe w Radzie Miejskiej. Kolejne zmiany przyniosło przejście władzy przez J. Piłsudskiego i ekipę sanacyjną. Wtedy tradycyjne nazwy zmieniono na miłe nowej władzy, np. ul. Kolegialna zmieniła się w ul. Polskiej Organizacji Wojskowej, pl. Floriański w pl. Marszałka Józefa Piłsudskiego, a nowo wybudowany most został nazwany mostem im. Legionów Józefa Piłsudskiego.

Hitlerowcy, chcący zrobić z Płocka niemiecki Schröttersburg, część ulic przetłumaczyli na język niemiecki (Sonnen Strasse, Töpfer Strasse, Sportstrasse), resztę nazwali po swojemu, usuwając polskich patronów i zastępując ich własnymi (Paul Sohn

Strasse, Oststrasse, Tannenbergerstrasse). Po wojnie komuniści do nazw ulic wprowadzili swoich bohaterów, organizacje i wydarzenia (np. gen. K. Świerczewskiego, M. Nowotkę, B. Bieruta, Związek Młodzieży Polskiej, Rewolucję Kubańską). I wreszcie po 1989 r. zaczęły zniknąć nazwy związane z systemem komunistycznym, co praktycznie trwa do dzisiaj, bo na mocy ustawy z 1 kwietnia 2016 r. do 1 września 2017 r. z przestrzeni publicznej powinny zniknąć nazwy, związane z PRL-em, a jeszcze kilka takich w Płocku zostało.

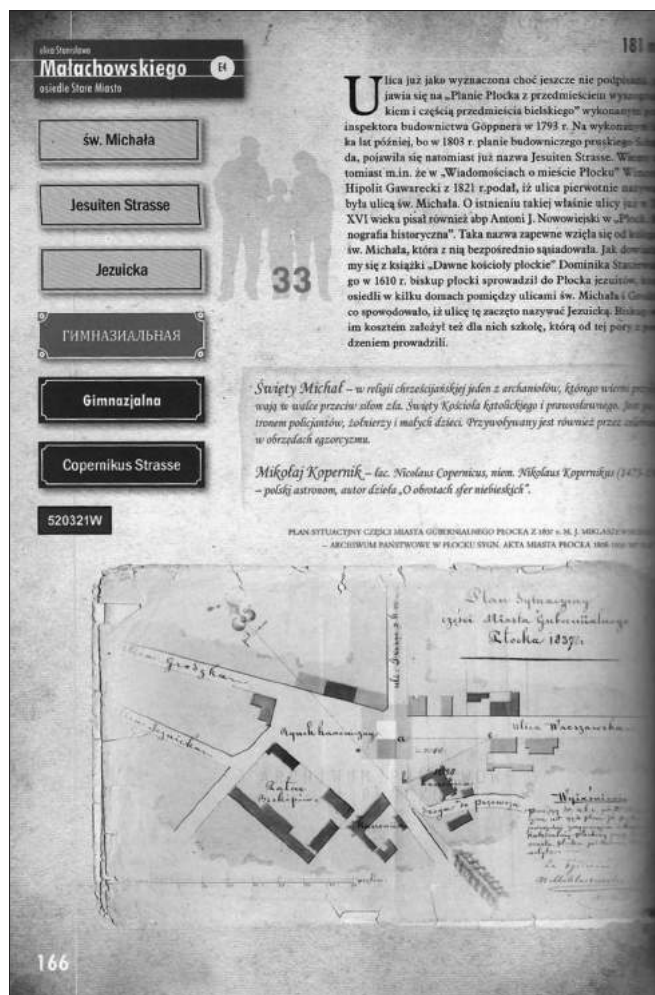
Tak więc Autor miał co robić, pokazując kolejne zmiany niektórych ulic, jak np. Collegien Strasse – Kolegialna – POW – Erich Koch Strasse – marsz. Józefa Stalina – i znowu Kolegialna. Przy okazji jest to świetny przykład, jak sytuacja polityczna wpływa na nazwy ulic. Podobnie jest z pobliskim placem, wyznaczonym przez zaborcę pruskiego w końcu XVIII w.: Collegien Platz – Frauer Platz – Wilhelm Platz – Plac Floriański – pl. Marszałka Józefa Piłsudskiego – znowu Collegien Platz – pl. Powstańców Warszawskich – pl. Obrońców Warszawy,

co obowiązuje do dzisiaj. Jednak większość nazw ulic takich perturbacji nie przechodziła.

Z racji rozwoju przestrzennego Płocka, najwięcej nazw dotyczy II połowy XX w., kiedy z powodu wybudowania Petrochemii miasto szybko się rozwijało i pojawiały się nowe ulice, które musiały otrzymać nazwy. Kolejna faza rozwoju Płocka związana była z włączaniem w granice miasta okolicznych wsi.

Album ma układ alfabetyczny, choć najpierw zaczynają się ulice, mające w nazwie cyfry. Nazwa każdej ulicy jest zapisana na tabliczce z podaniem osiedla, na którym się znajduje oraz współrzędnymi na planie Płocka, który jest dołączony do albumu. Jeżeli ulica zmieniała nazwy, są one pokazane na odpowiednich tabliczkach w układzie chronologicznym. Oprócz tego – dla dociekliwych – podany jest numer drogi (wojewódzkiej, powiatowej, gminnej), na której leży. W osobnych ramkach przedstawieni są patroni ulic w formie notki biograficznej, czy wyjaśnienia wydarzenia. Autor podał nawet ilość osób, zameldowanych na każdej ulicy według danych Urzędu Miasta Płocka (stan na czerwiec 2015 r.).

Przykładowy wygląd jednej ze stron albumu, w tym przypadku dotyczący ul. Małachowskiego

W warstwie tekstowej P. Gryszypanowicz scharakteryzował historię każdej ulicy: kiedy powstała, podając tam, gdzie to było możliwe datę odpowiedniej uchwały Rady Miasta nadającą nazwę, czasami okoliczności nadania nazwy i wszystkie zmiany nazwy.

Album jest bardzo bogato ilustrowany. Prawie każda ulica pokazana jest na fotografii archiwalnej lub współczesnej, często towarzyszą temu odpowiednie fragmenty planów Płocka z XIX lub XX w. Występują też fotokopie dokumentów archiwalnych z uchwałą o nadaniu nazwy ulicy. Na końcu albumu znajduje się bibliografia, która pozwala zorientować się, z jakich źródeł i literatury Autor korzystał. Są tam źródła archiwalne, głównie z Archiwum Państwowego w Płocku i Muzeum Mazowieckiego, ale także z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, czy Muzeum Narodowego w Krakowie. Poza tym – opracowania historyczne i artykuły z „Głosu Mazowieckiego” z lat 30. Załączony jest też indeks alfabetyczny nazw ulic, alei, placów, rond z podaniem osiedla, na którym się znajdują i oczywiście stroną w opracowaniu. Osobny indeks dotyczy nazw historycznych, co jest znakomitym ułatwieniem dla tych, którzy szukają ulicy według tego klucza.

Album pod względem merytorycznym został opracowany bardzo starannie. Autor zadał sobie wiele trudu, wyszukując odpowiednie uchwały Rady Miasta, bądź plany Płocka. Wykorzystał też mnóstwo zdjęć poszczególnych ulic. Wiele z nich wykonał samodzielnie, przemierzając ulice miasta. Można mieć jedynie uwagę natury estetycznej, że 90% zdjęć ulic została wykonana wczesną wiosną lub jesienią 2016 r., przez co fotografie, mimo koloru, wyglądają podobnie, w tonacji późnej jesieni.

Jedynym chyba błędem faktograficznym, jaki udało się wychwycić jest informacja dotycząca przemianowania ulicy Aleksandryjskiej na ulicę Józefa Piłsudskiego. Nastąpiło to z okazji zjazdu byłych legionistów Ziemi Płockiej 6 sierpnia 1926 r. i zjazd miał jakoby zaszczyścić swoją obecnością Józef Piłsudski (s. 209). W tej informacji jest kilka błędów: rzeczony zjazd odbył się nie w 1926, ale w 1925 r. i wtedy nastąpiła zmiana nazwy ulicy¹. Piłsudski nie przyjechał na zjazd. W Płocku był tylko raz – 10 kwietnia 1921 r. na okoliczność odznaczenia obrońców Płocka i nadania miastu Krzyża Walecznych za obronę przed bolszewikami. Na początku sierpnia 1925 r. przebywał na wypoczynku w Druskiennikach i po powrocie stamtąd wziął udział w zjeździe legionistów w Warszawie, gdzie wygłosił przemówienie. Natomiast rok później – 8 sierpnia 1926 r. istot-

nie zaszczylił zjazd legionistów, ale w Kielcach i oba zjazdy były imprezami o charakterze ogólnopolskim².

Po rozmowie z Autorem okazało się, że P. Gryzpanowicz oparł się o pismo Magistratu miasta Płocka z 30 lipca 1925 r. do Rady Miejskiej z wnioskiem o zmianę nazwy ulicy Aleksandryjskiej oraz protokołu z posiedzenia Rady Miejskiej z 3 sierpnia 1925 r., gdzie tenże wniosek wprowadzono pod obrady. Istotnie, we wniosku jest informacja o mającej nastąpić wizycie J. Piłsudskiego w Płocku 6 sierpnia 1925 r.³ Skąd to się wzięło – nie wiadomo. Możliwości są dwie: albo J. Piłsudski istotnie planował wizytę w Płocku – co jest wątpliwe – i w ostatniej chwili ją odwołał, albo wnioskodawcy konfabulowali, bądź opierali się o niesprawdzone informacje, aby zwiększyć szanse przeforsowania wniosku. Tak czy inaczej – J. Piłsudski do Płocka nie przyjechał i należało to sprawdzić. Zamiana daty 1925 na 1926 r. jest zwykłą literówką. Oczywiście jest to drobne potknięcie bez większego znaczenia.

Generalnie album Piotra Gryzpanowicza należy ocenić bardzo wysoko – nie tylko ze względu na stronę edytorską, ale przede wszystkim treść. Nikt wcześniej nie podjął się podobnego zadania i to nie tylko w Płocku, ale także w kraju. Jest to jego autorski, pionierski pomysł, przez niego zrealizowany od początku do końca. Żadne miasto w Polsce nie ma podobnej publikacji i album P. Gryzpanowicza może teraz służyć za wzór podobnych opracowań ulic w innych miastach w Polsce.

Album ma jeszcze jedną zaletę, o której Autor mimochodem wspomniął we wstępie. Otóż, charakteryzując kolejne zmiany nazw ulic i okoliczności im towarzyszące, nie ocenia tego, nie ulega emocjom i nie poddaje ocenie, czy nowi patroni byli właściwi i godni takiego wyróżnienia. Ta powściągliwość i pozostawienie osądu czytelnikom jest warta podkreślenia.

A swoją drogą – z racji wspomnianej ustawy dekomunizującej przestrzeń publiczną – znowu nastąpiły zmiany nazw ulic. Jest to więc doskonały pretekst, aby wydać suplement, aktualizujący stan po 1 września 2017 r.

Grzegorz Gołębiewski

Przypisy

¹ *Zjazd Legionistów w Płocku*, „Dziennik Płocki”, nr 182 z 7 sierpnia 1925, s. 3; *Ulica im. Piłsudskiego*, „Dziennik Płocki”, nr 186 z 12 sierpnia 1925 r., s. 3; P. Piotrowski, *Związek Legionistów Polskich w Płocku (1922-1939)*, „Studia Mazowieckie” 2015, nr 3, s.136-137.

² *Rocznica wymarszu Kadrowki*, „Dziennik Płocki”, nr 182 z 7 sierpnia 1926, s. 1; W. Jędrzejewicz, *Kronika życia Józefa Piłsudskiego 1867-1935*, t. 2 – 1921-1935, Warszawa 1989, s. 173, 244-246.

³ Archiwum Państwowe w Płocku, akta miasta Płocka, sygn. 22 100, pismo Magistratu m. Płocka do Rady Miejskiej z 30 lipca 1925 r., k. 475; pismo do radnych z porządkiem obrad XXXIII posiedzenia Rady Miejskiej (b. d.), k. 476; załącznik nr 220 protokołu posiedzenia Rady Miejskiej z dnia 3 sierpnia 1925 r., k.477; sygn. 22 102, protokół XXXIII posiedzenia Rady Miejskiej z 3 sierpnia 1925 r., verso k. 50.

Z ŻAŁOBNEJ KARTY

PROFESOR ANDRZEJ CHODUBSKI NIE ŻYJE

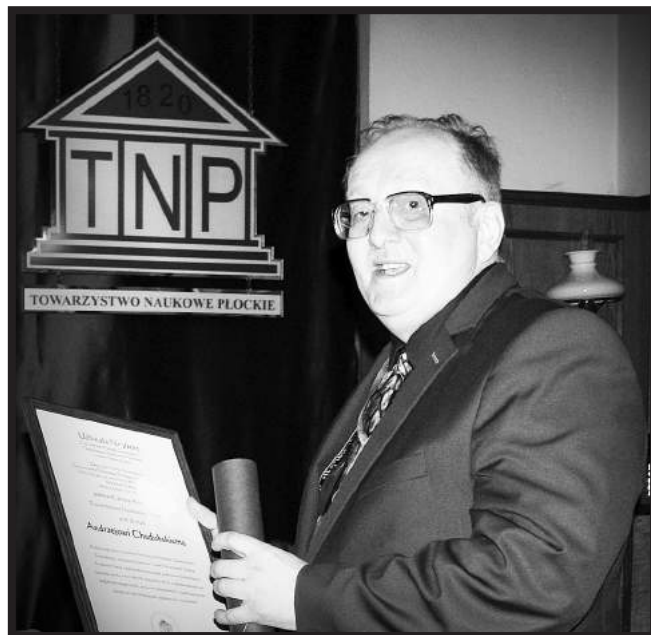
6 lipca 2017 r. zmarł prof. dr hab. Andrzej Chodubski, jeden z najwybitniejszych polskich uczonych, nauczyciel, wychowawca, mentor, prawy człowiek, Członek Honorowy TNP.

A. Chodubski urodził się 1 stycznia 1952 r. w Grabienicach Małych na Mazowszu. W 1976 r. ukończył z wyróżnieniem studia na Uniwersytecie Gdańskim na kierunku historia. Pięć lat później, w 1981 r., uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych, w 1986 r. doktora habilitowanego, a w roku następnym docenta. W 1996 r. otrzymał tytuł naukowy profesora. Był profesorem zwyczajnym w Instytucie Politologii Uniwersytetu Gdańskiego. Promotor i recenzent licznych prac licencjackich, magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych.

A. Chodubski był politologiem, specjalizował się w metodologii badań politologicznych, problematyce przemian cywilizacyjnych oraz w zagadnieniach mniejszości narodowych i etnicznych. Zajmował się kwestiami prognostyki i etyki w badaniach politologicznych. Badał dzieje Gdańska i Mazowsza. Odbił staże naukowe na uniwersytetach w Messynie (1985, 1991, 1993, 1994), w Wiedniu (1987), w Parmie (1989), w Amsterdamie (1990). Kierował pracami badawczo-naukowymi, m.in.: Stosunki społeczne na Kaukazie w recepcji polskich zesłańców, Komunikacja życia politycznego. Kategorie teoretyczne i ich przewartościowania, Tożsamość polonijna na tle przemian cywilizacyjnych świata. Napisał prawie 1300 prac naukowych o dużym znaczeniu. Opublikował szereg wartościowych artykułów w „Notatkach Płockich”.

Fot. Rafał Majewski

Profesor Andrzej Chodubski (1952-2017)

Ten gdański uczyony o szerokich horyzontach, z pochodzenia Mazowszaniec, ujawnił i upowszechnił zasługi swojego krajana – Witolda Zglenickiego. Towarzystwo Naukowe Płockie opublikowało dwie prace zwarte: *Witold Zglenicki „polski Nobel” 1850-1904* i *Górnik, geolog Witold Zglenicki (1850-1904). „Polski Nobel”, Płock 2011.*

Był członkiem Komitetu Nauk Politycznych Polskiej Akademii Nauk. Od 1977 r. działał w Polskim Towarzystwie Nauk Politycznych. W 1984 r. wstąpił do Towarzystwa Naukowego Płockiego, a w 2015 r. został jego Członkiem Honorowym.

A. Chodubski za swoje zasługi był wielokrotnie nagradzany, m.in. nagrodami ministra i rektora, Nagrodą im. Ireny i Franciszka Skowyrów na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (2001).

Profesor Andrzej Chodubski, wypróbowany przyjaciel, darczyńca Towarzystwa Naukowego Płockiego został pochowany 12 lipca 2017 r. na Cmentarzu Garnizonowym w Gdańsku. W uroczystości pogrzebowej wzięli udział przedstawiciele TNP: prof. Zbigniew Kruszewski, prezes TNP, doc. dr Wiesław Koński, Sekretarz Generalny TNP i dr Andrzej Kansy, dyrektor Biura Zarządu TNP.

Prof. Andrzej Chodubski zostanie zapamiętany jako człowiek skromny, pełen dobra i radości.

Andrzej Kansy

**BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO
ZA OKRES I VII – 30 IX 2016 R.**

I. DZIAŁ OGÓLNY

Bibliografie

1. **Bibliografia** Mazowska Płockiego za okres I VII – 30 IX 2015 r. / oprac. Justyna Bziuk, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska. // Notatki Płockie. – 2016, nr 3/248, s. 53-71
2. **KOŃSKI, Wiesław.**: 60 roczników „Notatek Płockich”: bibliografia zawartości (1956-2016) nr 1-247 / Wiesław Adam Koński. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2016. – 195 s.; 30 cm. – Na okł. tyt. czasop.: Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego. – Indeks. – ISBN 978-83-60348-78-9
- Czasopisma regionalne. Wydawnictwa ciągłe**
3. **Auto** Kurier Płock i region: informator motoryzacyjno-reklamowy. – 2016, [R.17], nr 7(2)[459]-9(459)[461]. – Płock: [b.w.], 2016. Mies.
4. **Biuletyn** Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy / red. Anna Węglińska, Katarzyna Kozakowska. – 2016, nr 2(19). – Warszawa: Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy; Wojewódzki Urząd Pracy, 2016. – Kwart.
5. **Biuletyn** Obserwatorium Integracji Społecznej / Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej. – 2016, nr 1. – Warszawa: MCPS Wydział ds. Badań Społecznych, 2016. – Półroc. – ISBN 2083-8883
6. **Czas** Wisły: bezpłatny magazyn piłkarskiej Wisły. – 2016, nr 59-63. – Płock: Wisła Płock S.A., 2016. – Niereg.
7. **Edukacja** Otwarta / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica; [red. nac. Maria Chmielewska]. – 2016, [R. 15], nr 2. – Płock: SWPW, 2016. – Półroc. – ISSN 1642-5227
8. **eWyszogród.pl** Extra: Czerwińsk, Bodzanów, Bulkowo, Mała Wieś, Młodzieszyn, Radzanowo, Wyszogród, Zakroczym / red. nac. Paweł Kłobukowski. – 2016, [R.3], nr 7-9. – Wyszogród: Boruta Motors P. Kłobukowski, 2016. – Mies.
9. **Fundusze** Europejskie na Mazowszu: Biuletyn Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020 / red. Jerzy Gontarz, Agata Rokita. – 2016, [R. 3], nr 3. – Warszawa: Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych, 2016. – Kwart. – ISSN 2391-4629
10. **Gazeta** Wyborcza / red. nac. Adam Michnik. – 2016, nr 152-229. – Warszawa: Agora SA, 2016. – Dz. – ISSN 0860-908X – Zawiera dod. „Gazeta Wyborcza Płock”; red. nac. Arkadiusz Adamkowski.
11. **Gazetka** Akowska: pismo Związku Żołnierzy Armii Krajowej „Mazowsze” w Płocku / red. Zenon Kluczyński. – 2016, [R. 16], nr 5(177)-6(178). – Płock: Związek Żołnierzy AK „Mazowsze”, 2016. – Niereg.
12. **Głos** Słupna: Biuletyn Gminy Słupno / red. zespół. – 2016, [R.12], nr 11(46). – Słupno: UG, 2016. – Niereg.
13. **Gość** Niedzielny: tygodnik katolicki / red. nac. ks. Marek Gancarczyk. – 2016, R. 93, nr 27-39. – Katowice: Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej w Katowicach, 2016. – Tyg. – ISSN 0137-7604 – Zawiera dod. „Gość Płocki”.
14. **Humanizacja** Pracy / Fundacja Humanizacja Pracy, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku; [red. nac. Danuta Walczak-Duraj]. – 2016, nr 3(285). – [S.l.]: FHP; Płock: SWPW, 2016. – Kwart. – ISSN 1643-7446
15. **Informacje** SUTW w Płocku / red. zespół. – zeszyt 12 (2015/2016). – Płock: Stowarzyszenie Uniwersytetu Trzeciego Wieku, 2016. – Roc.
16. **Informator** Gminy Mochowo: Biuletyn Samorządu Gminnego / red. zespół. – 2016, [R. 2], nr 2. – Mochowo: Urząd Gminy, 2016. – Roc.
17. **Kontakt**: Biuletyn Informacyjny Burmistrza i Rady Miejskiej w Drobinie / Andrzej Samoraj. – 2016, [R. 22], nr 91 (wrzesień). – Drobin: UMiG, 2016. – Kwart. – ISSN 1730-8208
18. **Kronika** Mazowiecka: Pismo Samorządu Województwa Mazowieckiego / red. nac. Iwona Dybowska. – 2016, nr 7-9. – Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2016. – Mies. – ISSN 1730-749X
19. **Kurier** Gminy Bulkowo / red. zespół. – 2016, [R. 4], nr 3(15). – Bulkowo: Urząd Gminy Bulkowo, 2016. – Mies.
20. **Kurier** Sierpecki / red. nac. Sylwia Krupińska. – 2016, [R. 8], nr 27-39. – Sierpc: P.H.U. Comp-Art 2016. – Tyg. – ISSN 2080-1556
21. **Lokalna** Gazeta Kutna i Regionu: plus Łęczycza, Gostynin / red. nac. Patryk Ślęzak. – 2016, [R. 8], nr 367-379. – Kutno: „IMEDIA”, 2016. – Tyg. – ISSN 2080-2269
22. **Ludność**, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2015 r. = Population, vital statistics and migration in mazowieckie voivodship in 2015 / [red. główny Barbara Czerwińska-Jędrusiak]. – Warszawa: Urząd Statystyczny, 2016. – 219, [3] s.: wyk.; 30 cm. – (Informacje i Opracowania Statystyczne). – Roc. – ISSN 1643-5818 – Tyt. równol.: Population, vital statistics and migration in mazowieckie voivodship in 2015
23. **M 4: Międzyosiedlowy** Magazyn Mieszkańców Płocka: Śródmieście, Tysiąclecia, Skarpa, Międzytorze, Podolszyce / red. nac. Jan Bolesław Nycek. – 2016, [R. 5], nr 1(25) lipiec. – Płock: Wydawnictwo Marow Jan B. Nycek, 2016. – Niereg.
24. **Mariawita**: pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów / red. Kolegium. – 2016, [R.58], nr 6/7-8. – Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2016. – Mies. – ISSN 0209-3103
25. **Mazowiecka** Szwajcaria: Brudzeń Duży zaprasza: bezpłatne pismo społeczno-kulturalne Towarzystwa Przyjaciół Gminy Brudzeń im. Pawła Włodkowica / red. nac. Andrzej Dwojnych. – 2016, R. 15 [właśc. 14], nr 2(54-55). – Brudzeń Duży – TPGB, 2016. – Kwart. – ISSN 1642-9214
26. **Mazowiecki** Rynek Pracy: Biuletyn Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie / red. nac. Wiesława Lipińska. – 2016, R. 13, nr 4-5. – Warszawa: Wojewódzki Urząd Pracy, 2016. – Dwumies. – ISSN 2082-856X
27. **Mazowsze**: Analizy i Studia / [Zespół aut. Maciej Sulmicki et al.]. – 2016, nr 2(50). – Warszawa: Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, 2016. – Niereg. – ISSN 1896-6322
28. **Mazowsze**: Studia Regionalne / red. nac. Adriana Barbara Cieślak. – 2016, nr 19. – Warszawa: Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, 2016. – Niereg. – ISSN 1689-4774
29. **Meritum**: Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny / red. nac. Janina Ziętek. – 2016, nr 3. – Warszawa: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, 2016. – Kwart. – ISSN 1896-2521
30. **MiastO!Żyje**: płocki miesięcznik kulturalny / oprac. Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki i Wydział Promocji i Informacji Urzędu Miasta Płocka. – 2016, [R.5], nr 7-9 + Informator Społeczny: lipiec, wrzesień. – Płock: Urząd Miasta, 2016. Mies.
31. **Miesięcznik** Pastorski Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / red. ks. Andrzej Janicki. – 2015, [R. 100(110)], nr 1-12. – Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2015. – Mies. – ISSN 0209-3642

- 32. Moda** na Mazowsze / red. wydania Anna Somorowska. – 2016, nr 04. – Warszawa: Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, 2016. – Niereg. – Egzemplarz bezpłatny
- 33. Nasz** Gostynin: biuletyn miejski / red. nac. Maria Ziętek. – 2016, [R. 5], nr 3(30). – Gostynin: Gmina Miasta Gostynina. Wydział Rozwoju Miasta, Promocji i Ochrony Zdrowia 2016. – Kwart. – ISSN 2081-4364
- 34. Nasz** Płock: bezpłatny magazyn mieszkańców Płocka i Mazowsza Płockiego / red. nac. Jan Bolesław Nycek. – 2016, [R.13], nr 4(110). – Płock: Wydawnictwo MAROW – Jan Bolesław Nycek, 2016. – Niereg. – ISSN 1731-5484
- 35. Nasz** Sierpc: biuletyn Rady i Burmistrza / red. kolegium. – 2016, nr 1 (108). – Sierpc: Urząd Miasta, 2016. – Kwart.
- 36. Nasza** Gmina: informator Gminy Stara Biała / red. zespół. – 2016, [R. 6], nr 3(20). – Stara Biała: Urząd Gminy, 2016. – Kwart.
- 37. Nasza** Gmina Radzanowo: monitor samorządowy gminy Radzanowo / red. zespół. – 2016, [R. 6], nr 16. – Radzanowo: Urząd Gminy, 2016 – Kwart. – ISSN 2084-0853
- 38. Notatki** Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / [red. nac. Wiesław Koński]. – 2016, [R.60], nr 3/248. – Płock: TNP, 2016. – Kwart. – ISSN 0029-389X
- 39. Obserwator** Płocki: Gostynin, Płock, Sierpc: magazyn publicystyczno-społeczny, bezpłatny biuletyn Grupy Inicjatywnej Stowarzyszenia „Nasza Mała Ojczyzna – Mazowsze” / Red. zespół. – 2016, nr 5-6(lipiec-sierpień). – Płock: Agencja Reklamowa „PAVO”, 2016. Niereg.
- 40. PetroNews.pl:** Płock i powiat płocki / red. nac. Agnieszka Stachurska. – 2016, [R. 4], nr 13-18. – Płock: PR-image na podstawie umowy franczyzowej z Extra Media Sp. z o.o., 2016. – Dwutyg. – ISSN 2353-0863
- 41. Płocki** Rocznik Historyczno-Archivalny: Archiwum Państwa w Płocku; [red. nac. Tomasz Piekarski]. – T.8(2016). – Płock: AP, 2016. – Rocz. – ISSN 1426-4684
- 42. Powiat** Płocki Dobrze Ułożony: magazyn informacyjny powiatu płockiego: Bielsk, Bodzanów, Brudzeń Duży [...]. – 2016, [R. 2], nr 5. – Płock: Rada i Zarząd Powiatu w Płocku, 2016. – Niereg. – ISSN 2450-6826
- 43. Razem:** magazyn wewnętrzny Grupy ORLEN. – 2016, [R. 2], nr 4-5. – Płock: PKN ORLEN SA, 2016. – Niereg.
- 44. Sierpecka** Fara: pismo Parafii p.w. Św. Wita, Modesta i Krescencji. Na prawach maszynopisu / red. zespół. – 2016, [R.21], nr 7/8(236/237). – Sierpc: Parafia p.w. Św. Wita, Modesta i Krescencji, 2016. – Mies.
- 45. Słowo** Gozdowa: biuletyn Wójta i Rady Gminy / red. zespół. – 2016, [R. 19], nr 3(66). – Gozdowo: Urząd Gminy, 2016. – Kwart. – ISSN 1898-172X
- 46. Słubicki** Biuletyn Informacyjny / red. nac. Krzysztof Głowacki. – 2016, [R. 2], nr3/7. Słubice: Gmina Słubice, 2016. – Kwart.
- 47. Spotkanie** / red. zespół. – 2016, [R.11], nr 7/117-9/119. – Rogozino: Parafia św. Faustyny Apostołki Bożego Miłosierdzia, 2016. – Mies.
- 48. Stanisławówka:** biuletyn parafialny / Red. zespół. – 2016, nr 1(1)-4(4). – Płock: Parafia św. Stanisława Kostki, 2016.– Tyg.
- 49. Studia** Mazowieckie / red. nac. Janusz Szczepański. – R. 10/25(2016), nr 3. – Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Ciechanów: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2016. – Kwart. – ISSN 1231-2797
- 50. Tygodnik** Płocki / red. nac. Tomasz Szatkowski. – 2016, [R.44], nr 27-39. – Płock: Dziennikarsko-Wydawnicza Spółdzielnia Pracy „AKAPIT”, 2016. – Tyg. – ISSN 0208-6972
- 51. U Świętego** Marcina: pismo Parafii Św. Marcina w Słupnie / red. nac. Jakub Siwek. – 2016, [R. 7], nr 5(46)-4(45). – Słupno: Parafia św. Marcina, 2016. – Mies
- 52. W Duchu** i Prawdzie: katolicka gazeta gostynińska / red. nac. Janina Przygocka. – 2016, [R. 23], nr 3(243)-4(244). – Gostynin: Parafia św. Marcina, 2016. – Mies.
- 53. Wieś** Mazowiecka: Miesięcznik Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego / red nac. Ewa Gregorczyk. – 2016, nr 7/8-9. – Warszawa: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2016. – Mies. – ISSN 1507-4714
- 54. Wieści** Gminne (Bielsk): pismo Urzędu Gminy Bielsk. – 2016, [R. 10], nr 38(3). – Bielsk: Urząd Gminy, 2016. – Niereg.
- 55. Wieści** znad Wisły / red. Ewa Smuk-Stratenwerth, Monika Deja. – 2016, [R. 23], nr 98. – Grzybów: Stowarzyszenie „Ziarno”, 2016. – Niereg. – ISSN 1643-7810
- 56. Zagraj** to Sam: przeboje w zapisie nutowym / red. nac. Janusz Wiśniewski. – 2016, [R.23], nr III(237). – Płock: Studio „Bis”, 2016. – Kwart. – ISSN 1231-0980
- 57. Zeszyty** Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne / = Economic Notes; [red. nac. Anna Nowacka]. – T. 23(2016). – Płock: Wydawnictwo PWSZ, 2016. – Niereg. – ISSN 1644-888X
- 58. Zeszyty** Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Społeczeństwo. Edukacja. Język / [red. nac. Jacek Grzywacz]. – T. 4(2016). – Płock: Wydawnictwo PWSZ, 2016. – Rocz. – ISSN 2353-1266

Poszczególne okręgi i miejscowości

Płock

— BOROWSKI, Jerzy.: Organizacje sportowe w Płocku w latach 1882-1904 = poz. 240

59. KUKOMSKA, Lucyna.: Wiąże nas Wisła / [tekst] Lucyna Kukomska; [zdjęcia] Dariusz Ossowski. – Zagnańsk: Świętokrzyskie Towarzystwo Regionalne, 2016. – 109 s.: il. kolor.; 21 cm. – (Biblioteka Świętokrzyska ; 346) – ISBN 978-83-64439-25-4

60. LEWANDOWSKA, Anna.: Płock za pół ceny: zabrakło... jedzenia! / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2016, nr 213, s. 3, il.

Akcja promocyjna „Płock za pół ceny” organizowana przez Radio ZET Gold i Urząd Miasta Płocka.

61. LEWANDOWSKA, Anna.: Powtórzymy Płock za pół ceny: i wiosną, i jesienią / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2016, nr 214, s. 1, il.

Akcja promocyjna „Płock za pół ceny” organizowana przez Radio ZET Gold i Urząd Miasta Płocka.

— MIERZEJEWSKA, Edyta.: Jak i za ile się Płock reklamuje = poz. 189

62. ORŁOWSKA, Milena.: Płock miastem rabatów: już w najbliższy weekend / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2016, nr 208, s. 1, il.

Akcja promocyjna „Płock za pół ceny” organizowana przez Radio ZET Gold i Urząd Miasta Płocka.

63. SPINGER, Filip.: Znajomy spojrzal z góry na rzekę i łeb mu urwało / Filip Springer; rozm. przepr. Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 217, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

Rozmowa z publicystką i autorem książek, Filipem Springerem nt. Płocka. Artukul zawiera fragm. książki „Miasto Archipelag”.

— SPRINGER, Filip: Miasto Archipelag = poz. 175

Szczutowo (gmina)

64. TWARDOWSKI, Andrzej.: Dożynki Powiatu Sierpeckiego: 4 września 2016 roku w Szczutowie / Andrzej Twardowski; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2016, nr 4(110), s. 7, il.

Prezentacja Gminy Szczutowo.

Pamiętniki. Wspomnienia

- ORŁOWSKA, Milena.: Noszę Płock w plecaku, jak żołnierz chleb i amunicję = poz. 121
- (lesz).: Płocczanie otrzymali Krzyże Wolności i Solidarności = poz. 130
- ORŁOWSKA, Milena.: Gdy mama z córką razem szykują pompony = poz. 253
- STOGOWSKA, Anna Maria.: Prezydenci Płocka (do 1939 r.) = poz. 111

Biografie

Alabrudzińska, Kalina

- 65. ORŁOWSKA, Milena.:** Ten drugi kebab, czyli manifest jej wolności / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 229, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.
Film krótkometrażowy „Niestrudzeni wędrowcy” w reżyserii płocczanki Kaliny Alabrudzińskiej nagrodzony w Konkursie Młodego Kina na festiwalu filmowym w Gdyni.

Askanas, Kazimierz

- 66. GROCHOWSKA-IWAŃSKA, Krystyna.:** Dwa i pół wieku rodziny Askanasów w Płocku: Stefan Kazimierz Askanas. Cz.2 / Krystyna Grochowska-Iwańska, Agnieszka Wojciechowska. // Notatki Płockie. – 2016, nr 3/248, s. 29-35, il. – Streszcz. w jęz. ang.

Bontemps Piotr Karol

- 67. KORDALA, Tomasz.:** Zapomniany generał Wojska Polskiego Piotr Bontemps 1777-1840: 195 lat Muzeum Mazowieckiego w Płocku: informator wystawy 12 kwietnia-3 lipca 2016. [Tomasz Kordala]. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2016. – [4] s.: il. kolor.; 30 cm.
Informator wystawy 12 kwietnia-3 lipca 2016

Bure, Albert de

- 68. STEFAŃSKA, Ewelina.:** Francuski kapitan, który dzielnie Płocka bronił / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 229, dod. Magazyn Płocki, s. 6, il.
Francuz, kpt. Albert de Bure - uczestnik walk w obronie Płocka w 1920 r.

Cegłowski, Stefan

- 69. LEWANDOWSKA, Anna.:** Ksiądz Stefan Cegłowski Płocczaninem Roku 2015 / Anna Lewandowska, Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 172, s. 1, il.

Celińska, Zofia

- (lesz).: 4. Płockie Dni Żydowskie = poz. 237

Ciarkowski, Dariusz

- 70. NYCEK, Jan Bolesław.:** Dariusz Ciarkowski (1957-2016) / Jan Bolesław Nycek. // Nasz Płock. – 2016, nr 5(111), s. 11, il.
Dariusz Ciarkowski – były wiceprezydent Płocka i burmistrz Drobina.

Garkowska, Małgorzata

- 71. LEWANDOWSKA, Anna.:** Stała i kroitła te pomidory...: dlaczego taka smutna / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 223, dod. Magazyn Płocki, s. 6-7, il.
Małgorzata Garkowska, autorka powieści „Układanka z uczuć”.

Gąsiorowski, Paweł Bogdan

- WOŹNIAK, Norbert.: [Opowieści genealogiczne z ziemi sierpeckiej] = poz. 113

Glińska, Zofia

- 72. ORŁOWSKA, Milena.:** Pierwsza polska stewardesa z majątku Biała / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 176, dod. Magazyn Płocki, s. 4-5, il.
Biografia Zofii Glińskiej oprac. na podstawie wspomnień Wandy Tycner i książki Anny Sulińskiej „Wniebowzięte. O stewardesach w PRL-u”.

Gombiner, Abraham

- 73. SCHUDRICH, Michael.:** Abraham Gombiner = Avraham Gombiner/ Michael Schudrich. // Etnografia Nowa. – 07(2015)/08(2016), s. 130-137, il.
Rabin Abraham Gombiner z Gąbina, autor „Magen Awraham” - komentarza do kodeksu prawa religijnego „Szulchan Aruch”.

Guterman, Jakub

- 74. STEFAŃSKA, Ewelina.:** Jakub wraca do magicznego ogrodu : będzie taki film / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 188, dod. Magazyn Płocki, s. 6, il.
Wspomnienia Jakuba Gutermana, urodzonego w Płocku, z okresu dzieciństwa. Prace nad filmem dokumentalnym o losach jego rodziny.

Klicka, Barbara

- 75. BONOWICZ, Wojciech.:** [Z tomu Barbary Klickiej Nice (2015)] / Wojciech Bonowicz. // Znak. – 2016, nr 734-735, s. 124-125, il. – (Moi, Mistrzowie)
Zawiera rec. książki: Nice / Barbara Klicka. – Poznań, 2015.
- 76. KLICKA, Barbara.:** Jak być i nie być poetą / Barbara Klicka; rozm. przepr. Katarzyna Kazimierowska. // Tygodnik Powszechny. – 2016, nr 31, s. 70-73, il.
Rozmowa z poetką, publicystką, laureatką nagrody poetyckiej Silesius - Barbarą Klicką z Płocka.
- 77. SOWIŃSKI, Michał.:** Nagrody Literackie Gdynia przyznane / Michał Sowiński. // Tygodnik Powszechny. – 2016, nr 39, s. 64-65, il.
Nagroda dla Barbary Klickiej za tomik poezji „nice”.

Kolczyński (rodzina)

- 78. MICHALSKA, Jolanta.:** Opowieści mojej mamy: czasy okupacji / Jolanta Michalska. – Płock: „Korepetytor”, 2016. – 93 s. : il. ; 21 cm. – ISBN 978-83-64825-38-5
Wspomnienia o rodzinach: Eichman, Kolczyński, Schwentke, Tews i in.

Koszewski, Jacek

- 79. LEWANDOWSKA, Anna.:** Zaczęła na kaczkę dupkę, dzwony i koszula w kwiatki: po prostu big-beat! / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 188, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.
Wspomnienia z lat 60-tych i 70-tych XX w. muzyka i organizatora tegorocznych wieczorków tanecznych na Starym Rynku – Jacka Koszewskiego.

Kruszewski, Jacek

- 80. MAŁACHOWSKI, Adam.:** Trampkarz, kibic, prezes...: Wisła to całe moje życie / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 164, dod. Magazyn Płocki, s. 4-5, il.
Jacek Kruszewski, prezes Wisły Płock.

Kryśkiewicz, Arkadiusz

81. **STEFAŃSKA, Ewelina.**: Dzień dobry, nazywam się Arcadius / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 199, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 6, il.
Arcadius Mauritz, własc. Arkadiusz Kryśkiewicz – fotograf z Płocka.

Łoś, Stefan

82. **(LESZ).**: Jagiellońska „Szajka” na jubileusz: „Kot”, „Prawdzic”, „Zośka” / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 37, s. 4
Dot. wydania „Szajki” Stefana Łośa z okazji jubileuszu 110-lecia „Jagiellonki”.

Marciniak, Szymon

83. **MAŁACHOWSKI, Adam.**: Euro Marciniaka / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 170, dod. Magazyn Płocki, s. 5, il.
Szymon Marciniak, sędzia piłkarski z Płocka, na Mistrzostwach Europy w Piłce Nożnej we Francji.

Napieralska, Maria

84. **KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.**: Maria Napieralska (1867-1896): literatka z Oporowa przywrócona pamięci / Barbara Konarska-Pabiniak. // Notatki Płockie. – 2016, nr 3/248, s. 6-15, il. – Streszcz. w jęz. ang.
Zawiera czarno-białe fotografie z XIX i pocz. XX wieku.

Olejniczak, Waldemar

- OLEJNICZAK, Waldemar.: Wywiad z postem RP Waldemarem Olejniczakiem = poz. 157

Paprocki, Bartłomiej

- WOŹNIAK, Norbert.: [Opowieści genealogiczne z ziemi sierpeckiej] = poz. 113

Piwnicki (rodzina)

85. **DRZEWIECKI, Bartosz.**: Piwniccy herbu Lubicz odmieniony od XVI do XX wieku / Bartosz Drzewiecki, Tomasz Stawiński; Polskie Towarzystwo Historyczne. – Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2016. – 471 s.: il.; 25 cm. – (Szlachta i Ziemiaństwo na Ziemiach Dawnej Rzeczypospolitej) – Zawiera tablice genealogiczne. – Bibliogr. s. 366-389. Indeksy. – ISBN 978-83-7181-970-4

Smoleński, Władysław

- HORODYSKA-GIŹIŃSKA, Ewa.: Władysław Smoleński i jego testament = poz. 199

Szamel, Władysław

86. **SZAMEL, Władysław.**: Jubileusz płockiego taksówkarza: to już 50 lat / Władysław Szamel; rozm. przezpr. Monika Prusaczyk. // PetroNews.pl. – 2016, nr 15, s. 1, 12, il. – Zawiera czarno-białe fotografie z 2 poł. XX wieku.

Szczepański, Józef Dionizy

87. **SZATKOWSKA, Lena.**: Cenny eksponat trafił do Muzeum Jagiellonki: kolegowaliśmy na pensji z Zosią, siostrą Broniewskiego / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 38, s. 9, il.

List Marii Kuncewiczowej dot. jej ojca, Józefa Dionizego Szczepańskiego, pierwszego dyrektora Gimnazjum Polskiego w Płocku.

Szweykowski, Wojciech Anzelm

88. **GRZYBOWSKI, Michał Marian.**: Mieście duszę, gorliwość

i stałość / Michał Marian Grzybowski. // Gość Niedzielny. – 2016, nr 35, dod. Gość Płocki nr 35/393, s. IV-V, il.

Wojciech Szweykowski – jeden z najbardziej znanych nauczycieli Małachowianki, członek TNP, późniejszy pierwszy rektor Uniwersytetu Warszawskiego.

Tencer, Paweł

89. **KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.**: Jerzy Paweł Tencer nie żyje: z żałobnej karty / Barbara Konarska-Pabiniak. // Notatki Płockie. – 2016, nr 3/248, s. 52, il.

Themerson, Stefan

90. **WOSNITZKA, Małgorzata.**: Komplikowanie świata: nauka i sztuka Stefana Themersona / Małgorzata Wosnitzka. W: Żydzi Wschodniej Polski, Seria 4: Uczni żydowscy / red. nauk. Grzegorz Czerwiński, Jarostaw Ławski. Białystok, Wydawnictwo Alter Studio, 2016 S. 331-342 – Bibliogr. s. 341 – Streszcz. ang.

Tuszyński, Felix

91. **CHLEWIŃSKI, Zbigniew.**: Przyjaciel i artysta: Felix Tuszyński – wspomnienie / Zbigniew Chlewiński. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 27, s. 8, il.

Wspomnienia płocczanina Zbigniewa Chlewińskiego związane z Felixem Tuszyńskim.

92. **ZAREMBA, Szymon.**: Felix Tuszyński, płocczanin, artysta, obywatel świata: 19 VII 1922 – 3 VII 2016 / Szymon Zaremba. // Biuletyn Muzealny. – 2016, nr 2/41, s. 3, il.

Prace Feliksa Tuszyńskiego w Muzeum Mazowieckim w Płocku.

Urbańska, Joanna

93. **JG.**: Zaszczytna nominacja dla nauczycielki z Suska: konkurs / JG. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 39, s. 7, il.
Joanna Urbańska – Nauczyciel Roku 2016.

Wolbach, Ryszard

- WOLBACH, Ryszard.: Wielki dzień romantyka = poz. 303

Żychlińska, Rejzl

94. **SZWARCMAN-CZARNOTA, Bella.**: Rejzl z Gąbina: o poezji Rejzl Żychlińskiej = Rajzel from Gombin: on Rajzel Żychliński's poetry / Bella Szvarcman-Czarnota. // Etnografia Nowa. – 07(2015)/08(2016), s. 139-146

Holocaust w literaturze żydowskiej .

95. **SZWARCMAN-CZARNOTA, Bella.**: Rejzl z Gąbina: o poezji Rejzl Żychlińskiej = Rajzel from Gombin: on Rajzel Żychliński's poetry / Bella Szvarcman-Czarnota. // Etnografia Nowa. – 07(2015)/08(2016), s. 139-146

Holocaust – w literaturze żydowskiej

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Mapy. Plany

- HONDIUS, Henricus.: Henricus Hondius, Nova totius terrarum orbis geographica ac hydrographica tabula (1631-1634) = poz. 311

- HONDIUS, Henricus.: Henricus Hondius, Nova totius terrarum orbis geographica ac hydrographica tabula (1631-1634) = poz. 312

- KOLBERG, Krzysztof Juliusz Henryk: Mappa jeneralna Województwa Płockiego 1826 = poz. 105

- **Plan** Płocka 1908 r = poz. 108

- **Plan** proektirovannago raspoloženâ Gubernskago goroda Plocka plockoj guberni 1898 g = poz. 109

- STASZEWSKI, Kazimierz.: Plan sytuacyjny miasta Płocka 1823 = poz. 110
- **Symboliczna** Karta Europy = poz. 313
- TARGOŃSKI, Leonard.: Atlas Leonarda Targońskiego (1781) = poz. 314

Hydrologia. Meteorologia

- 96. JG.:** Umierają jeziora: nie można zatrzymać eutrofizacji / JG. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 32, s. 6, il.
Niski stan wody w Jeziorze Szczutowskim i Urszulewskim.
- 97. NYCEK, Jan Bolestaw.:** Z biegiem Skrwy Prawej: opowieść o czasach, ludziach, wydarzeniach / Jan Bolestaw Nycek. // Nasz Płock. – 2016, nr 4(110), s. 4, il.
Zawiera rec. książki: Z nurtem rzeki Skrwy/ Jarostaw Kozański. – Płock, 2015.
- SZYMAŃSKI, Marek.: Popatrzeć na rybołowa czyli wielkie sumy z Wisły = poz. 136
- 98. ZIÓŁKOWSKI, Norbert.:** Nasze jeziora znikają / Norbert Ziółkowski. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 205, dod. Magazyn Płocki, s. 3, il.
Niski stan wód w jeziorach w okolicy Łącka.

Roślinność. Zwierzęta

- GRUCA, Ewa.: Płockie zoo dzieciom = poz. 263
- JG.: Umierają jeziora = poz. 96
- RUTKOWSKA, Grażyna.: Oczami Szafera... = poz. 215
- ZIÓŁKOWSKI, Norbert.: Nasze jeziora znikają = poz. 98

Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

- 99. HERZ, Lechosław.:** Podróże po Mazowszu / Lechosław Herz. – Warszawa: Wydawnictwo Iskry, cop. 2016. – 385, [3] s.: il.; 25 cm. – Indeks. – ISBN 978-83-244-0451-3
- KUKOMSKA, Lucyna.: Wiąże nas Wisła = poz. 59
- LEWANDOWSKA, Anna.: Płock za pół ceny: zabrakło... jedzenia! = poz. 60
- LEWANDOWSKA, Anna.: Powtórzymy Płock za pół ceny: i wiosną, i jesienią = poz. 61
- 100. ŁUĆ, Stanisław.:** Mazowsze – przeżyj i pocuj: szlak papieski i Drogi Jakubowe na Mazowszu / [tekst Stanisław Łuć; opracowanie rozdziału Drogi Jakubowe na Mazowszu na podstawie materiałów Jerzego Grzegorza Kazimierczaka i z jego udziałem; ilustracje Wojciech Górski]. – Warszawa: Samorząd Województwa Mazowieckiego, 2016. – 162, [6] s.: il. kolor.; 22 cm. – (Mazowsze, Serce Polski) – Mapa na wyklejce złoż. – Na s. tyt.: Dla podróżników – Poznaj piękno mazowieckiej przyrody i architektury. – ISBN 978-83-65073-77-8
- **Mamy** środki na bezpieczeństwo i turystykę w powiecie płockim = poz. 159
- 101. MARCINIAK, Jola.:** Najlepsze podpłockie kąpieliska: Grabina, Koszelówka, Soczewka, Sobótka / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 31, s. 3, il.
- **Moda** na Mazowsze = poz. 32
- 102. Odkryj** Szlak Książy Mazowieckich / tekst: Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna. // Wieś Mazowiecka. – 2016, nr 7-8(192), s. 6-7, il.
Płock na Szlaku Książy Mazowieckich.
- ORŁOWSKA, Milena.: Płock miastem rabatów: już w najbliższy weekend = poz. 62

III. LUDNOŚĆ

Demografia

- **Ludność**, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2015 r. = poz. 22
- 103. MARCINIAK, Jola.:** Jeśli chłopiec, to Szymon...: mało

- ślubów plenerowych w Płocku, więcej w Słubicach / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 29, s. 4
- **Swoi** i obcy na Mazowszu Północnym w minionym tysiącleciu = poz. 118
- **Sytuacja** osób starszych na Mazowszu = poz. 166

IV. HISTORIA

- OSMAŁEK, Marek.: Przykład edukacji historycznej w szkole gimnazjalnej = poz. 211

Nauki pomocnicze: archiwistyka, heraldyka, geografia historyczna

- 104. BAŃKA, Krystyna.:** Działalność Archiwum Państwowego w Płocku w roku 2015 / Krystyna Bańka. // Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny. – T.8 (2016), s. 165-175
- DRZEWIECKI, Bartosz.: Piwniccy herbu Lubicz odmieniony od XVI do XX wieku = poz. 85
- HONDIUS, Henricus.: Henricus Hondius, Nova totius terrarum orbis geographica ac hydrographica tabula (1631-1634) = poz. 311
- HONDIUS, Henricus.: Henricus Hondius, Nova totius terrarum orbis geographica ac hydrographica tabula (1631-1634) = poz. 312
- 105. KOLBERG, Krzysztof Juliusz Henryk (1776-1831).:** Mapa jeneralna Województwa Płockiego 1826 = Carte generale du Palatinat de Plock 1826: ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego / podług Sotzmanna ze względem na zasługę odmianny przez Juliusza Colberga. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, [2016]. – 1 mapa: il. kolor.; 35x46 cm, na ark. 42x58 cm. – Reprodukacja. – Zawiera: Rys statystyczny Województwa Płockiego oraz Wykład znaków. – Tyt. oraz legenda i statystyka w jęz. pol. i fr. – ISBN 978-83-60348-85-7
- 106. Materiały** archiwalne do XIX-wiecznych dziejów parafii św. Mikołaja w Gąbinie / opracował i wstępem opatrzył ks. Andrzej Rojewski. – Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2016. – 190, [10] s.: il. kolor.; 23 cm. – Indeksy. – ISBN 978-83-65397-10-2
- 107. PIEKARSKI, Tomasz.:** Skarby płockiego archiwum – wystawa w Archiwum Państwowym w Płocku połączona z promocją publikacji Krystyny Bańki „Archiwum Państwowe w Płocku. Informator o zasobie archiwalnym” / Tomasz Piekarski. // Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny. – T.8 (2016), s. 183-186, il. – Zawiera rec. książki: Archiwum Państwowe w Płocku: informator o zasobie archiwalnym / Krystyna Bańka. – Płock, 2015. Wystawa „Skarby płockiego archiwum”.
- 108. Plan** Płocka 1908 r.: ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego / wydał i [rysował] K. Obuchowski. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, [2016]. – 1 mapa: il.; 35x46 cm, na ark. 42x58 cm – Reprodukacja. – Dodatkowo okolice Płocka – ISBN 978-83-60348-84-0
- 109. Plan** proektirovannago raspoloženâ Gubernskago goroda Plocka plockoj guberni 1898 g: ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, [2016]. – 1 mapa: kolor.; 35x46 cm, na arkuszu 42x58 cm – Reprodukacja mapy. – Treść mapy i legendy w jęz. rosyjskim – ISBN 978-83-60348-79-6
- 110. STASZEWSKI, Kazimierz.:** Plan sytuacyjny miasta Płocka 1823: ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego / Kazimierz Staszewski. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, [2016]. – 1 mapa: il. kolor.;

35x46 cm, na ark. 42x58 cm – Reprodukacja – ISBN 978-83-60348-88-8

- 111. STOGOWSKA, Anna Maria.:** Prezydenci Płocka (do 1939 r.): katalog wystawy Archiwum Państwowego w Płocku / Anna Maria Stogowska. // Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny. – T.8 (2016), s. 176-179, il. – Zawiera rec. książki : Prezydenci Płocka (do 1939 r.): katalog wystawy / [opracowanie merytoryczne Krystyna Grochowska-Iwańska, Agnieszka Wojciechowska]. – Płock, 2015.
- **Symboliczna** Karta Europy = poz. 313
  - **TARGONSKI, Leonard.:** Atlas Leonarda Targońskiego (1781) = poz. 314
  - **TETERYCZ-PUZIO, Agnieszka.:** Piastowskie księżne regentki = poz. 125
- 112. WOJTYŁAK, Mariusz.:** Majątek Gulczewo – własność rodziny Bontemps : prezentacja dokumentów Hipoteki Płockiej z zasobu Archiwum Państwowego w Płocku / Mariusz Wojtylak. // Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny. – T.8 (2016), s. 156-162 – Streszcz. w jęz. ang.
- 113. WOŹNIAK, Norbert.:** [Opowieści genealogiczne z ziemi sierpeckiej] / Norbert Woźniak. // Notatki Płockie. – 2016, nr 3/248, s. 47-49, il. – Zawiera rec. książki : Opowieści genealogiczne z ziemi sierpeckiej / Paweł Bogdan Gąsiorowski. – Sierpc, 2014.

Archeologia

- 114. (JAC).:** Ratują gotyckie piwnice: niezwykle odkrycie na płockiej Starówce / (jac). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 34, s. 6, il.
- Invest Bud (Płock)
- 115. Relikty** przeszłości ukryte przy Zamku? // Nasz Gostynin. – 2016, nr 3, s. 5, il.
- Prace archeologiczne wokół Zamku w Gostyninie.
- 116. STEFAŃSKA, Ewelina.:** Sierpecki zamek odkrywa coraz więcej tajemnic / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 178, s. 2, il.
- Odkrycie pozostałości sierpeckiego zamku przy ul Farnej i rzece Sierpienicy, zbudowanego przez kasztelana Prokopa w XVI w.

Historia miejscowości

Drobin

- 117. ZANIEWSKA, Hanka.:** Uwarunkowania przestrzenne, funkcjonalne i społeczne decydujące o utworzeniu nowych miast w województwie mazowieckim na przełomie XX i XXI wieku / Hanka Zaniewska. // Mazowsze : Studia Regionalne. – 2017, nr 19, s. 13-30, il. – Bibliogr. s. 30.

Gąbin

- **SCHUDRICH, Michael.:** Abraham Gombiner = Avraham Gombiner = poz. 73
- **SZWARCMAN-CZARNOTA, Bella.:** Rejzl z Gąbina: o poezji Rejzl Żychlińskiej = Rajzel from Gombin: on Rajzel Zychlinsky's poetry = poz. 94

Mazowsze

- **HERZ, Lechosław.:** Podróże po Mazowszu = poz. 99
- 118. Swoi** i obcy na Mazowszu Północnym w minionym tysiącleciu / redakcja naukowa Adam Koseski, Radostaw Lolo, Janusz Szczepański. – Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor [etc.], 2016. – 258, [1] s.: il.; 24 cm. – Bibliogr. przy art. – ISBN 978-83-7549-264-4
- **TETERYCZ-PUZIO, Agnieszka.:** Piastowskie księżne regentki = poz. 125
- **ZANIEWSKA, Hanka.:** Uwarunkowania przestrzenne,

funkcjonalne i społeczne decydujące o utworzeniu nowych miast w województwie mazowieckim na przełomie XX i XXI wieku = poz. 117

Płock

- **GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.:** Hallerczycy w Płocku = poz. 194
- 119. GRYSZPANOWICZ, Piotr.:** Leksykon nazw płockich ulic / Piotr Gryszpanowicz; [red. Barbara Konarska-Pabiniak]. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2016. – 368 s.: il.; 28 cm + mapa – Bibliogr. s. 350 – ISBN 978-83-60348-77-2
- **KOLBERG, Krzysztof Juliusz Henryk.:** Mappa jeneralna Województwa Płockiego 1826 = poz. 105
- 120. KOWALSKI, Rafał.:** Raz jeszcze: Żydzi – Płock – Polska / Rafał Kowalski, postowie Andrzej Żbikowski. – Płock: Muzeum Mazowieckie w Płocku, 2016. – 362, [2] s.: il.; 25 cm. – Bibliogr. s. 356 – ISBN 978-83-64676-02-4
- **LEWANDOWSKA, Anna.:** Historia zapisana w ulicach = poz. 274
- **MICHAŁSKA, Jolanta.:** Opowieści mojej mamy = poz. 78
- 121. ORŁOWSKA, Milena.:** Noszę Płock w plecaku, jak żołnierz chleb i amunicję / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 205, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.
- Zawiera rec. książki: Raz jeszcze: Żydzi – Płock – Polska / Rafał Kowalski. – Płock, 2016.
- 122. PIOTROWSKI, Paweł.:** Walki z 3. Korpusem Konnym na Mazowszu podczas wojny polsko-rosyjskiej 1920 r. / Paweł Piotrowski. // Studia Mazowieckie. – R. 11/25(2016), nr 3, s. 73-98 – Bibliogr. s. 94-96. – Streszcz. ang., ros.
- Plan Płocka 1908 r = poz. 108
- **Plan** proektirovannago raspoloženâ Gubernskago goroda Plocka plockoj guberni 1898 g = poz. 109
- 123. ROBAK, Waldemar.:** Wojenna flotylla w Płocku – oddaliśmy hołd bohaterom / Waldemar Robak. // PetroNews.pl. – 2016, nr 16, s. 14, il.
- Bitwa 1920 r. o Płock – obchody – 2016 r.
- **STASZEWSKI, Kazimierz.:** Plan sytuacyjny miasta Płocka 1823 = poz. 110
- **STEFAŃSKA, Ewelina.:** Francuski kapitan, który dzielnie Płocka bronił = poz. 68
- **STOGOWSKA, Anna Maria.:** Prezydenci Płocka (do 1939 r.) = poz. 111
- **ŻABOLICKA, Marta.:** [Edukacja, emancypacja, charytatywność – recenzja] = poz. 162
- **ŻUŁAWNIK, Mariusz.:** Zakrwawione sztandary = poz. 158

Sanniki

- 124. GADZIŃSKA, Monika.:** Ożywianie historii, czyli nowa wystawa / Monika Gadzińska. // Wiadomości Sannickie. – 2016, nr 1(11), s. 51-52, il.
- Wystawa pt. „Ożywić historię, czyli pałac za czasów Natanosów i Dziewulskich” w pałacu w Sannikach.

Sikórz

- **DRZEWIECKI, Bartosz.:** Piwnicy herbu Lubicz odmieniony od XVI do XX wieku = poz. 85

Soczewka (gm. Nowy Duninów)

- **KACPRZAK, Michał.:** Jak kartel papiernię w Soczewce uduślił = poz. 132

Srebrna

- **DRZEWIECKI, Bartosz.:** Piwnicy herbu Lubicz odmieniony od XVI do XX wieku = poz. 85

Historia do 1795 r.

- 125. TETERYCZ-PUZIO, Agnieszka (1971-)**: Piastowskie księżne regentki: o utrzymanie władzy dla synów (koniec XII w. – początek XIV w.) / Agnieszka Teterycz-Puzio. – Kraków: Wydawnictwo Avalon, 2016. – 285 s., [15] k. tabl.: il.; 21 cm. – Tekst w jęz. pol., streszcz w jęz. ang. – ISBN 978-83-7730-179-1 (oprawa twarda) – ISBN 978-83-7730-178-4 (oprawa broszurowa)

Historia 1795-1918 r.

- 126. KASPAREK, Norbert**: Wokół wydarzeń w Płocku w dniach 23-27 września 1831 roku / Norbert Kasperek. // Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny. – T.8 (2016), s. 9-32 – Streszcz. w jęz. ang.
Sejm Królestwa Polskiego (1830-1831)
— KORDALA, Tomasz.: Zapomniany generał Wojska Polskiego Piotr Bontemps 1777-1840 = poz. 67
— LUTOMIERSKI, Marcin.: Portrety Żydów płockich = poz. 320

Historia 1918-1939 r.

- LEWANDOWSKA, Anna.: Apel smoleński?: nie w Płocku = poz. 181
— LUTOMIERSKI, Marcin.: Portrety Żydów płockich = poz. 320
— PIOTROWSKI, Paweł.: Walki z 3. Korpusem Konnym na Mazowszu podczas wojny polsko-rosyjskiej 1920 r = poz. 122
— ROBAK, Waldemar.: Wojenna flotylla w Płocku – oddaliśmy hołd bohaterom = poz. 123

Historia 1939-1945 r.

- 127. Co się działo 9 września w Wyszogrodzie?** // eWyszogród.pl Extra. – 2016, nr 9, s. 10, il.
Flotylla Wiślana pod Wyszogrodem podczas kampanii wrześniowej.
— MICHALSKA, Jolanta.: Opowieści mojej mamy = poz. 78
— ORŁOWSKA, Milena.: Pierwsza polska stewardesa z majątku Biała = poz. 72
— Płocki 4. Pułk Strzelców w 1939 r. = poz. 195
— TARKA, Maciej.: Miejsca pamięci zarasta las = poz. 153
128. UMIŃSKI, Michał: Opowieści w warsztacie / Michał Umiński. // Nasza Gmina. – 2016, nr 3(20), s. 12-13, il.
Wspomnienia z czasów niemieckiej okupacji w Proboszczewicach.

Historia 1944-1989

- BEREZOWSKI, Andrzej.: Cały czas na straży tych samych wartości = poz. 177
129. BOGUCKA, Agnieszka: Płockie „nie!” / Agnieszka Bogucka. // Kronika Mazowiecka. – 2016, nr 9, s. 2-4, il.
Ruch ludowy w okręgu płockim w powojennej Polsce, referendum 1946 r. i wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r.
130. (LESZ): Płocczanie otrzymali Krzyże Wolności i Solidarności: odznaczenia dla represjonowanych / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 30, s. 9
Chmielewski Jakub Leszek, Czupryn Andrzej, Jadczyk Eliza, Kalota Robert, Kucharski Jerzy Zbyszko, Łukowski Konrad, Pawłowicz Jacek Marian, Przybylska-Wendt Grażyna, Tryszczyno-Pacałowska Aleksandra
W art. błęd w nazwisku, którego prawidłowa forma -Aleksandra Tryszczyno-Pacałowska- występuje w sprostowaniu zamieszczonym w Tygodniku Płockim nr 31/2016, s. 9.
— LEWANDOWSKA, Anna.: Burak to cukier i cenna pasza! centralne dożynki sprzed 40 lat = poz. 182

Zagadnienia ogólne

- 131. Smakołyki Ziemi Gostynińskiej** / publikacja opracowana w ramach projektu „Smakołyki Ziemi Gostynińskiej” realizowanego do konkursu ogłoszonego przez Zarząd Województwa Mazowieckiego w 2016 roku z zadań publicznych w obszarze Kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, zadanie 13 i 14; [redakcja: Joanna Syska; zdjęcia: Magdalena Garstka, Jakub Pawłowski]. – Płock: Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica – W N NOVUM, 2016. – 54 s.: il. kolor.; 26 cm. – (Mazowsze, Serce Polski) – Bibliogr. – ISBN 978-83-65451-14-9
— **Swoi i obcy** na Mazowszu Północnym w minionym tysiącleciu = poz. 118
— **Województwo mazowieckie** = poz. 138

Muzyka ludowa

- al.: Co to był za dzień... = poz. 225
— BeeS.: Vistula: zaczynamy festiwal folkloru = poz. 226
— MAŁECKA, Agnieszka.: Ludowo i kolorowo = poz. 228
— MAŁECKA, Agnieszka.: Uśmiechnięty festiwal = poz. 229
— SZATKOWSKA, Lena.: Rycerze, truskawki i muzyka = poz. 232

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Statystyka

- **Ludność**, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2015 r. = poz. 22

Inwestycje. Budownictwo

- KALINOWSKI, Paweł.: Wywiad z burmistrzem Pawłem Kalinowskim na temat inwestycji = poz. 188
— WAWRZYŃSKI, Sławomir.: Priorytetem są drogi = poz. 191

Przemysł

- 132. KACPRZAK, Michał**: Jak kartel papiernię w Soczewce udusił / Michał Kacprzak. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 182, dod. Magazyn Płocki, s. 8, il. – (Był sobie Płock...) „Mirkowska” Fabryka Papieru Jeziorna.
— NOWAK, Bartosz.: Upadł kolejny zakład! = poz. 169

Polski Koncern Naftowy ORLEN SA

- 133. SAULSKI, Arkady**: Orlen na Forum w Krynicy / Arkady Saulski. // wSieci. – 2016, nr 37, s. 92-93, il.

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” SA

- 134. DUSZCZYK, Michał**: Więcej ropy popytnie znad morza na południe / Michał Duszczyk. // Rzeczpospolita. – 2016, nr 208, s. B1, il.
Nowe inwestycje PERNu

Rolnictwo

- **Dożynki** Powiatu Płockiego – Wyszogród 2016 = poz. 178
— (gusz): Czas podziękowań = poz. 179
— KURACH, Aurelia.: Dożynki 2016 = poz. 180
— **Podziękowania** za rolniczy trud = poz. 183
— rad.: Rolnicy z powiatu sierpeckiego podziękowali za plony = poz. 184
— **Święto** Plonów oraz VI Dni Bulkowa 27-28 sierpnia 2016 r = poz. 185

Hodowla. Rybołówstwo. Pszczelarstwo

135. **STEFAŃSKA, Ewelina.**: Rodzina Sadowskich ze Srebrnej Pasieki / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 182, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.
136. **SZYMAŃSKI, Marek.**: Popatrzyć na rybołowa czyli wielkie sumy z Wisły / Marek Szymański. // Wędkarski Świat. – 2016, nr 7, s. 52-56, il.

Łowiectwo

137. **JG.**: Świętowali po myśliwsku: jubileusz pięćdziesięciolecia / JG. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 35, s. 9, il.
50-lecie Koła Łowieckiego „Tur” z Sierpca.

Usługi

- LEWANDOWSKA, Anna.: Płock za pół ceny: zabrakło... jedzenia! = poz. 60
- LEWANDOWSKA, Anna.: Powtórzymy Płock za pół ceny: i wiosną, i jesienią = poz. 61
- ORŁOWSKA, Milena.: Płock miastem rabatów: już w najbliższy weekend = poz. 62
- STEFAŃSKA, Ewelina.: Rodzina Sadowskich ze Srebrnej Pasieki = poz. 135

Żywność zbiorowa. Kucharstwo

- LEWANDOWSKA, Anna.: Płock za pół ceny: zabrakło... jedzenia! = poz. 60
- LEWANDOWSKA, Anna.: Powtórzymy Płock za pół ceny: i wiosną, i jesienią = poz. 61
- **Smakofyki Ziemi Gostynińskiej** = poz. 131
138. **Województwo mazowieckie.** // W: Wielka księga produktów regionalnych i tradycyjnych / [oprac. tekstu : Katarzyna Ziota-Zemczak]. Bielsko-Biała, Wydawnictwo Dragon, 2016 S. 285-300.

Finanse. Banki

139. **MARCINIĄK, Jola.**: Dorobisz się po pięćdziesiątce: Płock – dwóch milionerów mniej niż w poprzednich badaniach / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 27, s. 1, 3, il.

Komunikacja. Transport. Łączność

140. **AS.**: „Będziemy walczyć do końca”: mieszkańcy protestują, wojewoda wydaje decyzję / AS. // PetroNews.pl. – 2016, nr 16, s. 1, 8, il.
Konflikt w sprawie planowanego przebiegu obwodnicy Gąbina.
141. **DANIELUK, Jacek.**: KM rozwiązała umowę na parkomaty: strefa płatnego parkowania dopiero w listopadzie? / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 33, s.
142. **DANIELUK, Jacek.**: Parkometry staną do 12 października: Płock – podpisano umowę z niemiecką firmą / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 36, s. 7, il.
143. **DANIELUK, Jacek.**: Rewolucja w Płocku: 1 sierpnia – musimy od nowa nauczyć się poruszać ulicami miasta / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 30, s. 3, il.
144. **(JAC).**: Nie dostarczono parkomatów: wciąż darmowe parkowanie w centrum Płocka / (jac). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 31, s. 1
145. **(JAC).**: Nowe ulice jednokierunkowe i skrzyżowania równorzędne: uważajmy na znaki w Płocku / (jac). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 28, s. 4, il.
- ORŁOWSKA, Milena.: Pierwsza polska stewardesa z majątku Biata = poz. 72
146. **[P].**: Strefa płatnego parkowania w centrum miasta: od 1 sierpnia 2016 roku / [p]. // Nasz Płock. – 2016, nr 3(109), s. 8

Strefa i zasady parkowania oraz opłaty i ulgi cenowe dot. płatnych parkingów w Płocku.

- PIĘTKA, Włodzimierz.: Zielone światło dla inwestycji = poz. 186
- SZAMEL, Władysław.: Jubileusz płockiego taksówkarza = poz. 86

147. **WIŚNIEWSKA, Sylwia.**: Płock dla rowerzystów: ścieżki rowerowe – tak, rower miejski – nie tak szybko / Sylwia Wiśniewska. // PetroNews.pl. – 2016, nr 16, s. 2-3, il.

Dot. projektu uruchomienia miejskiej wypożyczalni rowerów oraz planowanych ścieżek rowerowych w Płocku.

148. **ZIÓŁKOWSKI, Norbert.**: Obwodnica tak, ale z dala od domów / Norbert Ziółkowski. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 205, dod. Magazyn Płocki, s. 10-11, il.

Konflikt w sprawie planowanego przebiegu obwodnicy Gąbina.

149. **ZIÓŁKOWSKI, Norbert.**: Obwodnicą do Bielskiej za 14 miesięcy / Norbert Ziółkowski. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 214, s. 3, il.

150. **ZIÓŁKOWSKI, Norbert.**: Z dworca prosto pod zakaz / Norbert Ziółkowski. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 161, s. 3, il.

Pożarnictwo. Gospodarka komunalna. Cmentarze

151. **Działalność** naszych Ochotniczych Straży Pożarnych. // Kontakt. – 2016, nr 91 (marzec), s. 16-20, il.

OSP w gminie Drobin.

152. **Już** od 100 lat działają „Bogu na chwałę, ludziom na pożytek...”. // Nasza Gmina Radzanowo. – 2016, nr 17, s. 1, 3, il.

Obchody 100-lecia OSP Woźniki.

— SCHUDRICH, Michael.: Abraham Gombiner = Avraham Gombiner = poz. 73

153. **TARKA, Maciej.**: Miejsca pamięci zarasta las / Maciej Tarka. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 163, s. 1, il.
Zbiorowe groby Polaków rozstrzelanych przez hitlerowców w lasach łęckich.

Gospodarka mieszkaniowa

154. **BERENT, Przemysław.**: Naszą pozycję dokumentuje pozytywny oddźwięk społeczny / Przemysław Berent; rozm. przepr. Anna Adamska. // Obserwator Płocki. – 2016, nr 5-6 (lipiec-sierpień), s. 7, il.

155. **BIELIŃSKA, Jolanta.**: Nasze wspólne dobro / Jolanta Bielińska; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // M 4. – 2016, nr 1, s. 3, il.

Rozmowa z Jolantą Bielińską, zastępcą prezesa zarządu Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej o majątku i finansach spółdzielni.

156. **Mieszkalnictwo** komunalne w gminie Drobin. // Kontakt. – 2016, nr 91(wrzesień), s. 21-22, il.

VII. ZAGADNIENIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Zagadnienia ogólne

— OLEJNICZAK, Waldemar.: Wywiad z posłem RP Waldemarem Olejniczakiem = poz. 157

157. **OLEJNICZAK, Waldemar.**: Wywiad z posłem RP Waldemarem Olejniczakiem / Waldemar Olejniczak // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 39, s. 6, il.

158. **ZUŁAWNIK, Mariusz.**: Zakrwawione sztandary: zjazd Polskiego Stronnictwa Ludowego w Płocku 18 sierpnia 1946 r. / Mariusz Żuławnik. // Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny. – T.8 (2016), s. 115-123 – Streszcz. w jęz. ang. Kulisy rozbicia przez bojówki PPR i ZWM oraz miejscowe władze zjazdu PSL w Płocku.

Unia Europejska

- **Fundusze Europejskie** na Mazowszu = poz. 9
159. Mamy środki na bezpieczeństwo i turystykę w powiecie plockim. // *Nasz Płock*. – 2016, nr 4(110), s. 8, il.
Podpisanie umów o unijne dofinansowanie projektów powiatu plockiego.

Partie polityczne

- **BOGUCKA, Agnieszka.**: Płockie „nie!” = poz. 129

Organizacje społeczne

- **GOSPOŚ, Emilia.**: Tańce Polskie – pięćdziesiąt lat = poz. 218
— (gsz.): Pod znakiem piłki nożnej = poz. 242
— **NAGÓRKA, Maria.**: [Podsumowanie działalności Stowarzyszenia Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Płocku za lata 2008-2015] = poz. 219
160. SŁOWIK, Krystyna.: 1300 płocczan ze zdiagnozowanym Alzheimerem: jesteśmy tylko ludźmi, nie aniołami... / Krystyna Słowik; rozm. przepr. Magda Grodecka. // *Petro-News.pl*. – 2016, nr 18, s. 10, il.
161. SMUK-STRATENWERTH, Ewa.: Raport merytoryczny z działalności Stowarzyszenia Ekologiczno-Kulturalnego Ziarno w roku 2015 / Ewa Smuk-Stratenwerth. // *Wieści z nad Wisły*. – 2016, nr 98, s. 19-22, il.
162. ŻABOLICKA, Marta.: [Edukacja, emancypacja, charytatywność – recenzja] / Marta Żabolicska. // *Edukacja Otwarta*. – 2016, nr 2, s. 203-205
Zawiera rec. książki: *Edukacja, emancypacja, charytatywność* / Anna Maria Stogowska. – Płock, 2016.

Polityka społeczna

- 163. Dane** o osobach i rodzinach korzystających z pomocy społecznej w gminach i powiatach : [dokument elektroniczny]. // *Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej*. – 2016, nr 1, s. 8-17, il.
164. JG.: Ruszył projekt rewitalizacji starówki: konferencja / JG. // *Kurier Sierpecki*. – 2016, nr 20, s. 7, il.
Dotyczy programu rewitalizacji Sierpca.
165. Organizacje pozarządowe działające na rzecz wsparcia osób ubogich i wykluczonych: [dokument elektroniczny]. // *Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej*. – 2016, nr 1, s. 23-29, il.
166. Sytuacja osób starszych na Mazowszu: [dokument elektroniczny]. // *Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej*. – 2016, nr 1, s. 18-21, il.

Praca. Bezrobocie

- 167. KOZŁOWSKI, Jarosław.**: Bezrobocie wyraźnie maleje / Jarosław Kozłowski; rozm. przepr. Joanna Bańska, Andrzej Gałuszewski. // *Obserwator Płocki*. – 2016, nr 5-6 (lipiec-sierpień), s. 3, il.
— **MUCHAMETCZYN, Ewa.**: Trudny powrót na rynek pracy = poz. 192
168. MUĆKA, Magdalena.: X Dzień Integracji i Aktywności Osób Niepełnosprawnych / Magdalena Mućka. // *Mazowiecki Rynek Pracy*. – 2016, nr 4, s. 22-23, il.
169. NOWAK, Bartosz.: Upadł kolejny zakład!: 170 osób na bruk / Bartosz Nowak. // *Lokalna Gazeta Kutna i Regionu*. – 2016, nr 368, s. 15, il.
Upadłość odlewni H. W. Pietrzak Holding w Gostyninie.

Opieka społeczna. Ubezpieczenia społeczne

- 170. (GSZ).**: Jak wydawane są pieniądze: program „Rodzina 500 plus” w gminach i miastach Mazowsza Płockiego / (gsz). // *Tygodnik Płocki*. – 2016, nr 33, s. 3, il.
171. KUŹNIEWSKA, Zofia Hanna.: Opieka szpitalna

w nadwiślańskiej części ziemi dobrzyńskiej do XVIII w. / Zofia Hanna Kuźniewska. // *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Społeczeństwo, Edukacja, Język*. – T. 4(2016), s. 73-80 – Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.
Działalność dobroczynna prowadzona przez duchowieństwo katolickie w Bobrownikach, Ciechocinie, Dobrzejewicach, Nowogrodzie i Szpetalu.

- 172. LEWANDOWSKA, Anna.**: 12 mln zł dla płocczan w ramach programu 500+ / Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza - Płock*. – 2016, nr 157, s. 3
173. MARCINIAK, Jola.: Szczególnie te od psychiatry i ortopedy: zwolnienia lekarskie pod lupą ZUS / Jola Marciniak. // *Tygodnik Płocki*. – 2016, nr 34, s. 3, il.
174. RED.: Seniorzy podróżują, integrują się i organizują imprezy dla przyjaciół: DPS nie stoi w miejscu / Red. // *Kurier Sierpecki*. – 2016, nr 31, s. 5, il.
Działalność DPS w Szczutowie.

Socjologia

- 175. SPRINGER, Filip (1982-)**: Miasto Archipelag: Polska mniejszych miast / Filip Springer; ze zdjęciami autora. – Kraków: Karakter, 2016. – 316, [4] s.: il.; 24 cm.
Na okł.: Reporterska podróż po stolicach dawnych województw: trzydzieści jeden ośrodków tworzy archipelag możliwości, rozczarowań i szans. – Bibliogr. s. 314-[317]. – ISBN 978-83-65271-20-4

Patologia społeczna

- 176. KRZEMIŃSKI, Dariusz.**: Problem alkoholizmu na terenie diecezji płockiej w XIX wieku / Dariusz Krzeźmiński. // *Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny*. – T.8 (2016), s. 33-51 – Streszcz. w jęz. ang.

Uroczystości. Obchody. Miejsca pamięci

- 177. BEREZOWSKI, Andrzej.**: Cały czas na straży tych samych wartości / Andrzej Berezowski. // *Tygodnik Solidarność*. – 2016, nr 27, s. 2, 9, il.
Obchody 40. rocznicy Czerwca'76 z udziałem prezydenta RP, Andrzeja Dudy, w Płocku.
178. Dożynki Powiatu Płockiego – Wyszogród 2016. // *eWyszogród.pl Extra*. – 2016, nr 9, s. 4-5, il.
179. (GSZ).: Czas podziękowań: dożynki powiatu płockiego w Wyszogrodzie / (gsz). // *Tygodnik Płocki*. – 2016, nr 38, s. 19, il.
180. KURACH, Aurelia.: Dożynki 2016 / Aurelia Kurach. // *Słowo Gozdowa*. – 2016, nr 3(66), s. 11-13, il.
Dożynki w gminie Gozdowo.
181. LEWANDOWSKA, Anna.: Apel smoleński?: nie w Płocku / Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza - Płock*. – 2016, nr 168, s. 1, il.
Obchody 95. rocznicy bitwy o Płock.
182. LEWANDOWSKA, Anna.: Burak to cukier i cenna pasza!: centralne dożynki sprzed 40 lat / Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza*. – 2016, nr 211, dod. *Magazyn Płocki*, s. 4-5, il.
Dożynki centralne w Płocku w 1976 r. z udziałem najwyższych władz państwowych PRL i I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka.
183. Podziękowania za rolniczy trud : Dożynki Powiatu Płockiego 2016 roku / oprac. (rut). // *Nasz Płock*. – 2016, nr 5(111), s. 7, il.
184. RAD.: Rolnicy z powiatu sierpeckiego podziękowali za plony: dożynki w Szczutowie / rad. // *Tygodnik Płocki*. – 2016, nr 36, s. 13, il.
185. Święto Plonów oraz VI Dni Bulkowa 27-28 sierpnia 2016 r. // *eWyszogród.pl Extra*. – 2016, nr 9, s. 6-7, il.

- TARKA, Maciej.: Miejsca pamięci zarasta las = poz. 153
- TWARDOWSKI, Andrzej.: Dożynki Powiatu Sierpeckiego = poz. 64

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

Administracja terenowa

- 186. PIĘTKA, Włodzimierz.:** Zielone światło dla inwestycji: Mazowsze planuje / Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2016, nr 31, dod. Gość Płocki, nr 31/389, s. VIII, il.
Regionalne Inwestycje Terytorialne

Samorząd terytorialny

- (jac).: Gorące spotkanie w sprawie przedszkola nr 3 = poz. 220
- 187. (JAC).:** Pożyczamy 150 mln złotych: zarząd Płocka argumentuje konieczność decyzji, opozycja krytykuje uchwałę / (jac). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 36, s. 1
- 188. KALINOWSKI, Paweł.:** Wywiad z burmistrzem Gostynina, Pawłem Kalinowskim na temat inwestycji / Paweł Kalinowski; rozm. // Nasz Gostynin. – 2016, nr 3, s. 3, il.
- LEWANDOWSKA, Anna.: Idzie nowe: może także pod ziemią = poz. 275
- LEWANDOWSKA, Anna.: Ksiądz Stefan Cegłowski Płoczaninem Roku 2015 = poz. 69
- LEWANDOWSKA, Anna.: Remont Nowego Rynku za rok = poz. 276
- 189. MIERZEJEWSKA, Edyta.:** Jak i za ile się Płock reklamuje / Edyta Mierzejewska; rozm. przepr. Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 199, dod. Magazyn Płocki, s. 7, il.
Rozmowa z dyrektorem Wydziału Promocji i Informacji Urzędu Miasta Płocka – E. Mierzejewską.
- **Najważniejsze** wydarzenia z udziałem burmistrza Jarosława Perzyńskiego = poz. 230
- NOWAKOWSKI, Andrzej.: Co z tymi gimnazjami = poz. 210
- NYCEK, Jan Bolesław.: Dariusz Ciarkowski (1957-2016) = poz. 70
- 190. SAMORAJ, Andrzej.:** Rozmowa z Andrzejem Samorajem, burmistrzem gminy Drobin / Andrzej Samoraj; rozm. przepr. Jolanta Domińska. // Kontakt. – 2016, nr 91 (wrzesień), s. 1-3, il.
Podsumowanie dwuletniej kadencji burmistrza Miasta i Gminy Drobin.
- TWARDOWSKI, Andrzej.: Dożynki Powiatu Sierpeckiego = poz. 64
- 191. WAWRZYŃSKI, Sławomir.:** Priorytetem są drogi / Sławomir Wawrzyński; rozm. // Nasza Gmina. – 2016, nr 3(20), s. 8-9, il.
Dot. gminy Stara Biała.
- WIŚNIEWSKA, Sylwia.: Płock dla rowerzystów = poz. 147
- ZIÓŁKOWSKI, Norbert.: Obwodnica tak, ale z dala od domów = poz. 148
- ZIÓŁKOWSKI, Norbert.: Obwodnicą do Bielskiej za 14 miesięcy = poz. 149
- ZIÓŁKOWSKI, Norbert.: Ruch wahadłowy, ograniczenie prędkości = poz. 281

Więziennictwo

- 192. MUCHAMETCZYN, Ewa.:** Trudny powrót na rynek pracy / Ewa Muchametczyn. // Mazowiecki Rynek Pracy. – 2016, nr 3, s. 14, il.
10-lecie pracy płockiej filii WUP z więźniami Zakładu Karnego w zakresie aktywizacji zawodowej.

Policja. Bezpieczeństwo publiczne

- 193. JG.:** Młodzi piją i hałasują: czego oczekujemy od policjantów? / JG. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 30, s. 6, il.
Konsultacje społeczne na temat bezpieczeństwa w powiecie sierpeckim.
- **Mamy** środki na bezpieczeństwo i turystykę w powiecie płockim = poz. 159

IX. WOJSKO

- 194. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.:** Hallerczycy w Płocku: 28 maja 1919 r. – 13 stycznia 1920 r. / Grzegorz Gołębiewski. // Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny. – T.8 (2016), s. 67-99, il. – Streszcz. w jęz. ang.
Armia Polska gen. Józefa Hallera w Płocku. Zawiera m.in. czarno-białe zdjęcia ze zbiorów TNP.
- KASPAREK, Norbert.: Wokół wydarzeń w Płocku w dniach 23-27 września 1831 roku = poz. 126
  - 195. Płocki 4.** Pułk Strzelców w 1939 r. / zebrał i opracował Piotr Wodtke; [redakcja Joanna Banasiak]. – Płock: Stowarzyszenie Patria Polonia, 2016. – 57 s.: il.; 23 cm.
Książka zawiera opowiadanie Rafała Dębskiego „Łódź w Sercu”.
ISBN 978-83-945862-0-1

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia. Szpitalnictwo

- 196. JG.:** Szpital szuka dyrektora: konkurs / JG. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 32, s. 7, il.
Dot. Szpitala Powiatowego im. Juliusza Babińskiego w Sierpcu.
- KUŻNIEWSKA, Zofia Hanna.: Opieka szpitalna w nadwiślańskiej części ziemi dobrzyńskiej do XVIII w. = poz. 171
  - MARCINIĄK, Jola.: Szczególnie te od psychiatry i ortopedy = poz. 173
  - 197. RAD.:** Lekarze z Płocka już rekonstruuja piersi: ważne dla setek kobiet z naszego regionu / rad. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 32, s. 3, il.

XI. NAUKA OŚWIATA KULTURA

Nauka

- **Studia** Mazowieckie = poz. 49
- 198. ŻÓRAWSKA, Wioletta.:** Szkolne modele recepcji twórczości Cypriana Norwida do 2010 roku = School models of reception of Cyprian Norwid's works until 2010 / Wioletta Żórawska. – Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2016. – 257 s.; 21 cm. – Tyt. równol.: School models of reception of Cyprian Norwid's works until 2010 – Bibliogr. s. 219-242. Indeksy. – Streszcz. ang. – ISBN 978-83-8090-075-2 (wersja drukowana) – ISBN 978-83-8090-076-9 (wersja elektroniczna)

Szkolnictwo wyższe

- WOSNITZKA, Małgorzata.: Komplikowanie świata = poz. 90

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica

- ORŁOWSKA, Milena.: Gdy mama z córką razem szykują pompony = poz. 253

Towarzystwo Naukowe Płockie

- 199. HORODYSKA-GIZIŃSKA, Ewa.:** Władysław Smoleński i jego testament : w dziewięćdziesiąt rocznicę śmierci / Ewa Horodyska-Gizińska. // Notatki Płockie. – 2016,

- nr 3/248, s. 16-28, il. – Streszcz. w jęz. ang. – Zawiera czarno-białe fotografie z XIX i pocz. XX wieku.
— KANSY, Andrzej.: Sześćdziesiąt lat kwartalnika „Notatki Płockie” = poz. 322

Oświata. Zagadnienia ogólne

- 200. GABRYCHOWICZ, Justyna.:** Uczeń niechciany w wakacje: szkolna izolacja / Justyna Gabrychowicz. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 27, s. 6, il.
— GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Mieście duszę, gorliwość i stałość = poz. 88
201. „Kto zdobył wiedzę pielęgnuje, a nową nieustannie nabywa, ten może być nauczycielem innych”: edukacyjne osiągnięcia / Opr. JG. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 27, s. 12, il.
Gminne podsumowanie roku szkolnego w Gozdowie.
202. SZEWCZYK-JAROCKA, Mariola.: Korepetycje a rynek pracy nierejestrowanej – komunikat z badań wtórnych / Mariola Szewczyk-Jarocka, Anna Nowacka. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne. – T.23 (2016), s. 31-43, il. – Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.
— ŻÓRAWKA, Wioletta.: Szkolne modele recepcji twórczości Cypriana Norwida do 2010 roku = poz. 198

Szkolnictwo podstawowe

- 203. (GSZ).:** Za ile lat skończą szkołę?: 1 września w płockich podstawówkach rozpoczyna naukę 590 pierwszaków / (gsz). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 35, s. 3, il.
204. KIERZKOWSKA, Maria.: Z działalności dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Podstawowej im. Powstańców Styczniowych w Ligowie / Maria Kierzkowska. // Informator Gminy Mochowo. – 2016, nr 2, s. 16-18, il.
205. LEWANDOWSKA, Anna.: Była taka szkoła – ósemka / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 219, s. 1, il.
Wystawa dziecięcych rysunków nadsyłanych na konkursy organizowane w nieistniejącej Szkole Podstawowej nr 8 w Płocku.
206. OLCZYK, Aleksander.: Minął rok: szkoła w Radzikowie / Aleksander Olczyk; rozm. przepr. Paweł Kłobukowski. // eWyszogród.pl Extra. – 2016, nr 9, s. 2-3, il.
Niepubliczna Szkoła Podstawowa im. Henryka Sienkiewicza w Nowym Radzikowie.
207. RADECKI, Włodzimierz.: Z działalności Szkoły Podstawowej im. Adama Mickiewicza w Bożewie / Włodzimierz Radecki. // Informator Gminy Mochowo. – 2016, nr 2, s. 14-15, il.

Szkolnictwo ogólnokształcące

- 208. GABRYCHOWICZ, Edyta.:** Kalendarium wydarzeń w Publicznym Gimnazjum im. gen. Edwarda Żółtowskiego w Mochowie / Edyta Gabrychowicz. // Informator Gminy Mochowo. – 2016, nr 2, s. 19-23, il.
— (gsz).: Za ile lat skończą szkołę? = poz. 203
— JG.: Zaszczytna nominacja dla nauczycielki z Suska = poz. 93
— (lesz).: Jagiellońska „Szajka” na jubileusz = poz. 82
209. LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE IM. MARSZAŁKA STANISŁAWA MAŁACHOWSKIEGO (Płock): Małachowianka: Alma Mater Plocensis: najstarsza z polskich szkół: 1180 / [oprac. Elżbieta Ciesielska-Zajęc]. – Płock: Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku, 2016. – 52 s.: il. kolor., 20 cm + dysk optyczny (CD-ROM) – Tytuł z okł. – ISBN 978-83-943706-1-9
210. NOWAKOWSKI, Andrzej.: Co z tymi gimnazjami /

Andrzej Nowakowski; rozm. przepr. Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 223, dod. Magazyn Płocki, s. 2, il.

Rozmowa z prezydentem Płocka - A. Nowakowskim nt. reformy szkolnictwa.

211. OSMAŁEK, Marek.: Przykład edukacji historycznej w szkole gimnazjalnej / Marek Osmałek. // Meritum. – 2016, nr 3, s. 59-66, il.

Gimnazjum nr 1 im. Księcia Mazowieckiego Siemowita IV w Gostyninie.

212. Pamięć i przesłanie: w 100-lecie Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego im. św. Stanisława Kostki w Sikorzu (Niższego Seminarium Duchownego w Płocku) / redakcja: Tomasz Kadziński, Piotr Marzec. – Wyd. 2 uzupeł. i poszerz. – Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2016. – 399 s.: il.; 24 cm – Bibliogr. s. 387-395 – ISBN 978-83-65397-19-5.

213. RAD.: Absolwenci Liceum Pedagogicznego: we wrześniu znów będzie spotkanie po latach / rad. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 33, s. 15, il.

Dot. zjazdu absolwentów dawnego Liceum Pedagogicznego. Zawiera czarno-białe zdjęcie archiwalne.

214. RAD.: Warto było czekać 110 lat: sympatycy, nauczyciele, absolwenci Jagiellonki / rad. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 39, s. 6, il.

215. RUTKOWSKA, Grażyna.: Oczami Szafera...: 130 lat później w [gimnazjum 6] / [autorzy Grażyna Rutkowska, Beata Kowalska, Beata Matuszewska; redakcja Beata Matuszewska]. – Płock: Gimnazjum nr 6 im. prof. Władysława Szafera, 2016. – 60 s.: il.; 21 cm.

Gimnazjum nr 6 im. prof. Władysława Szafera (Płock)
ISBN 978-83-923289-3-3

216. STEFAŃSKA, Ewelina.: Jagiellonka: wcale nie taki klasztor / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 223, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

Wspomnienia absolwentki - Romany Kuffel z okazji 110. rocznicy Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława Jagiełły w Płocku.

— SZATKOWSKA, Lena.: Cenny eksponat trafił do Muzeum Jagiellonki = poz. 87

217. TARKA, Maciej.: Julia na 100 procent! / Maciej Tarka. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 199, dod. Magazyn Płocki, s. 3, il.

Julia Brzóska z „Małachowianki” laureatką ogólnopolskiego konkursu „Matura na 100 procent”.

Kształcenie ustawiczne

218. GOSPOŚ, Emilia.: Tańce Polskie – pięciolecie / Emilia Gospoś. // Informacje SUTW w Płocku. – Zeszyt 12 (2015/2016), s. 17-20, il.

Podsumowanie działalności Sekcji „Tańce polskie” działającej przy SUTW w Płocku.

219. NAGÓRKA, Maria.: [Podsumowanie działalności Stowarzyszenia Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Płocku za lata 2008-2015] / Maria Nagórka. // Informacje SUTW w Płocku. – zeszyt 12 (2015/2016), s. 1-6

Przedszkola

- (gsz).: Za ile lat skończą szkołę? = poz. 203
220. (JAC).: Gorące spotkanie w sprawie przedszkola nr 3: rodzice przekonują: lokalizacja przy Gałczyńskiego jest najlepsza / (jac). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 38, s. 3, il.

Kultura

— **MiastOlŻyje** = poz. 30

Domy kultury

221. GADZIŃSKA, Monika.: Europejskie Centrum Artystyczne im. Chopina w Sannikach ma 10 lat / Monika Gadzińska. // Wiadomości Sannickie. – 2016, nr 1(11), s. 49-50, il.

222. GOLUS, Barbara.: Rok w sannickiej kulturze / Barbara Golus. // Wiadomości Sannickie. – 2016, nr 1(11), s. 75-83, il.

Imprezy organizowane przez Gminny Ośrodek Kultury w Sannikach.

223. MALINOWSKI, Radosław.: Czy to już koniec reggae w Płocku? / Radosław Malinowski; rozm. przepr. Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 164, dod. Magazyn Płocki, s. 2, il.

Rozmowa z dyrektorem Płockiego Ośrodka Kultury i Sztuki - Radosławem Malinowskim.

224. MALINOWSKI, Radosław.: Sean Paul?: pracujemy nad tym / Radosław Malinowski; rozm. przepr. Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 158, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

Rozmowa z nowym dyrektorem Płockiego Ośrodka Kultury i Sztuki - Radosławem Malinowskim.

— PASZKIEWICZ, Tomasz.: Gorące lato za nami = poz. 295
— STEFAŃSKA, Ewelina.: Płock w kolorach reggae = poz. 299

Imprezy kulturalne

225. AL.: Co to był za dzień... / al. // Wiadomości Sannickie. – 2016, nr 1(11), s. 6-9, il.

III Festyn Rycerski i 47 Niedziela Sannicka.

— BeeS.: Światowe Dni Młodzieży i Dni Historii Płocka = poz. 305

226. BEES.: Vistula: zaczynamy festiwal folkloru: będą tysiące widzów na starówce, na Podolszycach, w amfiteatrze? / BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 34, s. 5, il.

Prezentacja zaproszonych zespołów na 5. Vistula Folk Festival.

— GADZIŃSKA, Monika.: Ożywianie historii, czyli nowa wystawa = poz. 124

227. (LESZ).: Trzej mistrzowie B.: gala w płockim teatrze / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 39, s. 9, il.

— LEWANDOWSKA, Anna.: Zaczęła na kaczę dupkę, dzwony i koszula w kwiatki: po prostu big-beat! = poz. 79

228. MAŁECKA, Agnieszka.: Ludowo i kolorowo: rusza Vistula Folk Festival / Agnieszka Małecka. // Gość Niedzielny. – 2016, nr 34, dod. Gość Płocki, nr 34/392, s. VIII, il.

229. MAŁECKA, Agnieszka.: Uśmiechnięty festiwal: Vistula Folk Festival 2016 / Agnieszka Małecka. // Gość Niedzielny. – 2016, nr 36, dod. Gość Płocki, nr 36/394, s. IV, il.

230. Najważniejsze wydarzenia z udziałem burmistrza Jarosława Perzyńskiego. // Nasz Sierpc. – 2016, nr 1, s. 13-15, il.

Zestawienie najważniejszych wydarzeń mających miejsce na terenie miasta Sierpca.

— PASZKIEWICZ, Tomasz.: Gorące lato za nami = poz. 295

231. SYSKA, Piotr.: Gostynin: Polacy, Żydzi, Niemcy i Rosjanie / Piotr Syska. // Nasz Gostynin. – 2016, nr 3, s. 7, il.

„Wielokulturowy Gostynin” - projekt historyczny i edukacyjny, którego celem szczegółowym jest upamiętnienie żydowskiej historii Gostynina.

232. SZATKOWSKA, Lena.: Rycerze, truskawki i muzyka: 48. Niedziela Sannicka / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 27, s. 19, il.

— SZATKOWSKA, Lena.: Wiara, kultura, radość = poz. 309

233. XVII Dni Bielska / Oprac. Ewa Warabida, zdjęcia Marek Olszewski. // Wieści Gminne (Bielsk). – 2016, nr 38(3), s. 3-5, il.

Amatorski ruch artystyczny

234. CHMIELEWSKA, Maria.: Rozwijanie zainteresowań i kształtowanie wartości u dzieci i młodzieży poprzez udział w zajęciach Harcerskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka” im. druha Wacława Milke w Płocku / Maria Chmielewska, Małgorzata Szwech. // Edukacja Otwarta. – 2016, nr 3, s. 109-127, il.

235. PIEGOWSKA, Edyta.: Magia Ludowego śpiewu: rozmowa z kierownikiem Zespołu Ludowego Grzybowianki – Edytą Piegowską / Edyta Piegowska; rozm. przepr. Ewa Smuk-Stratenwerth. // Wieści znad Wisły. – 2016, nr 98, s. 39-40, il.

Muzealnictwo

Muzeum Diecezjalne

— MICHALSKA, Danuta.: Malarstwo = poz. 283

Muzeum Mazowieckie

— DYLIĆKA, Anna.: Nieoczywiste = poz. 282

— KORDALA, Tomasz.: Zapomniany generał Wojska Polskiego Piotr Bontemps 1777-1840 = poz. 67

— ZAREMBA, Szymon.: Felix Tuszyński, płocczanin, artysta, obywatel świata = poz. 92

Muzeum Żydów Mazowieckich

236. KOWALSKI, Rafał.: Nic raz na zawsze / Rafał Kowalski. // Biuletyn Muzealny. – 2016, nr 2/41, s. 10, il.

Przegląd imprez w Muzeum Żydów Mazowieckich w pierwszym kwartale 2016 r.

237. (LESZ).: 4. Płockie Dni Żydowskie: Muzeum Mazowieckie / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 37, s. 10, il.

Zofia z Lipskich Celińska bohaterką spotkania z cyklu „Choćby jedno życie, choćby kromka chleba” w ramach Płockich Dni Żydowskich.

238. Muzeum Mazowieckie Zaprasza. // Wieści znad Wisły. – 2016, nr 98, s. 42-44, il.

Omówienie programu 4. Płockich Dni Żydowskich

239. ORŁOWSKA, Milena.: Muzeum Żydów Mazowieckich podpisze umowę z Polin / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 202, s. 3, il.

— STEFAŃSKA, Ewelina.: Jakub wraca do magicznego ogrodu = poz. 74

Sport. Kultura fizyczna

240. BOROWSKI, Jerzy.: Organizacje sportowe w Płocku w latach 1882-1904 / Jerzy Borowski. // Płocki Rocznik Historyczno-Archivalny. – T.8 (2016), s. 52-66 – Streszcz. w jęz. ang.

241. FURMAN, Dominik.: Chwila z Dominikiem Furmanem: w szatni mówią na mnie brylant / Dominik Furman; rozm. przepr. Iza Koprowiak. // Przegląd Sportowy. – 2016, nr 176, s. 20-21, il.

Dominik Furman – pomocnik w Wiśle Płock

242. (GSZ).: Pod znakiem piłki nożnej: PKN ORLEN zorganizował półkolonie dla 400 dzieci / (gsz). // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 31, s. 11, il.

Półkolonie „Piłkarskie wakacje z ORLENEM”.

243. JOL.: Beniaminek wygrywa z kandydatem do tytułu mistrza Polski: Wisła Płock - Lechia Gdańsk 2:1 (1:1) / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 29, s. 31, il.

Rozgrywki ekstraklasy w piłce nożnej w sezonie 2016/2017.

244. JOL.: Vitay Club sponsorem: PKN Orlen odpowiedział pozytywnie na oczekiwania płocczan i kibiców / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 28, s. 31

PKN Orlen drugim, obok Budmatu, sponsorem Wisły Płock.

- 245. KOLIŃSKI, Jarosław.**: Od Gostynina do Titanica: Wiśła Płock / Jarosław Koliński, Maciej Wąsowski. // Przegląd Sportowy. – 2016, nr 170, s. 10-11, il.
Sukcesy i porażki piłkarzy Wisły Płock.
- 246. KOZŁOWSKI, Konrad.**: Modernizacja stadionu Wisły Płock / Konrad Kozłowski. // Nasz Płock. – 2016, nr 5(111), s. 3, il.
- 247. KWIATKOWSKI, Olgierd.**: Jedna Wiśła, dwa kluby / Olgierd Kwiatkowski. // Rzeczpospolita. – 2016, nr 174, dod. Życie Regionów, nr 7, s. R8, il.
Klub piłki ręcznej – Orlen Wisła Płock i klub piłki nożnej – Wisła Płock.
- 248. LISTKOWSKI, Marek.**: Za rok Mazur znów w barażach?: piłka ręczna / Marek Listkowski; rozm. przepr. Mariusz Turalski. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 27, s. 15, il.
Wywiad z Markiem Listkowskim – trenerem zespołu piłki ręcznej Mazur Sierpc.
— MAŁACHOWSKI, Adam.: Euro Marciniaka = poz. 83
- 249. MAŁACHOWSKI, Adam.**: Jedliński życzy nam medalu z Rio de Janeiro / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 182, dod. Magazyn Płocki, s. 6-7, il.
Ryszard Jedliński, były szczybiornista i trener Wisły Płock, uczestnik olimpiady w Moskwie w 1980 r.
— MAŁACHOWSKI, Adam.: Trampkarz, kibic, prezes...: Wisła to całe moje życie = poz. 80
- 250. MAŁACHOWSKI, Adam.**: W Wiśle mówi się o nim: generał. Główna specjalność : awanse / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 164, dod. Magazyn Płocki, s. 19, il.
Trener piłkarzy nożnych – Marcin Kaczmarek.
- 251. MARCINIAK, Jola.**: Poprawić bilans: Wiśła Płock dotychczas cztery razy pokonała Legię Warszawa / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 30, s. 30, il.
Historia rozgrywek Wisły z Legią od pierwszego wspólnego meczu w 1994 roku.
- 252. MATUSZEWSKA, Anna.**: Morderczy rajd rowerem po Europie / Anna Matuszewska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 221, s. 2, il.
Stanisław Piórkowski i Paweł Sekulski uczestnikami 4. rajdu Transcontinental Race.
- 253. ORŁOWSKA, Milena.**: Gdy mama z córką razem szykują pompony / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 152, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.
Cheerleaderki 30+ z płockiej grupy tanecznej Aplauz.
- 254. ORŁOWSKA, Milena.**: Karolina, porusz swoją skórą: opowieści o ludziach z pasją / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 211, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 8-9, il.
Płocka Akademia Jogi asany i pranajamy Karoliny Spychalskiej.
- 255. RADEK.**: Piłkarskie podsumowania na sierpeckim Orliku: zakończenie piłkarskiej akcji „Lato w mieście 2016” na Orliku / Radek. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 30, s. 14, il.
- 256. SIELEWSKI, Bartłomiej.**: Jestem tutaj dinozaurem: obrońca Wisły Płock / Bartłomiej Sielewski; rozm. przepr. Jarosław Koliński. // Przegląd Sportowy. – 2016, nr 170, s. 11, il.
- 257. TYRION.**: Ogólnie było ok!: podsumowanie sezonu piłkarskiego ligi okręgowej / Tyrion. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 29, s. 14-15, il.
Podsumowanie sezonu piłkarskiego 2015/2016.
- 258. WĄSOWSKI, Maciej.**: Nawiązać do starych czasów: Wiśła Płock / Maciej Wąsowski. // Przegląd Sportowy. – 2016, nr 164, dod. Skarb Kibica, s. 114-116, il.
Wiśła Płock w ekstraklasie piłki nożnej.

- 259. WIĄCEK, Maciej.**: Smak awansów: ekstrahistoria / Maciej Wiącek. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 164, dod. Magazyn Płocki, s. 8, il.
Rzecznik klubu, Maciej Wiącek, o historii Wisły Płock w ekstraklasie piłki nożnej.
- 260. Wydarzenia** z Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji. // Nasz Sierpc. – 2016, nr 1, s. 22-23, il.
Wydarzenia sportowe w Sierpcu organizowane przez Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji.

XII. JĘZYKOZNAWSTWO

- 261. DŁUTEK, Aneta.**: Nowy wymiar filologii: New dimensions of philology. T. 1 / pod redakcją naukową Anety Dłutek, Danuty Pietrzak; [autor Aneta Dłutek i 27 innych autorów]; Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. – Płock: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, 2016. – 300 s.: il.; 24 cm. – Bibliogr. przy rozdz. – Tekst pol. i ang. – Streszcz. pol. i ang. przy rozdz. – ISBN 978-83-61601-58-6
— (lesz): Trzej mistrzowie B. = poz. 227

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Literatura. Zagadnienia ogólne

- DŁUTEK, Aneta.: Nowy wymiar filologii = poz. 261
— KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.: Maria Napieralska (1867-1896) = poz. 84
— SZWARCMAN-CZARNOTA, Bella.: Rejzl z Gąbina: o poezji Rejzl Żychlińskiej = Rajzel from Gombin: on Rajzel Żychliński's poetry = poz. 94
— ŻÓRAWSKA, Wioletta.: Szkolne modele recepcji twórczości Cypriana Norwida do 2010 roku = poz. 198

Życie literackie

- KLICKA, Barbara.: Jak być i nie być poetą = poz. 76

Poezja

- BONOWICZ, Wojciech.: [Z tomu Barbary Klickiej Nice (2015)] = poz. 75
— DŁUTEK, Aneta.: Nowy wymiar filologii = poz. 261
- 262. FRAN CZAK, Lech (1939-).**: Śnię o kobietach Itaki / Lech Franczak. – Płock: Wydawnictwo Korepetytor Marian Gałczyński, 2016. – 71 s.: il.; 19 cm – ISBN 978-83-64825-36-1
- 263. GRUCA, Ewa.**: Płockie zoo dzieciom: przewodnik ilustrowany / autorki wierszy Ewa Gruca, Dorota Raniszewska, Katarzyna Śniegowska; ilustracje, projekt i skład Jan Fiuk. – Płock: Towarzystwo Przyjaciół Miejskiego Ogrodu Zoologicznego w Płocku, 2016. – 49, [2] s.: il.; 30 cm.
- 264. MICHALSKA, Jolanta.**: Przytul mnie życie / Jolanta Michalska. – Płock: „Korepetytor”, 2016. – 84 s.; 21 cm. – ISBN 978-83-64825-34-7
- 265. MICHALSKA, Jolanta.**: Zwykłe swoją niezwykłością Mazowsze / Jolanta Michalska; [wstęp Wanda Gołębiewska, ilustracje Tadeusz Netczuk]. – Płock: Oliver, 2016. – 95 s.: il.; 22 cm.
Wiersze o Mazowszu.
ISBN 978-83-934570-4-5
- 266. SERAFIŃSKA, Jurata Bogna.**: W czasoprzestrzeni / Jurata Bogna Serafińska. – Krosno: Wydawnictwo Armagraf, 2016. – 88, [3] s.: il. kolor.; 22 cm – ISBN 978-83-65121-56-1.
— SOWIŃSKI, Michał.: Nagrody Literackie Gdynia przyznane = poz. 77
- 267. [ŻYCHLIŃSKA, Rejzl].**: Poezja Rejzl Żychlińskiej w wyborze i tłumaczeniu Belli Szwarzman-Czarnoty = Rajzel

Zychlinsky's poetry, selected and translated by Bella Szwarzman-Czarnota / Rejz Żychlińska; [wybór i tł.] Bella Szwarzman-Czarnota. // *Etnografia Nowa*. – 07(2015)/08(2016), s. 149-160

Proza

- 268. BUCZYŃSKI, Marcin (1994-):** Kres wieczności / Marcin Buczyński. – Konin: Wydawnictwo Psychoskok, cop. 2016. – 491, [1] s.: il.; 21 cm. – (Fałszywa trójca / Marcin Buczyński; Cz. 1) – ISBN 978-83-7900-503-1.
- 269. GARKOWSKA, Małgorzata (1977-):** Układanka z uczuć / Małgorzata Garkowska. – Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo, cop. 2016. – 327, [1] s.; 20 cm – ISBN 978-83-65521-13-2.
- 270. KUBACKA, Martyna:** Bez pamięci / Martyna Kubacka. – Radom: Lucky, 2016. – 287, [1] s.; 20 cm – ISBN 978-83-65351-16-6.
- LEWANDOWSKA, Anna.: Stała i kroїła te pomidory...: dlaczego taka smutna = poz. 71
- 271. ŁOŚ, Stefan (1901-1955):** Szajka / Stefan Łoś, [przedmowa Wiesław Kopeć]. – Wyd. 3. – Płock: Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Władysława Jagiełły, 2016. – 185, [23] s.: il.; 20 cm.
- 272. NYCEK, Jan B. (1947-):** Płock w „Krzyżakach”: setna rocznica śmierci Henryka Sienkiewicza / Jan B. Nycek. // *Nasz Płock*. – 2016, nr 3(109), s. 12, il.
- SPRINGER, Filip.: Znajomy spojrział z góry na rzekę i łeb mu urwało = poz. 63

XIV. SZTUKA

Architektura. Planowanie przestrzenne

- 273. CZYŻEWSKI, Adam:** Synagoga w Gąbinie: geneza projektu rekonstrukcji = The synagogue in Gombin: origins of the reconstruction project / Adam Czyżewski. // *Etnografia Nowa*. – 07(2015)/08(2016), s. 162-171, il.
- Opracowanie interaktywnej wersji gąbińskiej synagogi na podstawie makiety wykonanej przez Wojciecha Wasilewskiego i Michała Sorokę, eksponowanej w Państwowym Muzeum Etnograficznym.
- GADZIŃSKA, Monika.: Europejskie Centrum Artystyczne im. Chopina w Sannikach ma 10 lat = poz. 221
- GRYSZPANOWICZ, Piotr.: Leksykon nazw płockich ulic = poz. 119
- 274. LEWANDOWSKA, Anna:** Historia zapisana w ulicach / Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza*. – 2016 nr 164, dod. *Magazyn Płocki*, s. 21, il.
- Zawiera rec. książki: *Leksykon nazw płockich ulic* / Piotr Gryszpanowicz. – Płock 2016.
- 275. LEWANDOWSKA, Anna:** Idzie nowe: może także pod ziemią... / Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza*. – 2016, nr 170, dod. *Magazyn Płocki*, s. 6, il.
- Plany rewitalizacji Placu Obrońców Warszawy; historia placu.
- 276. LEWANDOWSKA, Anna:** Remont Nowego Rynku za rok / Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza - Płock*. – 2016, nr 161, s. 1, il.
- 277. ŁAKOMSKI, Mirosław (1950-):** Płock taki jest!: mały album. 2 / Mirosław Łakomski. – Płock: Biuro Reklamy Elżbieta Łakomska, 2016. – [80] s.: il. kolor.; 11x15 cm – ISBN 978-83-945410-2-6
- 278. MAŁECKA, Agnieszka:** O historii, rozwoju i wyzwaniach: konferencja na jubileusze / Agnieszka Małeczka. // *Gość Niedzielny*. – 2016, nr 39, dod. *Gość Płocki*, nr 39/397, s. VIII, il.
- Konferencja naukowa „Czerwińsk nad Wisłą: historia, rozwój, wyzwania”. Romańska Bazylika Zwiastowania NMP w Czerwińsku.

- 279. ORŁOWSKA, Milena:** Zabytek do zburzenia / Milena Orłowska, Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza - Płock*. – 2016, nr 169, s. 1, il.
- Kamienica przy ul. Kolegialnej 28 – siedziba gimnazjum żydowskiego przed 1939 r.
- **Relikty** przeszłości ukryte przy Zamku? = poz. 115
- STEFAŃSKA, Ewelina.: Sierpecki zamek odkrywa coraz więcej tajemnic = poz. 116
- 280. WASILEWSKI, Wojtek:** Ukryte proporcje, model 3D i makieta synagogi z Gąbina = The synagogue in Gombin – hidden proportions, a 3D model and a scale model / Wojtek Wasilewski. // *Etnografia Nowa*. – 07(2015)/08(2016), s. 172-183, il.
- Realizacja modelu makiety gąbińskiej synagogi.
- 281. ZIÓŁKOWSKI, Norbert:** Ruch wahadłowy, ograniczenie prędkości / Norbert Ziółkowski. // *Gazeta Wyborcza - Płock*. – 2016, nr 161, s. 1, il.
- ZIÓŁKOWSKI, Norbert.: Z dworca prosto pod zakaz = poz. 150

Malarstwo. Rzeźba

- CHLEWIŃSKI, Zbigniew.: Przyjaciel i artysta = poz. 91
- 282. DYLIĆKA, Anna:** Nieoczywiste: malarstwo Katarzyny Bąkowskiej-Roszkowskiej: informator wystawy, 22 września – 16 października 2016 / [tekst Anna Dylicka]; Muzeum Mazowieckie w Płocku. – [Płock: Muzeum Mazowieckie, 2016]. – [8] s.: il. kolor.; 30 cm – Opis wg okł.
- LEWANDOWSKA, Anna.: Była taka szkoła – ósemka = poz. 205
- 283. MICHALSKA, Danuta:** Malarstwo / ilustracje Danuta Michalska, redakcja Barbara Piotrowska. – Płock: Muzeum Diecezjalne w Płocku, 2016. – 52 s.: il. kolor.; 30 cm – ISBN 978-83-932266-1-0
- 284. MIĘDZYNARODOWY KONKURS PLASTYCZNY „PAMIĘTAJ CIE O OGRODACH” (5; 2016; Płock):** V Międzynarodowy Konkurs Plastyczny „Pamiętajcie o ogrodach”: [katalog wystawy Płock, 2016] / tekst Marek Mroczkowski; I Prywatne Liceum Plastyczne w Płocku, Wydział Ogrodnictwa, Biotechnologii i Architektury Krajobrazu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. – Płock: I Prywatne Liceum Plastyczne w Płocku, [2016]. – [14] s.: il. kolor.; 20 cm.
- Pamiętajcie o ogrodach
- 285. Płock:** miasto z duszą / il. Anastazja Fietisowa. – Płock: Urząd Miasta Płocka, 2016. – 34 s.: il. kolor.; 20 cm.
- 286. Reymont** w stolicy kulturalnej powiatu: pod patronatem Kuriera i TV Sierpc. // *Kurier Sierpecki*. – 2016, nr 29, s. 12, il.
- Plener Rzeźbiarski w Zawidzu.
- ZAREMBA, Szymon.: Felix Tuszyński, płocczanin, artysta, obywatel świata = poz. 92

Zabytki. Ochrona zabytków

- MAŁECKA, Agnieszka.: O historii, rozwoju i wyzwaniach = poz. 278
- ORŁOWSKA, Milena.: Zabytek do zburzenia = poz. 279

Teatr

- (lesz): Trzej mistrzowie B. = poz. 227
- 287. MOKROWIECKI, Marek:** Zdecydowana progresja / Marek Mokrowiecki; rozm. przepr. Jacek Dąbrowski. // *Obserwator Płocki*. – 2016, nr 5-6 (lipiec-sierpień), s. 10-11, il.

Recenzje teatralne

- 288. ORŁOWSKA, Milena:** „Arszenik i stare koronki” w teatrze: scenografia była wspaniała... / Milena Orłowska. // *Gazeta Wyborcza - Płock*. – 2016, nr 220, s. 3, il.

Zawiera rec. przedstawienia : Arszenik i stare koronki / Joseph Kesselring ; reż. Marek Mokrowiecki ; Teatr Dramatyczny im. J. Szaniawskiego, Płock.

Muzyka

— al.: Co to był za dzień... = poz. 225

289. BEES.: Rap, palmy i oświadczyły: Polish Hip-Hop TV Festival pobił rekord / BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 32, s. 6, il.

Podsumowanie 4. Polish Hip-Hop TV Festivalu w Płocku oraz V Płockiej Bitwy Freestyleowej.

— GADZIŃSKA, Monika.: Europejskie Centrum Artystyczne im. Chopina w Sannikach ma 10 lat = poz. 221

290. GADZIŃSKA, Monika.: U sąsiadów w Sannikach / Monika Gadzińska. // Wieści z nad Wisły. – 2016, nr 98, s. 41, il.

35-lecie koncertów chopinowskich.

291. GŁOWACKA, Aleksandra.: 35 lat koncertów chopinowskich w Sannikach / Aleksandra Głowacka; rozm. przepr. Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 34, s. 11, il.

Rozmowa z przewodniczącą sannickiego Koła TiFC, Aleksandrą Głowacką.

292. JG.: Kto śpiewa, dwa razy się modli: X-lecie istnienia Chóru Kantata / JG. // Kurier Sierpecki. – 2016, nr 31, s. 8, il.

Chór parafialny „Kantata” ze Szczutowa.

— LEWANDOWSKA, Anna.: Zaczęły na kaczkę dupkę, dzwony i koszula w kwiatki: po prostu big-beat! = poz. 79

— MALINOWSKI, Radosław.: Czy to już koniec reggae w Płocku? = poz. 223

— MALINOWSKI, Radosław.: Sean Paul?: pracujemy nad tym = poz. 224

293. MAŁECKA, Agnieszka.: Genialne ćwiczenia: koncerty w Płocku / Agnieszka Małecka. // Gość Niedzielny. – 2016, nr 38, dod. Gość Płocki, nr 38/396, s. VIII, il.

14. Dni Fryderyka Chopina w Płocku.

294. NAPORA, Łukasz.: To nie jest festiwal headlinerów: porozmawiamy o Audioriver / Łukasz Napora; rozm. przepr. Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 176, dod. Magazyn Płocki, s. 6, il.

Rozmowa z rzecznikiem 11. festiwalu Audioriver – Łukaszem Naporą.

295. PASZKIEWICZ, Tomasz.: Gorące lato za nami: festiwalowy Płock / Tomasz Paszkiewicz. // Nasz Płock. – 2016, nr 5(111), s. 9, il.

Audioriver, Reggaeland, Summer Fall Festiwal i Polish Hip Hop Festiwal.

— PIEGOWSKA, Edyta.: Magia ludowego śpiewu = poz. 235

296. SIWEK, Marcin.: To u nas rodzą się legendy / Marcin Siwek; rozm. przepr. Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 182, dod. Magazyn Płocki, s. 2, il.

Rozmowa z organizatorem festiwalu hip-hop w Płocku – M. Siwkem.

297. STEFAŃSKA, Ewelina.: Mało publiczności, moc energii / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2016, nr 160, s. 1, il.

Podsumowanie 11. Reggaelandu – festiwalu muzyki reggae w Płocku.

298. STEFAŃSKA, Ewelina.: Muzyczna rzeka porwie Płock: plaża nad Wisłą / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 176, dod. Magazyn Płocki, s. 7, il.

11. festiwal Audioriver w Płocku.

299. STEFAŃSKA, Ewelina.: Płock w kolorach reggae / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 158, dod. Magazyn Płocki, s. 8, il.

11. festiwal muzyki reggae.

300. STEFAŃSKA, Ewelina.: Raperzy rozbijają Płock / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 182, dod. Magazyn Płocki, s. 10, il.

4. Polish Hip-Hop TV Festival w Płocku.

— SZATKOWSKA, Lena.: Rycerze, truskawki i muzyka = poz. 232

301. SZATKOWSKA, Lena.: 35 lat z muzyką Chopina: jubileuszowy wieczór w Sannikach / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 36, s. 15, il.

302. WOJDA, Wojciech.: Zawału mieć nie planuję / Wojciech Wojda; rozm. przepr. Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 205, dod. Magazyn Płocki, s. 2, il.

Rozmowa z liderem „Farben Lehre” z okazji 30-lecia płockiego zespołu rockowego.

303. WOLBACH, Ryszard.: Wielki dzień romantyka: tremy nie ma / Ryszard Wolbach; rozm. przepr. Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 39, s. 10, il.

Rozmowa z płocczaninem, wokalistą rockowym, autorem tekstów, kompozytorem i gitarzystą.

Film

— GADZIŃSKA, Monika.: U sąsiadów w Sannikach = poz. 290

— NYCEK, Jan B.: Płock w „Krzyżakach” = poz. 272

— ORŁOWSKA, Milena.: Ten drugi kebab, czyli manifest jej wolności = poz. 65

— STEFAŃSKA, Ewelina.: Jakub wraca do magicznego ogrodu = poz. 74

304. WOŹNICKA, Sylwia.: Otwarcie „Kina za Rogiem” w Mochowie / Sylwia Woźnicka. // Informator Gminy Mochowo. – 2016, nr 2, s. 29, il.

Fotografia

— ŁAKOMSKI, Mirosław: Płock taki jest! = poz. 277

— STEFAŃSKA, Ewelina.: Dzień dobry, nazywam się Aradius = poz. 81

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

305. BEES.: Światowe Dni Młodzieży i Dni Historii Płocka: zabrzmiały wiersze Karola Wojtyły, będą koncerty, lasery i ogniostrzelanie / BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 29, s. 1, 3, il. Zawiera reprodukcję plakatu Książnicy Płockiej.

306. BRZESKI, Szymon.: Święta Faustyna Kowalska Apostołka Bożego Miłosierdzia / Szymon Brzeski. – Warszawa: Arystoteles, 2016. – 59, [1] s.: il.; 29 cm – ISBN 978-83-8038-150-6.

— CZYŻEWSKI, Adam.: Synagoga w Gąbinie: geneza projektu rekonstrukcji = The synagogue in Gombin: origins of the reconstruction project = poz. 273

— **Ewangelista** Płocki z XII w. = poz. 310

— GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Miejcie duszę, gorliwość i stałość = poz. 88

307. KARAPETYAN, Tereza.: Mam na imię Tereza: chętnie pomagam: Światowe Dni Młodzieży w Płocku / Tereza Karapetyan; rozm. przepr. Maciej Tarka. // Gazeta Wyborcza. – 2016, nr 170, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

Rozmowa z Armenką, uczestniczką Światowych Dni Młodzieży w Krakowie.

— LEWANDOWSKA, Anna.: Ksiądz Stefan Cegłowski Płocczaninem Roku 2015 = poz. 69

— ŁUC, Stanisław.: Mazowsze – przeżyj i poczyj = poz. 100

— MAŁECKA, Agnieszka.: O historii, rozwoju i wyzwaniach = poz. 278

— **Materiały** archiwalne do XIX-wiecznych dziejów parafii św. Mikołaja w Gąbinie = poz. 106

- **Pamięć** i przesłanie = poz. 212
- **Swoi** i obcy na Mazowszu Północnym w minionym tysiącleciu = poz. 118
- 308. SZATKOWSKA, Lena.:** Płock gotowy na przyjęcie pielgrzymów: Światowe Dni Młodzieży Rzym 2000 rok – Kraków 2016 / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 28, s. 11, il.
- 309. SZATKOWSKA, Lena.:** Wiara, kultura, radość: Światowe Dni Młodzieży i Dni Historii Płocka / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 30, s. 11, il.
- Podsumowanie Światowych Dni Młodzieży w płockiej diecezji oraz wydarzeń im towarzyszących.
- WASILEWSKI, Wojtek.: Ukryte proporcje, model 3D i makieta synagogi z Gąbina = The synagogue in Gombin – hidden proportions, a 3D model and a scale model = poz. 280

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Starodruki. Rękopisy

- 310. Ewangelista** Płocki z XII w.: krytyczne wydanie tekstu łacińskiego z kodeksu „Perykopy Ewangeliczne” Archiwum Diecezji Płockiej / wstęp, odczytanie tekstu i przygotowanie edycji Leszek Misarczyk, Bazyli Degórski. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2016. – 422 s., [103] k. tab.: il.; 25 cm.
- Inny tyt.: Evangelistarium Plocense saeculi XII – Bibliogr. s. 111-118. – Tekst równol. w jęz. pol. i ang. – Tekst źródła w jęz. łac. – ISBN 978-83-8090-264-0 (druk)

Biblioteki naukowe

- 311. HONDIUS, Henricus.:** Henricus Hondius, Nova totius terrarum orbis geographica ac hydrographica tabula (1631-1634): ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego / Henricus Hondius. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, [2016]. – 1 mapa: kolor.; 35x46 cm, na ark. 42x58 cm.
- Reprodukcja. – Treść mapy w języku łacińskim. ISBN 978-83-60348-81-9
- 312. HONDIUS, Henricus.:** Henricus Hondius, Nova totius terrarum orbis geographica ac hydrographica tabula (1631-1634): ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego / Henricus Hondius. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, [2016]. – 1 mapa: il. kolor.; 35x46 cm, na ark. 42x58 cm.
- Reprodukcja. – Treść mapy w języku łacińskim. ISBN 978-83-60348-80-2
- HORODYSKA-GIZIŃSKA, Ewa.: Władysław Smoleński i jego testament = poz. 199
- 313. Symboliczna** Karta Europy: Wojna – Oswobodzicielka 1914-1915 r.: Europa w 1914 r.: ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego.

– Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, [2016]. – 1 mapa: kolor.; 35x46 cm, na ark. 42x58 cm.

Reprodukcja mapy symbolicznej. – Zawiera Objąsnienie symboli.

ISBN 978-83-60348-83-3

- 314. TARGOŃSKI, Leonard.:** Atlas Leonarda Targońskiego (1781): mappa miasta Białley y przedmieścia Woli: ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego / Leonard Targoński. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, [2016]. – 1 mapa: il. kolor.; 35x46 cm, na arkuszu 42x58 cm.

Mapa miasta Biała Podlaska. – Reprodukcja.

ISBN 978-83-60348-82-6

Biblioteki publiczne

- 315. BEDYK, Artur.:** Aktualności z Gminnej Biblioteki Publicznej w Słubicach / Artur Bedyk. // Wieści znad Wisły. – 2016, nr 98, s. 7-14, il.
- 316. BEDYK, Artur.:** Aktualności z Gminnej Biblioteki Publicznej w Słubicach / Artur Bedyk. // Słubicki Biuletyn Informacyjny. – 2016, nr 2, s. 6-8, il.
- 317. GOLUS, Barbara.:** Ciekawy rok z działalności Gminnej Biblioteki Publicznej w Sannikach / Barbara Golus. // Wiadomości Sannickie. – 2016 nr 1(11), s. 69-70
- 318. STANISZEWSKA, Magdalena.:** Wydarzenia ostatniego półrocza z Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sierpcu / Magdalena Staniszevska. // Nasz Sierpc. – 2016, nr 1, s. 23-24, il.
- 319. WIŚNIEWSKA, Stanisława.:** W naszej bibliotece też się dzieje... / Stanisława Wiśniewska. // Informator Gminy Mochowo. – 2016, nr 2, s. 32-33, il.

Drukarstwo. Księgarstwo

- 320. LUTOMIERSKI, Marcin.:** Portrety Żydów płockich / Marcin Lutomiński. // Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny. – T.8 (2016), s. 180-182, il.
- Zawiera rec. książki: Żydzi płoccy: Album pamięci / Gabriela Nowak. – Płock, 2015.
- NYCEK, Jan Bolestaw.: Z biegiem Skrzy Prawej = poz. 97
- PIEKARSKI, Tomasz.: Skarby płockiego archiwum – wystawa w Archiwum Państwowym w Płocku połączona z promocją publikacji Krystyny Bańki „Archiwum Państwowe w Płocku. Informator o zasobie archiwalnym” = poz. 107

Czasopiśmiennictwo

- 321. JASIŃSKI, Paweł.:** Życie oświatowe na podstawie „Głosu Płockiego” wydawanego w latach 1908-1914 / Paweł Jasiński. // Notatki Płockie. – 2016, nr 3/248, s. 36-46
- Bibliogr. – Streszcz. w jęz. angielskim.
- KACPRZAK, Michał.: Jak kartel papiernię w Soczewce uduśił = poz. 132
- 322. KANSY, Andrzej.:** Sześćdziesiąt lat kwartalnika „Notatki Płockie” / Andrzej Kansy. // Notatki Płockie. – 2016, nr 3/248, s. 3-5, il.

INDEKS OSOBOWY

- Adamkowski, Arkadiusz 10
 Adamska, Anna 154
 al. 225
 AS. 140
 Banasiak, Joanna 195
 Bańska, Krystyna 104
 Bańska, Joanna 167
 Bedyk, Artur 315-6
 BeeS. 226, 289, 305
 Berent, Przemysław 154
 Berezowski, Andrzej 177
 Bielińska, Jolanta 155
 Bogucka, Agnieszka 129
 Bonowicz, Wojciech 75
 Borowski, Jerzy 240
 Brzeski, Szymon 306
 Buczyński, Marcin 268
 Bziuk, Justyna 1
 Cegłowska, Blanka zob. Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka
 Chlewiński, Zbigniew 91
 Chmielewska, Maria 7, 234
 Ciesielska-Zajęc, Elżbieta 209
 Cieślak, Adriana Barbara 28
 Czarnota, Bella zob. Szwarzman-Czarnota, Bella
 Czerwińska-Jędrusiak, Barbara 22
 Czyżewski, Adam 273
 Danieluk, Jacek 141-3
 Dąbrowski, Jacek 287
 Degórski, Bazyl 310
 Deja, Monika 55
 Dębski, Rafał 195
 Dłutek, Aneta 261
 Domińska, Jolanta 190
 Drzewiecki, Bartosz 85
 Duraj, Danuta zob. Walczak-Duraj, Danuta
 Duszczyk, Michał 134
 Dwojnych, Andrzej 25
 Dybowska, Iwona 18
 Dyllicka, Anna 282
 Fietisowa, Anastazja 285
 Fiuk, Jan 263
 Franczak, Lech 262
 Furman, Dominik 241
 Gabrychowicz, Edyta 208
 Gabrychowicz, Justyna 200
 Gadzińska, Monika 124, 221, 290
 Gałuszewski, Andrzej 167
 Gancarczyk, Marek 13
 Garkowska, Małgorzata 269
 Garstka, Magdalena 131
 Gizińska, Ewa zob. Horodyska-Gizińska, Ewa
 Głowacka, Aleksandra 291
 Głowacki, Krzysztof 46
 Golus, Barbara 222, 317
 Gotębiewska, Wanda 265
 Gotębiewski, Grzegorz 194
 Gontarz, Jerzy 9
 Gospoś, Emilia 218
 Górski, Wojciech 100
 Gregorczyk, Ewa 53
 Grochowska-Iwańska, Krystyna 66, 111
 Grodecka, Magda 160
 Gruca, Ewa 263
 Gryspanowicz, Piotr 119
 Grzegorzewska, Marta 261
 Grzybowski, Michał Marian 88
 Grzywacz, Jacek 57
 (gsz) 170, 179, 203, 242
 Herz, Lechosław 99
 Hondius, Henricus 311-2
 Horodyska-Gizińska, Ewa 199
 Iwańska, Krystyna zob. Grochowska-Iwańska, Krystyna
 (jac) 114, 144-5, 187, 220
 Janicki, Andrzej 31
 Jarocka, Mariola. zob. Szewczyk-Jarocka, Mariola.
 Jasiński, Paweł 321
 Jędrusiak, Barbara zob. Czerwińska-Jędrusiak, Barbara
 JG. 93, 96, 137, 164, 193, 196, 201, 292
 Jol. 243-4
 Kacprzak, Michał 132
 Kadziński, Tomasz 212
 Kalinowski, Paweł 188
 Kansy, Andrzej 322
 Karapetyan, Tereza 307
 Kasperek, Norbert 126
 Kazimierzczak, Jerzy 100
 Kazimierowska, Katarzyna 76
 Kierzkowska, Maria 204
 Klicka, Barbara 76
 Kluczyński, Zenon 11
 Kłobukowski, Paweł 8, 206
 Kolberg, Krzysztof Juliusz Henryk 105
 Koliński, Jarosław 245, 256
 Konarska-Pabiniak, Barbara 84, 89, 119
 Koński, Wiesław 2, 38
 Kopeć, Wiesław 271
 Koproziak, Iza 241
 Kordala, Tomasz 67
 Koseski, Adam 118
 Kowalska, Beata 215
 Kowalska, Iwona. zob. Typiak-Kowalska, Iwona.
 Kowalski, Rafał 120, 236
 Kozakowska, Katarzyna 4
 Kozłowski, Jarosław 167
 Kozłowski, Konrad 246
 Krupińska, Sylwia 20
 Krzemiński, Dariusz 176
 Kubacka, Martyna 270
 Kukomska, Lucyna 59
 Kurach, Aurelia 180
 Kuźniewska, Zofia Hanna 171
 Kwiatkowski, Olgierd 247
 (lesz) 82, 130, 227, 237
 Lewandowska, Anna. 60-1, 63, 69, 71, 79, 172, 181-2, 189, 205,
 274-6, 279
 Lipińska, Wiesława 26
 Listkowski, Marek 248
 Lolo, Radosław 118
 Lutomiński, Marcin 320
 Łakomski, Mirosław 277
 Łoś, Stefan 271
 Łuć, Stanisław 100
 Malinowski, Radosław 223-4
 Małachowski, Adam 80, 83, 249-50
 Matecka, Agnieszka 228-9, 278, 293
 Marciniak, Jola 101, 103, 139, 173, 251
 Marzec, Piotr 212
 Matuszewska, Anna 252
 Matuszewska, Beata 215
 Mazurska, Wiesława 1

- Michalska, Danuta 283
 Michalska, Jolanta 78, 264-5
 Michnik, Adam 10
 Mierzejewska, Edyta 189
 Misiarczyk, Leszek 310
 Mokrowiecki, Marek. 287
 Mroczkowski, Marek 284
 Muchametzyn, Ewa 192
 Mućka, Magdalena 168
 Nagórka, Maria 219
 Napora, Łukasz 294
 Neńczuk, Tadeusz 265
 Nowacka, Anna 58, 202
 Nowak, Bartosz 169
 Nowakowski, Andrzej 210
 Nycek, Jan Bolesław 23, 34, 64, 70, 97, 155, 272
 Obuchowski, Kazimierz 108
 Olczyk, Aleksander 206
 Olejniczak, Waldemar 157
 Olszewski, Marek 233
 Orłowska, Milena 62, 65, 72, 121, 210, 224, 239, 253-4, 279, 288, 294, 296, 302
 Osmatek, Marek 211
 Ossowski, Dariusz 59
 [p] 146
 Pabiniak, Barbara. zob. Konarska-Pabiniak, Barbara.
 Paszkiewicz, Tomasz 295
 Pawłowski, Jakub 131
 Piegowska, Edyta 235
 Piekarski, Tomasz 41, 107
 Pietrzak, Danuta 261
 Piętka, Włodzimierz 186
 Piotrowska, Barbara 283
 Piotrowski, Paweł 122
 Prusaczyk, Monika 86
 Przygocka, Janina 52
 Puzio, Agnieszka zob. Teterycz-Puzio, Agnieszka
 rad. 184, 197, 213-4
 Radecki, Włodzimierz 207
 Radek. 255
 Ranszewska, Dorota 263
 Red. 174
 Robak, Waldemar 123
 Rojewski, Andrzej (ksiądz) 106
 Rokita, Agata 9
 (rut) 183
 Rutkowska, Grażyna 215
 Samoraj, Andrzej 17, 190
 Saulski, Arkady 133
 Schudrich, Michael 73
 Serafińska, Jurata Bogna 266
 Sielewski, Bartłomiej 256
 Siwek, Jakub 51
 Siwek, Marcin 296
 Sławiński, Tomasz 85
 Słowik, Krystyna 160
 Smuk-Stratenwerth, Ewa 55, 161
 Somorowska, Anna 32
 Sowiński, Michał. 77
 Springer, Filip 63, 175
 Stachurska, Agnieszka 40
 Staniszevska, Magdalena 318
 Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka 303
 Staszewski, Kazimierz 110
 Stefańska, Ewelina. 68, 69, 74, 81, 116, 135, 216, 223, 297-300
 Stogowska, Anna Maria 111
 Stratenwerth, Ewa zob. Smuk-Stratenwerth, Ewa
 Sulmicki, Maciej 27
 Syska, Joanna 131
 Syska, Piotr 231
 Szamel, Władysław 86
 Szatkowska, Lena 87, 232, 291, 301, 308-9
 Szatkowski, Tomasz 50
 Szczepański, Janusz 49, 118
 Szewczyk-Jarocka, Mariola 202
 Szwarzman-Czarnota, Bella 94-5, 267
 Szwech, Małgorzata 234
 Szymański, Marek 136
 Ślęzak, Patryk 21
 Śniegowska, Katarzyna 263
 Targoński, Leonard 314
 Tarka, Maciej 153, 217, 307
 Teterycz-Puzio, Agnieszka 125
 Turański, Mariusz 248
 Twardowski, Andrzej 64
 Typiak-Kowalska, Iwona 1
 Tyrion. 257
 Umiński, Michał 128
 Walczak-Duraj, Danuta 14
 Wasilewski, Wojtek 280
 Wawrzyński, Sławomir 191
 Wąsowski, Maciej 245, 258
 Węglińska, Anna 4
 Wiącek, Maciej 259
 Wiśniewska, Stanisława 319
 Wiśniewska, Sylwia 147
 Wiśniewski, Janusz 56
 Wodtke, Piotr 195
 Wojciechowska, Agnieszka 66, 111
 Wojda, Wojciech 302
 Wojtylak, Mariusz 112
 Wolbach, Ryszard 303
 Wosnitzka, Małgorzata 90
 Woźniak, Norbert 113
 Woźnicka, Sylwia 304
 Zajęc, Elżbieta zob. Ciesielska-Zajęc, Elżbieta
 Zaniewska, Hanka 117
 Zaremba, Szymon 92
 Zemczak, Katarzyna zob. Ziola-Zemczak, Katarzyna
 Ziętek, Janina 29
 Ziętek, Maria 33
 Ziola-Zemczak, Katarzyna 138
 Ziółkowski, Norbert 98, 148-50, 281
 Żabolińska, Marta 162
 Żbikowski, Andrzej 120
 Żórawska, Wioletta 198
 Żuławnik, Mariusz 158
 [Żychlińska, Rejz] 267
 Opracowanie:
 Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska,
 Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska
 Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego
 09-402 Płock, ul. Kościuszki 6
 Tel. (024) 268 00 21 lub (024) 268 00 25
 e-mail: dib@ksiaznicaplocka.pl

NASI AUTORZY

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

— dr nauk humanistycznych, nauczyciel historii w III LO w Płocku, wykładowca w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, wiceprezes TNP

MICHAŁ KACPRZAK

— dr historii, absolwent Uniwersytetu Łódzkiego, nauczyciel w LO im. Marsz. Stanisława Małachowskiego w Płocku, członek TNP i ZHR

ANDRZEJ KANSY

— dr nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, nauczyciel akademicki w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Płocku, dyrektor Biura Zarządu TNP

JANUSZ PIWOWAR

— pracownik archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, kierownik Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej

KONRAD PODAWCA

— dr inż., pracownik Zakładu Geodezji i Planowania Przestrzennego, Katedry Inżynierii Budowlanej, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, członek Towarzystwa Urbanistów Polskich i TNP

MICHAŁ SOKOLNICKI

— mgr historii, absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

ANNA SCHULZ

— dr nauk humanistycznych, wykładowca Szkoły Wyższej Pawła Włodkowica i Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, członek TNP, autorka licznych badań społecznych

MICHAŁ TRUBAS

— prof. nadzw. dr hab., pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu Szczecińskiego, współpracownik i wykładowca w wyższej szkole fundacji *Stiftung Bildung u. Handwerk* (InBIT) w Padeborn. Pułkownik dyplomowany w stanie spoczynku, w latach 1996-2000 szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Płocku i dowódca płockiego garnizonu Wojska Polskiego, członek TNP

Autorki Bibliografii

— **Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska,
Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska**